

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЦИМБАЛЮК АНДРІЙ ІГОРОВИЧ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

УДК 347.73:336.744

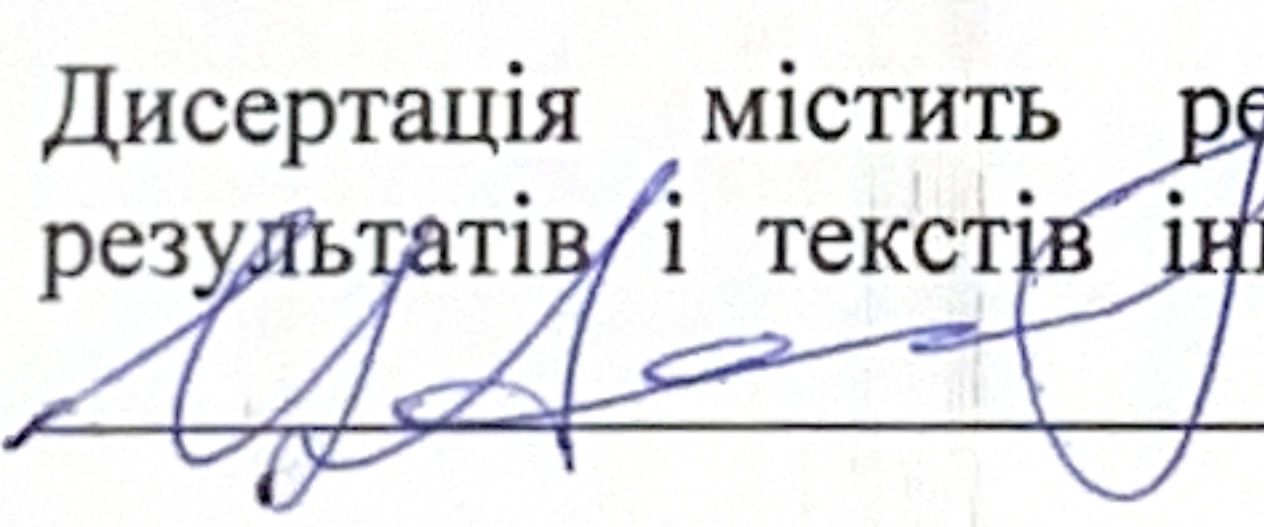
ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

081- Право

08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А.І. Цимбалюк

Науковий керівник: Бабін Ігор Іванович, кандидат юридичних наук, доцент

Чернівці - 2026

АНОТАЦІЯ

Цимбалюк А.І. «Правове регулювання криптовалют: порівняльно-правовий аналіз». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2026 р.

Актуальність теми зумовлена швидкими темпами цифровізації суспільних відносин і появою нових фінансово-правових інструментів, які змінюють традиційні підходи до економіки, права й управління. Віртуальні активи, а особливо криптовалюти, стали не лише економічним феноменом, а й правовим викликом, що потребує створення комплексних регуляторних механізмів.

У роботі підкреслено, що криптовалюти виникли на стику технологічних інновацій та соціально-економічних потреб. Перші наукові передумови їх появи закладено у працях Д. Чаума, С. Хабера, У. Сторнетти, Н. Сабо, які сформували базові концепції цифрових грошей та криптографічного захисту. Завершальною віхою цього розвитку стала поява біткойна у 2009 році, описаного С. Накамото. Автор доводить, що криптовалюта має подвійну природу: з одного боку, вона є техніко-програмним кодом, з іншого – соціально-економічним інструментом, що набуває ознак правового об'єкта.

У дослідженні наголошується на важливості вироблення дефініцій. Аналіз українського законодавства свідчить про відсутність уніфікованого підходу до визначення криптовалют та віртуальних активів. Попередні законопроекти та правові позиції державних органів містять розбіжності, що створює колізії у сфері оподаткування, цивільного обороту та захисту прав. Натомість зарубіжний досвід (Регламент ЄС MiCA, американський UCC Article 132, британський звіт Law Commission 2023 року) підтверджує, що чітке визначення криптоактивів є фундаментом для подальшого регулювання.

Автор дисертації обґрунтовує, що правова природа криптовалюти має розглядатися у трьох вимірах: як об'єкта цивільних прав, як інструмента фінансового ринку та як цифрового активу, що вимагає техніко-правових гарантій. У цивільно-правовому аспекті криптовалюти слід класифікувати як особливий вид нематеріальних благ, що може виступати предметом зобов'язальних правовідносин. У фінансово-правовому аспекті вони здатні виконувати функції інвестиційного інструменту, засобу платежу та розрахунку. У технологічному вимірі криптовалюти є результатом функціонування розподіленого реєстру та криптографічних алгоритмів, що визначає особливості їхнього правового режиму.

У першій частині дисертації здійснено історико-теоретичний огляд розвитку грошей та їх цифрових аналогів. Показано еволюцію від бартерних форм до сучасних цифрових токенів, що засвідчує логічність появи криптовалют як наступного етапу фінансових інновацій. Наукова новизна полягає у поєднанні класичної теорії грошей з новітніми концептами цифрової економіки.

Особлива увага приділяється смарт-контрактам. У роботі доведено, що вони є не лише програмним кодом, а й юридично значущим механізмом, який здатний автоматизувати виконання зобов'язань. Порівняльний аналіз показує, що у США вони розглядаються як форма електронного правочину, у ЄС – як інструмент цифрової економіки з вимогами до прозорості та безпеки, а у Великій Британії – як новий вид цивільно-правових договорів. Для України актуальним є закріплення їх статусу в Цивільному кодексі та інтеграція у сферу електронної комерції.

Розглянуто правові моделі, які застосовуються у Сполучених Штатах Америки. Дисертація підкреслює фрагментарний характер американського регулювання, адже різні органи – Комісія з цінних паперів та бірж (SEC), Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами (CFTC), Податкова служба (IRS) – пропонують власні визначення криптовалют. SEC розглядає значну частину токенів як «інвестиційні контракти» згідно з тестом Гові, що вимагає дотримання режиму цінних паперів. Натомість CFTC кваліфікує криптовалюту як «товари» у розумінні законодавства про товарні ринки. Податкова служба трактує криптовалюту як

майно, що створює податкові наслідки у разі продажу чи обміну. Така багатовекторність спричиняє правову невизначеність, однак водночас забезпечує гнучкість та адаптивність регулювання.

Важливим кроком для унормування цифрових активів у США стало прийняття поправок до Єдиного комерційного кодексу (UCC Article 12), які ввели категорію «controllable electronic records» (керовані електронні записи). Це дозволило закріпити правовий режим для криптоактивів у сфері приватного права, визначивши можливість їх використання як предмета майнового обігу та забезпечення виконання зобов'язань. Дисертація наголошує, що ця модель може бути особливо корисною для України, оскільки забезпечує баланс між захистом прав власників і гнучкістю у регулюванні технологічних інновацій.

Європейський Союз обрав інший шлях – шлях уніфікації та кодифікації. У 2023 році набув чинності Регламент про ринки криптоактивів (MiCA), який уперше на рівні ЄС встановив єдині правила для емітентів, провайдерів послуг та інвесторів. MiCA запровадив класифікацію токенів (asset-referenced tokens, e-money tokens, utility tokens) та передбачив вимоги до ліцензування, резервування капіталу, розкриття інформації. Це забезпечує прозорість ринку та підвищує рівень довіри інвесторів. Дисертація акцентує увагу на тому, що для України імплементація положень MiCA є не лише рекомендацією, а й обов'язком у межах євроінтеграційних процесів, адже Угода про асоціацію з ЄС передбачає поступове наближення українського законодавства до *acquis communautaire*.

Важливим доповненням до MiCA є положення Data Act, який закріплює принципи доступу, інтероперабельності та безпеки даних, у тому числі для розподілених реєстрів. Для смарт-контрактів Data Act визначає мінімальні вимоги, зокрема їх прозорість, можливість призупинення та відновлення, що створює нові стандарти безпеки. Автор дисертації вважає, що такі положення повинні бути відтворені й в українському законодавстві для запобігання технологічним ризикам і захисту користувачів.

Особливої уваги заслуговує досвід Великої Британії. У 2023 році Британська Комісія з права представила доповідь, у якій запропонувала концепт «digital objects» (цифрові об'єкти), визнавши криптовалюти окремим класом цивільного майна, відмінним від традиційних категорій «речей» чи «прав вимоги». Цей підхід має значення для розв'язання колізій у спадковому праві, забезпеченні виконання зобов'язань та захисті прав кредиторів. Також у британській практиці активно обговорюється можливість впровадження судових механізмів захисту прав інвесторів у криптовалюту, що може стати орієнтиром для України у реформуванні процесуальних норм.

У роботі розглядається й досвід Канади та Австралії. У Канаді криптовалюти визнаються як цінні папери або похідні інструменти залежно від конкретних характеристик токена, що підтверджено численною судовою практикою. Австралія натомість запровадила механізм реєстрації провайдерів та вимоги до захисту прав споживачів, інтегрувавши криптовалюти у систему фінансових послуг. Для України ці приклади важливі тим, що вони демонструють можливість поєднання гнучкого ринкового підходу з ефективним регуляторним наглядом.

Порівняльно-правовий аналіз свідчить про відсутність універсальної моделі регулювання криптовалют, що зумовлює доцільність впровадження в Україні адаптивної стратегії, яка інтегрує американську гнучкість, європейську кодифікацію та британську доктринальність. Тривалий розвиток ринку віртуальних активів поза межами правового поля України, зумовлений відсутністю дефініцій у Цивільному кодексі, призвів до системних колізій у сферах спадкового права, захисту власності та зобов'язальних відносин. Особливо критичною є невизначеність статусу смарт-контрактів, які наразі не визнаються окремою формою договорів, що унеможливлює їхній належний судовий захист та автоматизоване виконання зобов'язань у межах чинного законодавства про електронну комерцію.

Правовий вакуум підсилюється недієвістю Закону «Про віртуальні активи» через відсутність узгоджених податкових норм, що стимулює релокацію капіталу

в іноземні юрисдикції та гальмує імплементацію положень MiCA та Data Act, передбачену євроінтеграційними зобов'язаннями України. Неврегульованість обліку доходів від криптоактивів та дефіцит профільних фахівців у сферах blockchain і фінансового моніторингу створюють бар'єри для інтеграції до внутрішнього ринку ЄС та знижують інвестиційну привабливість держави.

Для подолання цих викликів обґрунтовано необхідність закріплення в законодавстві технологічно нейтральних понять «криптоактив», «цифровий токен» та «смарт-контракт». Останні пропонується кваліфікувати як особливу форму електронного правочину з встановленням вимог до прозорості та аудиту алгоритмів. У податковій сфері доцільним є впровадження механізму «відкладеного оподаткування» (при конвертації у фіатну валюту) та інструменту нульового декларування для легалізації активів. Оптимальна модель нагляду передбачає дворівневе ліцензування провайдерів за прикладом естонської практики та регламенту MiCA.

Дорожня карта гармонізації передбачає послідовне внесення змін до кодексів, інтеграцію стандартів MiCA, Data Act і директиви DAC8, а також ухвалення комплексного закону про цифрові активи, що об'єднає цивільно-правові та технологічні норми. Дисертаційне дослідження має подвійне значення: теоретичне полягає у поглибленні доктринальних підходів до юридичної природи віртуальних активів, а практичне - у виробленні конкретної стратегії реформ, спрямованих на створення безпечного нормативного середовища та захист прав учасників цифрового ринку в Україні.

Ключові слова: криптоактиви, криптовалюта, цифрові права, цифрова валюта, віртуальні активи, смарт-контракт, блокчейн, правове регулювання, MiCA, ЄС, інформаційне право, податкове право, гроші, електронні гроші, цифровізація законодавства.

ABSTRACT

Tsymbaliuk A. "Legal Regulation of Cryptocurrencies: A Comparative Legal Analysis." – Qualifying scientific work as a manuscript. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 Law, specialty 081 Law – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2026.

The relevance of the topic is driven by the rapid pace of digitalization of social relations and the emergence of new financial and legal instruments that transform traditional approaches to economics, law, and governance. Virtual assets, particularly cryptocurrencies, have become not only an economic phenomenon but also a legal challenge requiring the creation of comprehensive regulatory mechanisms.

The work emphasizes that cryptocurrencies emerged at the intersection of technological innovation and socio-economic needs. The first scientific prerequisites for their appearance were laid in the works of D. Chaum, S. Haber, W. Stornetta, and N. Szabo, who formed the basic concepts of digital money and cryptographic protection. The final milestone of this development was the appearance of Bitcoin in 2009, described by S. Nakamoto. The author proves that cryptocurrency has a dual nature: on one hand, it is a technical-program code; on the other, it is a socio-economic instrument acquiring the features of a legal object.

The study emphasizes the importance of developing definitions. An analysis of Ukrainian legislation indicates the absence of a unified approach to defining cryptocurrency and virtual assets. Previous draft laws and the legal positions of state bodies contain discrepancies, creating conflicts in taxation, civil circulation, and the protection of rights. Conversely, foreign experience (EU MiCA Regulation, US UCC Article 132, UK Law Commission Report 2023) confirms that a clear definition of crypto-assets is the foundation for further regulation.

The author of the dissertation substantiates that the legal nature of cryptocurrency should be considered in three dimensions: as an object of civil rights, as a financial market instrument, and as a digital asset requiring technical-legal guarantees. In the civil-law

aspect, cryptocurrencies should be classified as a special type of intangible goods that can act as the subject of obligatory legal relations. In the financial-law aspect, they are capable of performing the functions of an investment instrument, a means of payment, and settlement. In the technological dimension, cryptocurrencies are the result of the functioning of a distributed ledger and cryptographic algorithms, which determines the specifics of their legal regime.

The first part of the dissertation provides a historical-theoretical overview of the development of money and its digital analogues. The evolution from barter forms to modern digital tokens is shown, testifying to the logical emergence of cryptocurrencies as the next stage of financial innovation. The scientific novelty lies in the combination of classical monetary theory with the latest concepts of the digital economy.

Particular attention is paid to smart contracts. The work proves that they are not only program code but also a legally significant mechanism capable of automating the fulfillment of obligations. A comparative analysis shows that in the USA, they are considered a form of electronic transaction; in the EU, as a tool of the digital economy with requirements for transparency and security; and in the UK, as a new type of civil-law contract. For Ukraine, it is urgent to consolidate their status in the Civil Code and integrate them into the sphere of electronic commerce.

The legal models applied in the United States of America are considered. The dissertation highlights the fragmented nature of American regulation, as different bodies—the Securities and Exchange Commission (SEC), the Commodity Futures Trading Commission (CFTC), and the Internal Revenue Service (IRS)—propose their own definitions of cryptocurrencies. The SEC considers a significant portion of tokens as "investment contracts" according to the Howey test, requiring compliance with the securities regime. Conversely, the CFTC qualifies cryptocurrencies as "commodities" under commodity market legislation. The IRS treats cryptocurrency as property, creating tax consequences upon sale or exchange. Such multi-vectoring causes legal uncertainty but simultaneously provides flexibility and adaptability in regulation.

An important step for the regulation of digital assets in the USA was the adoption

of amendments to the Uniform Commercial Code (UCC Article 12), which introduced the category of "controllable electronic records." This allowed for the consolidation of the legal regime for crypto-assets in private law, determining the possibility of their use as a subject of property turnover and security for the fulfillment of obligations. The dissertation emphasizes that this model could be particularly useful for Ukraine, as it ensures a balance between the protection of owners' rights and flexibility in regulating technological innovation.

The European Union chose a different path—the path of unification and codification. In 2023, the Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA) came into force, establishing uniform rules for issuers, service providers, and investors at the EU level for the first time. MiCA introduced a classification of tokens (asset-referenced tokens, e-money tokens, utility tokens) and provided requirements for licensing, capital reservation, and information disclosure. This ensures market transparency and increases investor confidence. The dissertation focuses on the fact that for Ukraine, the implementation of MiCA provisions is not just a recommendation but an obligation within the framework of European integration processes, as the Association Agreement with the EU provides for the gradual approximation of Ukrainian legislation to the *acquis communautaire*.

An important addition to MiCA is the provisions of the Data Act, which consolidates the principles of access, interoperability, and data security, including for distributed ledgers. For smart contracts, the Data Act defines minimum requirements, particularly their transparency and the possibility of suspension and restoration, creating new security standards. The author of the dissertation believes that such provisions should be reflected in Ukrainian legislation to prevent technological risks and protect users.

The experience of Great Britain deserves special attention. In 2023, the Law Commission of England and Wales presented a report proposing the concept of "digital objects," recognizing cryptocurrencies as a distinct class of personal property, different from traditional categories of "things in possession" or "things in action." This approach is significant for resolving conflicts in inheritance law, ensuring the fulfillment of obligations, and protecting creditors' rights. Also, British practice actively discusses the

possibility of implementing judicial mechanisms for protecting the rights of cryptocurrency investors, which could serve as a guideline for Ukraine in forming procedural norms.

The work also examines the experience of Canada and Australia. In Canada, cryptocurrencies are recognized as securities or derivatives depending on the specific characteristics of the token, as confirmed by numerous judicial practices. Australia, instead, introduced a registration mechanism for providers and requirements for consumer rights protection, integrating cryptocurrencies into the financial services system. For Ukraine, these examples are important as they demonstrate the possibility of combining a flexible market approach with effective regulatory oversight.

A comparative legal analysis indicates the absence of a universal model for regulating cryptocurrencies, which necessitates the implementation of an adaptive strategy in Ukraine that integrates American flexibility, European codification, and British doctrinalism. The long-term development of the virtual assets market outside the legal field of Ukraine, caused by the lack of definitions in the Civil Code, has led to systemic conflicts in the areas of inheritance law, property protection, and obligatory relations. Particularly critical is the uncertainty of the status of smart contracts, which are currently not recognized as a distinct form of contract, making their proper judicial protection and the automated fulfillment of obligations impossible under current electronic commerce legislation.

The legal vacuum is exacerbated by the ineffectiveness of the Law "On Virtual Assets" due to the lack of agreed tax norms, which stimulates the relocation of capital to foreign jurisdictions and delays the implementation of MiCA and Data Act provisions required by Ukraine's European integration obligations. The unregulated accounting of income from crypto-assets and the shortage of specialized experts in the fields of blockchain and financial monitoring create barriers to integration into the EU internal market and reduce the state's investment attractiveness.

To overcome these challenges, the need to consolidate technologically neutral concepts such as "crypto-asset," "digital token," and "smart contract" in legislation is

substantiated. The latter are proposed to be qualified as a special form of electronic transaction with requirements for the transparency and audit of algorithms. In the tax sphere, it is advisable to implement a "deferred taxation" mechanism (upon conversion to fiat currency) and a zero-declaration tool for the legalization of assets. The optimal oversight model involves two-tier licensing of providers following the Estonian practice and the MiCA regulation.

The harmonization roadmap involves the consistent amendment of codes, the integration of MiCA, Data Act, and the future DAC8 directive standards, and the adoption of a comprehensive law on digital assets that combines civil-law and technological norms. The dissertation research has a dual significance: the theoretical value lies in deepening doctrinal approaches to the legal nature of virtual assets, while the practical value lies in developing a specific form strategy aimed at creating a secure regulatory environment and protecting the rights of digital market participants in Ukraine.

Keywords: Crypto-assets, cryptocurrency, digital rights, digital currency, virtual assets, smart contract, blockchain, legal regulation, MiCA, EU, information law, tax law, money, electronic money, digitalization of legislation.

Список публікацій здобувача по темі дослідження

Публікації в наукових фахових виданнях України , в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Цимбалюк А. І. Правові погляди на технології блокчейну та смарт-контрактів в Українській правовій системі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 210, ч. 3.

2. Цимбалюк А. І. Моделі правового регулювання криптовалют у США: перспективи адаптації в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 124, ч. 2..
3. Цимбалюк А. І. Регулювання віртуальних активів і технологій блокчейн в ЄС і Україні: законодавчі новації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 115–118..

Публікації які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Цимбалюк А. І. Використання блокчейн-технологій та смарт-контрактів в податкових і фінансових операціях в Україні. Правове регулювання блокчейн-технологій. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах* : матеріали VII Міжнар. правн. форуму (м. Чернівці, 28 трав. 2024 р.). Чернівці : Технодрук, 2024. С. 292–295.
2. Цимбалюк А. І. До питання щодо правового регулювання криптовалют, віртуальних активів та технології блокчейн в Україні. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах* : матеріали VI Міжнар. правн. форуму (м. Чернівці, 9 черв. 2023 р.). Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 113–117.
3. Цимбалюк А. І. Моделі правового регулювання криптовалют у США: перспективи адаптації в Україні. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах* : матеріали VIII Міжнар. правн. форуму (м. Чернівці, 30 трав. 2025 р.). Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 129–133.
4. Цимбалюк А. І. Правове регулювання криптовалют в Україні: аналіз «матриці оподаткування» НКЦПФР та міжнародний контекст. *Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 13–14 черв. 2025 р.). Чернівці, 2025. С. 241–245.

5. Цимбалюк А. І. Регулювання віртуальних активів і технологій блокчейн в ЄС і Україні: законодавчі новації. *Modern technologies and processes of implementation of new methods* : proceedings of the V Intern. Scient. and Pract. Conf. (Madrid, February 06–09, 2024). Madrid, 2024. P. 144–152.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	
БЛОКЧЕЙН.....	25
1.1 Блокчейн: технічна сутність і принципи функціонування.....	25
1.2 Смарт-контракти у правовій системі.....	36
1.3 Криптовалюта: поняття, класифікація та технологічна база.....	44
<i>Висновки до розділу 1.....</i>	<i>72</i>
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ В США, ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ, КАНАДІ, АВСТРАЛІЇ та НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ.....	78
2.1 Генезис та інституційні моделі регулювання ринку віртуальних активів у країнах системи загального права.....	78
2.2 Компаративний аналіз регуляторних інструментів: класифікація токенів, режими ліцензування та баланс Hard і Soft Law.....	89
2.3 Судова правотворчість та прецедентна практика як механізм подолання нормативних прогалин у цифровій сфері.....	100
<i>Висновки до розділу 2.....</i>	<i>105</i>
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В КРАЇНАХ ЄС ТА ЄВРОПИ.....	108
3.1 Генеза архітектури регулювання віртуальних активів в Європейському Союзі. Правовий режим Регламенту MiCA.....	108
3.2 Судова практика Суду ЄС, досвід позасоюзних держав Європи та стратегія адаптації законодавства для України.....	122
<i>Висновки до розділу 3.....</i>	<i>129</i>
РОЗДІЛ 4. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НАЙКРАЩИХ ЗАРУБІЖНИХ ПРАКТИК РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ І СМАРТ-КОНТРАКТІВ У ПРАВОВУ	

СИСТЕМУ УКРАЇНИ: ДЕФІНІЦІЇ, МОДЕЛЬНІ НОРМИ ТА ДОРОЖНЯ КАРТА ГАРМОНІЗАЦІЇ.....	133
4.1 Цивілістична парадигма та дефінітивна база регулювання криптоактивів і смарт-контрактів в Україні	133
4.2 Інституційне забезпечення та техніко-юридичні стандарти функціонування децентралізованих технологій.....	156
4.3 Оподаткування операцій з віртуальними активами та засади податкового адміністрування.....	168
<i>Висновки до розділу 4.....</i>	<i>183</i>
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ.....	244
Додаток А (1).....	244
Додаток А (2).....	246

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

AML (Anti-Money Laundering) – заходи з протидії відмиванню коштів.

API (Application Programming Interface) – програмний інтерфейс додатка.

ART (Asset-rented Token) – токен з прив'язкою до активів.

BTC – Біткоїн (Bitcoin).

CFTC (Commodity Futures Trading Commission) – Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами (США).

DAO (Decentralized Autonomous Organization) – децентралізована автономна організація.

DeFi (Decentralized Finance) – децентралізовані фінанси.

DLT (Distributed Ledger Technology) – технологія розподіленого реєстру.

EMT (Electronic Money Token) – електронно-грошовий токен.

ETH – Етеріум (Ethereum).

FATF (Financial Action Task Force) – Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей.

GDPR (General Data Protection Regulation) – Загальний регламент про захист даних.

ICO (Initial Coin Offering) – первинна пропозиція монет.

IRS (Internal Revenue Service) – Податкова служба США.

KYC (Know Your Customer) – процедура «Знай свого клієнта».

MiCA (Markets in Crypto-Assets) – Регламент Європейського Союзу про ринки криптоактивів.

NFT (Non-Fungible Token) – невзаємозамінний токен.

PoS (Proof-of-Stake) – алгоритм консенсусу «доказ володіння часткою».

PoW (Proof-of-Work) – алгоритм консенсусу «доказ роботи».

SEC (Securities and Exchange Commission) – Комісія з цінних паперів та бірж (США).

UCC (Uniform Commercial Code) – Єдиний комерційний кодекс (США).

VASP (Virtual Asset Service Provider) – постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

ВА – віртуальні активи.

ЄС – Європейський Союз.

НБУ – Національний банк України.

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

ПКУ (або ПК України) – Податковий кодекс України.

США – Сполучені Штати Америки.

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю.

ЦКУ (або ЦК України) – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження правового регулювання обігу криптовалют та смарт-контрактів зумовлена його теоретичною та практичною значимістю в умовах глобальної цифровізації.

Сучасні умови технологічного прогресу докорінно змінили архітектуру економічних відносин, поставивши законодавця перед необхідністю адаптації правової системи до появи нових фінансово-правових інструментів. Віртуальні активи, особливо криптовалюти, перетворилися з нішевого технологічного явища на глобальний економічний феномен, що кидає виклик традиційним правовим конструкціям. Швидкі темпи цифровізації суспільних відносин призвели до того, що існуючі механізми речового та зобов'язального права не завжди здатні ефективно регулювати відносини, які виникають у віртуальному середовищі.

Увага автора була зосереджена на розв'язанні фундаментальної проблеми правової невизначеності статусу цифрових активів в Україні. Попри прийняття профільного закону, вітчизняна правова система все ще перебуває у стані пошуку ефективної моделі регулювання, яка б узгоджувалася з європейськими стандартами (MiCA) та враховувала найкращі світові практики (США, Велика Британія).

Відсутність уніфікованого підходу до визначення правової природи криптовалют, смарт-контрактів та способів їх цивільного обігу створює колізії у сфері захисту прав власності, оподаткування та виконання зобов'язань. Актуальність також підсилюється необхідністю імплементації європейських норм у контексті набуття Україною статусу кандидата в члени.

Ступінь наукової розробки. Теоретичний фундамент дослідження утворюють праці провідних українських і зарубіжних науковців, присвячені правовому регулюванню фінансових інструментів, цифрової економіки та технологій блокчейн. Важливе значення мають розробки у сфері теорії грошей та правової природи нематеріальних благ, здійснені такими вітчизняними дослідниками, як Аксьонов С. М., Бернацький М., Бліхар В., Бондаренко О. В.,

Бугай О., Варавка В., Верес І., Віровець Д., Воєводіна Г. І., Грицай С. О., Гудіма Т., Дашутін І., Джабраїлов, Дмитрик О., Жорняк А., Іванов А. М., Іванюк В. Д., Климович С., Ковалик К. І., Ковбас І.В., Корощенко К. Р., Кривенко Ю., Кривний В. Є., Кудь О. А., Логойда В. М., Майданик Р., Мамчур Л., Мартиненко О. В., Мельниченко О., Науменкова С. В., Недибалюк О., Некіт К. Г., Овчаренко А. С., Петренко В. О., Пряміцин В. Ю., Рядінська В. О., Савченко Є. Ю., Самсін Р. І., Свинцицька О., Сержанов В. В., Старинський М. В., Степанова Г., Стечик В. В., Устименко В., Ушинкіна О. А., Цукан С. В., Черних, Чистоклєтов Л., Шемет Д. С., Шмига В., Шнурко А. М., Шустрова К. В., Яровий К. О., Яроцький В. О.

Серед іноземних праць слід виокремити напрацювання таких закордонних науковців та дослідників як Агкірай В., Аллен Г. Дж., Арнер Д. В., Бредфорд А., Баклі Р. П., Вербах К., Грін С., Гаккер П., Гійом Ф., Де Філіппі П., Дюровіч М., Дзетше Д. А., Леманн М., Лессіг Л., Мом Ф., Омлор С., Раскін М., Райт А., Файрфілд Д., Фінк М., Фокс Д., Хубен Р., Шиллінг де Карвальо П., Бутерін В., Грігг І., Накамото С., Сабо Н., Чом Д., Везерфорд Дж., Гіршман А., Гредер Д., Мішкін Ф., Ротбард М., Фергюсон Н..

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах наукових тем *Кафедри публічного права Юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Тема дисертації узгоджується з національними пріоритетами цифрової трансформації та Стратегією розвитку цифрової економіки України, а також відповідає завданням щодо імплементації *acquis communautaire* у сфері фінансових послуг відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Метою роботи є комплексне порівняльно-правове дослідження механізмів регулювання ринку криптовалют у зарубіжних юрисдикціях та формування на цій основі теоретико-прикладних засад адаптації законодавства України до стандартів Європейського Союзу, що забезпечить баланс між стимулюванням цифрових інновацій та дотриманням вимог фінансової безпеки.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- з'ясувати правову природу віртуальних активів як об'єкта державного регулювання.
- проаналізувати зарубіжний досвід (зокрема країн Європи та загального права) щодо ліцензування та нагляду за діяльністю постачальників послуг з віртуальними активами.
- визначити особливості фінансового моніторингу операцій з віртуальними активами.
- розробити пропозиції щодо вдосконалення адміністративного та податкового законодавства у сфері обігу криптовалют в Україні.
- сформувати дорожню карту гармонізації національного законодавства із Регламентом ЄС MiCA.

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі правового регулювання обігу криптовалют, встановлення їх правової природи, правового статусу та здійснення державного контролю за діяльністю суб'єктів ринку криптовалют в Україні та в провідних юрисдикціях світу, зокрема в країнах Європи та країнах загального права. Предметом дослідження є сукупність норм права, що визначають правовий режим криптовалют та технологій розподіленого реєстру (блокчейн), порядок діяльності постачальників послуг, пов'язаних з їх обігом, закономірності розвитку відповідного законодавства, а також теоретико-прикладні засади порівняльно-правового аналізу механізмів забезпечення фінансової стабільності та протидії відмиванню коштів у цій сфері.*

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження склали загальнонаукові та спеціально-юридичні методи.

- *Діалектичний метод* застосовано для дослідження еволюції грошей та трансформації правових форм вартості в цифрову епоху.

- *Порівняльно-правовий метод* став основним для зіставлення регуляторних підходів США, ЄС та України, що дозволило обґрунтувати доцільність запозичення конструкції «контролю».

- *Формально-юридичний метод* використано для аналізу чинного законодавства та розробки пропозицій щодо внесення змін до Цивільного кодексу України.

- *Метод системного аналізу* дозволив розглянути смарт-контракт як комплексне явище, що поєднує ознаки програмного коду та юридичного факту.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є комплексним дослідженням, в якому вперше обґрунтовано необхідність дворівневої архітектури регулювання цифрових активів в Україні, яка поєднує приватноправову кодифікацію (на рівні ЦК) та спеціальне регулювання ринкових посередників.

До основних наукових результатів дослідження належать такі:

Вперше:

- Доведено, що обов'язковою ознакою легітимного смарт-контракту є його відповідність техніко-юридичним стандартам безпеки, що дозволяє інтегрувати програмний алгоритм у правове поле як засіб примусового (незворотного) здійснення транзакцій. Запропоновано авторське доктринальне розуміння «смарт-контракту» як програмно-технічного засобу автоматизованого виконання зобов'язань та реалізації речових прав (контролю). На відміну від існуючих підходів, де смарт-контракт розглядається виключно як форма договору або спосіб його укладення, у дисертації його кваліфіковано як складний інструмент реалізації правомочностей власника, що виражений у формі верифікованого цифрового коду.

- Обґрунтовано та запропоновано доктрину статусу постачальників послуг віртуальних активів (VASP) як делегованих суб'єктів публічного нагляду – інформаційних шлюзів, відповідальних за здійснення первинної ідентифікації клієнтів та базового фінансового контролю операцій з віртуальними активами. На відміну від існуючих підходів, що розглядають VASP переважно як об'єкти

державного нагляду у сфері запобігання відмиванню доходів, у роботі доведено доцільність трансформації їх ролі в активний елемент системи фінансової стабільності держави. На основі порівняльного аналізу регуляторних моделей США (FinCEN) та ЄС (MiCA) обґрунтовано, що в умовах децентралізованих фінансових технологій держава має не лише регулювати діяльність криптоактивних посередників, а й делегувати їм функції первинного ідентифікаційного та фінансового контролю.

- Комплексно обґрунтовано модель адаптивної стратегії правового регулювання ринку віртуальних активів в Україні, засновану на поєднанні американської гнучкості, європейської кодифікації (MiCA, Data Act, DAC8), британського концепту «digital objects» та практичного досвіду Канади, Австралії й балтійських держав, а також розроблено трьохетапну «дорожню карту» гармонізації національного законодавства із правом ЄС у цій сфері. Запропонована стратегія передбачає послідовну зміну цивільного, податкового та спеціального законодавства як цілісний механізм легалізації ринку віртуальних активів та інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

Удосконалено:

- Концепцію правового регулювання віртуальних активів як об'єктів цивільних прав особливого роду. Дістало додаткового обґрунтування концепція, що правова природа віртуального активу не зводиться до традиційних речових прав чи прав інтелектуальної власності. Натомість запропоновано розглядати їх як специфічне нематеріальне благо, що існує в електронній формі, оборотоздатність якого забезпечується технічними алгоритмами (блокчейн), а правовий захист потребує адаптації існуючих цивілістичних механізмів без штучного ототожнення з річчю.

- Класифікацію моделей регулювання віртуальних активів. На основі аналізу законодавства США та ЄС виокремлено та систематизовано ключові принципи сучасного цифрового права: технологічна нейтральність, функціональна

еквівалентність («same activity, same risk, same rules») та верховенство права над кодом.

-

Дістали подальшого розвитку:

- Аргументовано доцільність визнання децентралізованих автономних організацій в Україні через модель товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) з алгоритмічним управлінням, що дозволить обмежити відповідальність учасників та інтегрувати децентралізовані структури в правове поле.

- Обґрунтовано необхідність функціонально-ризикової класифікації активів, що дозволить більш чітко запровадити модель відкладеного оподаткування інвестиційного прибутку.

- Погляди на смарт-контракт не як заміну традиційному договору, а як технологічну форму реалізації податкового обов'язку. Обґрунтовано модель «автоматизованого адміністрування», за якої алгоритм діє як інструмент «спліт-платежу», забезпечуючи утримання податку безпосередньо в момент транзакції. На відміну від існуючих підходів, акцентовано на пріоритеті правового волевиявлення сторін над програмним кодом у разі виникнення технічних колізій, що забезпечує дотримання принципу верховенства права в цифровому середовищі.

- На основі порівняльно-правового аналізу зарубіжного досвіду дістав додаткового обґрунтування підхід, що базується на «касовому методі» оподаткування криптовалют. Запропоновано концепцію оподаткування реалізованого інвестиційного прибутку виключно у момент конвертації віртуального активу у фіатні кошти або товари. Такий підхід дозволяє усунути правову невизначеність щодо оподаткування курсової різниці («нереалізованого доходу») в умовах високої волатильності ринку, що відповідає принципу справедливості оподаткування.

Практична значимість отриманих результатів. Висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

- *правотворчій діяльності*: надано пропозиції щодо включення нових та вдосконалення існуючих норм в положення Цивільного кодексу України, Податкового кодексу України, запропоновані норми для подальшого доопрацювання Закону «Про віртуальні активи», а також запропоновано ідеї для створення інших нормативних актів які змогли б в повній мірі регулювати відносини в сфері обігу віртуальних активів;

- *науково-дослідній сфері*: для подальшої розробки розуміння правової природи віртуальних активів, технологій блокчейн та смарт-контрактів;

- *навчальному процесі*: при викладанні дисциплін «Податкове право», «ІТ-право», «Фінансове право».

Апробація результатів. Основні положення дисертаційної роботи були обговорені на засіданнях кафедри та оприлюднені на науково-практичних конференціях. Результати дослідження відображені у наукових публікаціях автора, зокрема у фахових виданнях України («Науковий вісник Ужгородського національного університету», «Аналітично-порівняльне правознавство», «Юридичний науковий електронний журнал»).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 8 наукових праць, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, 5 тези доповідей на конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел. Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінок, у тому числі основний текст - 175 сторінок, список використаних джерел (349 найменування) - 44 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТ ТА ТЕХНОЛОГІЙ БЛОКЧЕЙН

1.1. Блокчейн: технічна сутність і принципи функціонування

Питання регулювання криптовалют повинне відбуватись разом з осмисленням та розумінням фундаментальних понять, що визначають їх сутність. У сфері цифрових активів терміни «криптовалюта», «віртуальні активи», «цифрові фінансові інструменти» та «токени», «блокчейн» нерідко використовуються як синоніми, хоча кожен із них має власні особливості.

Згідно Оксфордського словника, блокчейн (англ. – blockchain) – це система, в якій зберігається запис про здійсненні платежі в криптовалюті, та яка зберігається в кількох пов'язаних між собою комп'ютерах. [139]

Блокчейн є базовою технологією, на якій ґрунтуються криптовалюти, але його застосування виходить далеко за межі фінансової сфери. Блокчейн, як розподілений реєстр, забезпечує прозорість, безпеку та незмінність даних, що робить його корисним в різноманітних сферах, до прикладу: логістиці, охороні здоров'я та в адміністративному управлінні.

Інститут грошей є ключовим елементом соціально-економічного розвитку, що пройшов тривалу еволюцію від натурального обміну (бартеру) до товарних грошей (хутра, солі, худоби) та згодом до стандартизованих металевих монет, [340]. Подальша дематеріалізація грошових відносин призвела до появи паперових грошей, які у XX столітті остаточно трансформувалися у фіатну грошову модель. Фіатні гроші (від лат. *fiat* – декрет) – це форма валюти, що не має внутрішньої (інтринсичної) вартості та не забезпечена матеріальними активами, але наділена платоспроможністю завдяки державному примусу та суспільній довірі до емітента – уряду та центрального банку [18, с.40], [52].

Саме ця парадигма, заснована на довірі до централізованих інституцій, продемонструвала системні вразливості. Залежність вартості грошової одиниці від політичних рішень та ефективності монетарної політики неодноразово призводила до інфляційних та гіперінфляційних криз (наприклад, у Веймарській республіці, Зімбабве, Венесуелі) [189]. Централізована емісія створює можливості для «прихованого оподаткування» через девальвацію заощаджень громадян [312]. Відтак, у суспільстві сформувався запит на альтернативну грошову систему, яка була б алгоритмічно контрольованою, обмеженою в емісії та незалежною від політичних режимів.

Витоки блокчейну заклав Девід Чаум (1982), запропонувавши методи консенсусу між вузлами мережі, об'єднання даних у блоки та «сліпі підписи» для анонімних транзакцій [152]. У 1991 році С. Габер та В. Сторнетта розв'язали проблему цілісності цифрових записів за допомогою криптографічних хеш-функцій та «лінійного хеш-ланцюгування», де кожна позначка часу містить хеш попередньої, що унеможливорює непомітне втручання в дані [257].

У 1996 році Нік Сабо описав концепцію смартконтрактів – цифрових самовиконуваних угод, що автоматизують транзакції без посередників [327]. Його розробки щодо зниження транзакційних витрат і ризиків шахрайства стали фундаментом для сучасних платформ, зокрема Ethereum [144].

У 2005 році Нік Сабо у роботі «Bit Gold» обґрунтував проблему вразливості активів через необхідність довіри до централізованих фінансових інституцій. Він зазначив, що відмова від золотого стандарту призвела до інфляційних криз, і запропонував децентралізований протокол на основі алгоритму «доказу роботи» (Proof-of-Work). Ця концепція передбачає виконання складних обчислень для створення цифрових активів («злитків»), вартість яких зумовлена витраченими ресурсами. Завдяки розподіленому реєстру та часовим міткам фальсифікація транзакцій стає неможливою без контролю над більшістю мережі, що зробило Bit Gold ідеологічним передвісником Bitcoin [326].

Практичну реалізацію ця модель отримала після фінансової кризи 2007–2008 років, яка підірвала довіру до традиційного банкінгу. У січні 2009 року Сатоші Накамото згенерував перший блок мережі Bitcoin, зафіксувавши у ньому маніфест проти фінансових посередників [277]. Накамото наголошував, що головним недоліком фіатних валют є необхідність довіряти центральним банкам, які історично неодноразово порушували ці зобов'язання, знецінюючи заощадження [277].

Сьогодні блокчейн розглядається як технологія розподіленого реєстру (DLT), що забезпечує прозоре та незмінне зберігання даних. Функціонування системи базується на мережі вузлів, які спільно підтримують ланцюг блоків. Кожен елемент ланцюга містить часову мітку та криптографічне посилення на попередній блок, що гарантує сувору хронологічність і цілісність усієї інформації.

Фундаментальними складовими блокчейну є децентралізація, що усуває потребу в центральному органі, та криптографія, яка гарантує автентичність і захист даних. Завдяки відкритості мережі забезпечується прозорість і підзвітність, хоча разом з тим постають виклики щодо конфіденційності. Дані, збережені в блокчейні, не можуть бути змінені чи видалені без порушення цілісності всієї структури.

Ключовим компонентом технології є протокол консенсусу – механізм досягнення згоди вузлів щодо стану блокчейну та додавання нових блоків. Алгоритми консенсусу забезпечують узгодженість даних, поєднуючи правила прийняття рішень та механізми захисту від Sybil-атак. Ефективність проектування протоколу є критично важливою для підтримки стабільності та безпеки мережі.

Протокол консенсусу характеризується такими ознаками:

- **Узгодженість і фінальність:** забезпечують ідентичність даних на всіх вузлах та незворотність транзакцій після запису. У публічних блокчейнах дотримується баланс між безпекою (фінальністю) та динамічною доступністю (живучістю).

- **Масштабованість:** здатність мережі обробляти зростаючі обсяги транзакцій. PoS та DPoS є продуктивнішими за PoW, який має низьку пропускну здатність.
- **Життєздатність:** гарантує безперервну обробку транзакцій у системі.
- **Прозорість:** публічні блокчейни є відкритими для аудиту, тоді як консорціумні та приватні мають обмежений доступ.
- **Спротив цензурі:** базується на виконанні транзакцій за суворими правилами, які неможливо змінити без загального консенсусу.
- **Управління:** визначає рівень контролю над системою – від децентралізованого в публічних мережах до повного контролю одним вузлом у приватних блокчейнах.

Основними ознаками протоколу консенсусу є безпечність (захист від DoS-атак, спаму та подвійних витрат), продуктивність (швидкість обробки, пропускну здатність TPS), децентралізація та енергоефективність [217]. Характеристики цих ознак найбільш повно розкриваються при аналізі конкретних видів протоколів, найпоширенішими з яких є Proof-of-Work (PoW) та Proof-of-Stake (PoS) [256].

Proof-of-Work (PoW) базується на виконанні учасниками (майнерами) складної обчислювальної роботи для створення нового блоку [256, 280]. Процес полягає у підборі випадкового значення (*nonce*), яке разом із заголовком блоку через хеш-функцію (наприклад, SHA-256) дає результат у заданому цільовому діапазоні [280]. Перший майнер, який знаходить рішення, пропонує блок мережі; інші вузли перевіряють його і, за умови валідності, додають до своїх копій реєстру [235, с. 7].

За підтримку мережі майнер отримує винагороду у вигляді комісій та субсидії новими монетами [256]. Ймовірність створення блоку пропорційна обчислювальній потужності (*hash rate*) майнера [322]. У PoW довіра ґрунтується на підтверджених витратах часу та енергії, проте валідуючі вузли завжди можуть відхилити блок, що не відповідає правилам мережі.

Попри високий рівень безпеки, протоколу PoW притаманні суттєві недоліки:

- Енерговитратність: процес пошуку *nonce* потребує значних обсягів електроенергії та апаратних ресурсів.
- Низька швидкість: генерація блоку (наприклад, у Bitcoin – близько 10 хвилин) та тривале підтвердження транзакцій обмежують пропускну здатність [251, с. 530].
- Ризик централізації: необхідність використання спеціалізованого обладнання (ASIC) призвела до концентрації потужностей у великих майнінг-пулах.
- Марнотратство ресурсів: обчислення не мають іншої корисної цінності, крім підтримки консенсусу [251, с. 530].
- Ймовірність форків: одночасне створення блоків різними майнерами спричиняє тимчасове розгалуження ланцюга, що потребує додаткової процедури узгодження [235, с. 7].

Альтернативним протоколом консенсусу є **Proof-of-Stake (PoS)**, розроблений для подолання енергонеефективності та затримок, притаманних PoW. У PoS згода досягається через доказ володіння часткою мережі (*stake*), що зазвичай визначається кількістю токенів учасника [280]. Ймовірність обрання лідера для створення блоку пропорційна його ставці. Цей процес моделюється алгоритмом *Follow-the-Satoshi (FTS)* через індексацію токенів, а в окремих реалізаціях, як-от Peercoin, враховується також «вік монети» [252].

Основними перевагами PoS є відсутність енергоємного майнінгу, вища швидкість підтвердження транзакцій та менший час генерації блоків. На відміну від PoW, у кожному раунді PoS зазвичай створюється лише один блок.

Попри переваги, протоколу властиві специфічні вразливості та недоліки:

- Проблема «нічого не поставлено на карту» (*nothing-at-stake*): через низьку вартість створення блоків вузли мають стимул підтримувати всі гілки при розгалуженні ланцюга (еквівікація). Для протидії цьому застосовують «слешинг» (*slashing*) – конфіскацію частки за некоректну поведінку – або BFT-протоколи для негайної фіналізації [278, с.33].

- Ризики централізації: формування стейк-пулів (*stake pools*), де власники об'єднують активи для підвищення шансів на винагороду, може призвести до концентрації впливу [345].
- Атака на основі змови (*collusion*): можливість маніпулювання мережею великими власниками часток [121].
- Атака «довгого ланцюга» (*long-range attacks*): спроби зловмисників створити альтернативну історію транзакцій з ранніх етапів. Захист забезпечується механізмами чекпоінтів (*checkpointing*) – періодичної фіксації стану мережі [314].
- Атаки «грінда» (*grinding attacks*): маніпулювання процесом вибору лідера через слабкості генераторів випадкових чисел. Для боротьби з ними використовують публічно верифіковані випадкові функції (VRF) [168].

Визначення правової природи блокчейну потребує юридичної типологізації для встановлення суб'єктів відповідальності та правового режиму даних у реєстрі. У сучасній цивілістиці технічний поділ на **публічні (permissionless)** та **приватні (permissioned)** блокчейни трансформується у проблему розмежування децентралізованих середовищ і керованих інформаційних систем.

Публічні блокчейни (Bitcoin, Ethereum) характеризуються відсутністю єдиного контролера, що забезпечує їхню автономність від адміністративного впливу. П. Де Філіппі та А. Райт визначають такі системи як «*Lex Cryptographia*», де регулювання здійснюється програмним кодом, а не державним примусом. Відсутність адміністратора ускладнює ідентифікацію відповідача у разі технічних збоїв чи правопорушень. У вітчизняній правовій науці, зокрема у працях Р.А. Майданика, подібні децентралізовані системи пропонується розглядати не як суб'єкт права чи окрему юридичну особу, а як специфічне середовище існування активів, що наближає їхній правовий режим до об'єктів спільного використання або інфраструктури, яка не належить жодній приватній особі на праві власності. Відтак, публічний блокчейн у цивільно-правовому вимірі доцільно кваліфікувати як інформаційне середовище (*infrastructure*), де валідність транзакцій

забезпечується консенсусом невизначеного кола учасників, а сама мережа виступає як *res nullius* (річ, що не належить нікому) в аспекті адміністрування, проте функціонує як публічний реєстр в аспекті доказування фактів. [50], [167], [278, с.32].

Публічні блокчейни характеризуються прозорістю (відкритість транзакцій для перевірки), безпекою (захист від шахрайства через криптографічний консенсус), незмінністю даних та стійкістю до цензури. Проте їм притаманні обмежена масштабованість, високе енергоспоживання та вразливість до «атаки 51%» у протоколах PoW.

Діаметрально протилежну правову природу мають **приватні (permissioned) та консорціумні блокчейни**, де доступ до валідації та реєстру обмежений. Наявність централізованого або групового управління дозволяє застосовувати до них класичні конструкції договірного права [214]. Відносини між учасниками та адміністратором відповідають моделям надання інформаційних послуг або спільної діяльності без створення юридичної особи.

На відміну від публічних мереж, оператор приватної мережі несе пряму цивільно-правову відповідальність за цілісність даних, дотримання протоколу та конфіденційність згідно з угодою чи статутом. У цивілістичному аспекті приватний блокчейн є об'єктом прав – складним програмним продуктом або базою даних під контролем конкретних суб'єктів, на яких покладається тягар відповідальності за функціонування системи [100, с.113], [214], [235, с. 7], [251, с. 530].

Такі мережі відзначаються високою централізацією: права управління належать одному суб'єкту або авторизованим учасникам (модель Permissioned) [251, с. 531], [322]. Хоча приватні блокчейни менш прозорі за публічні, вони ефективніші для зберігання конфіденційної інформації, забезпечують вищу швидкість транзакцій та масштабованість. Завдяки спрощеним механізмам консенсусу вони споживають менше енергії та здатні обробляти значні обсяги даних [251, с. 531], [322].

Приватні блокчейни не забезпечують рівня незмінності, властивого публічним мережам, оскільки валідація транзакцій обмеженим колом вузлів знижує загальну безпеку та створює ризики, пов'язані з централізацією управління. Основним сегментом їх застосування є корпоративні рішення, зокрема платформи IBM, Hyperledger Fabric та проекти таких компаній, як Lufthansa [235, с. 7]. Попри переваги у швидкості, масштабованості та низькому енергоспоживанні, цей тип мереж вразливий до системних збоїв через «єдину точку відмови» та юридичних ризиків, зумовлених залежністю від контролюючого суб'єкта.

Узагальнюючи технологічні засади блокчейну, слід виокремити фундаментальні принципи децентралізації, прозорості та криптографічного захисту. Розподілене зберігання інформації та використання хеш-функцій гарантують цілісність і незмінність даних, де будь-яке видалення чи корегування записів унеможлиблюється без консенсусу всієї мережі [226].

Розуміння правової природи технології пройшло складну еволюцію від «технократичного» етапу до інституційного визнання. Перша фаза базувалася на концепції «Lex Cryptographia» П. Де Філіппі та А. Райта, де блокчейн розглядався як автономна нормативна система, що діє за принципом «Code is Law» поза межами державного примусу [167]. У цій парадигмі, підтриманій Н. Сабо, технологічні протоколи та смарт-контракти виступали альтернативою традиційному правовому регулюванню [327].

Наступний, «функціонально-управлінський» етап, ознаменувався концепцією К. Вербаха про «нову архітектуру довіри», де акцент змістився з інституційних інструментів на алгоритмічні. Вербах довів, що децентралізовані системи потребують «юридичної обгортки» для розв'язання спорів, які не регулюються кодом [341]. Цей підхід розвинула М. Фінк, визначивши блокчейн як форму технологічного управління, що має інтегруватися в поле публічного права, зокрема в контексті вимог GDPR [214], [216, с.24], [305].

Сучасний «речово-реєстраційний» етап характеризується спробами інтеграції технології у систему об'єктів цивільних прав. Звіти Британської комісії з

права щодо «цифрових об'єктів» вказують на можливість виокремлення третього виду власності, що ґрунтується на виключному контролі над даними [259]. Аналогічна логіка простежується в оновленому Єдиному комерційному кодексі США (UCC Article 12), де через категорію «контролю» запис у блокчейні фактично набуває статусу титулу власності [338].

Рецепція ідей щодо правової природи блокчейну в українській науці відбувається з урахуванням специфіки континентальної правової системи. В. Яроцький слушно зауважує, що цей феномен є не просто технічною базою даних, а інформаційним об'єктом, що має прикладне значення у майнових відносинах [119, с.104]. Розвиваючи «реєстраційний» підхід, Р. Майданик вказує на функцію публічної достовірності розподіленого реєстру, що дозволяє розглядати запис у блокчейні як юридичний факт, який породжує речові права [52],[119]. Своєю чергою, О. Бондаренко та В. Пряміцин наголошують на необхідності визнання блокчейну середовищем існування нового класу активів із особливим правовим режимом [4, с.65], [78, с.165].

Сучасна вітчизняна доктрина виокремлює кілька векторів кваліфікації технології. Прихильники підходу «*sui generis*», зокрема О.В. Сінегубов, пропонують розглядати блокчейн як нематеріальний об'єкт у формі неоригінальної бази даних, на яку поширюється правовий режим авторського або інформаційного права [90, с. 117–120]. Інформаційно-документарний підхід, представлений В. Теремецьким та С. Маляром, співвідносить технологію з категорією «електронний документ» або «інформаційний продукт», що дозволяє інтегрувати її в чинне законодавство без створення нових правових сутностей [95, с. 194]. Водночас В.С. Жогов аргументує ширше трактування блокчейну як складної технологічної системи та різновиду інформаційних технологій, що забезпечує обробку даних на принципово нових засадах криптографічного захисту [24, с. 210–211], [69]. Додатково А.С. Золотар акцентує на функціональному призначенні технології як інструменту захисту прав та фіксації пріоритету використання активів [29, с. 29].

Досвід Європейського Союзу демонструє шлях комплексної кодифікації технології. Регламент (ЄС) 2022/858 («DLT Pilot Regime») фактично визнав запис у розподіленому реєстрі юридично рівнозначним запису на рахунках у цінних паперах, дозволивши використовувати блокчейн для торгівлі та розрахунків [307]. Регламент (ЄС) 2023/1114 («MiCA») закріпив технологічно нейтральне визначення технології розподіленого реєстру як системи підтримки розподіленого запису зашифрованих даних [309]. Крім того, Регламент (ЄС) 2023/2854 («Data Act») встановив істотні вимоги до смарт-контрактів, зокрема щодо механізмів контролю доступу та безпечного переривання виконання, що свідчить про перехід від сприйняття DLT як *terra incognita* до її повної стандартизації як специфічної інфраструктури даних [310].

У Сполучених Штатах регулювання блокчейну здійснюється через інтерпретацію чинних норм та законодавство окремих штатів. На федеральному рівні Закон про інфраструктурні інвестиції 2021 року впровадив поняття «цифровий актив» та легалізував термін «розподілений реєстр» у податковому праві [240]. Найбільш прогресивним є досвід штату Вайомінг, де токени визнано власністю, а децентралізованим автономним організаціям надано юридичний статус [343], [344]. У штаті Делавер дозволено ведення реєстрів акціонерів на блокчейні, а Управління контролера грошового обігу (OCC) визнало блокчейн-мережі допустимою платіжною інфраструктурою для банків, фактично прирівнявши вузол мережі до банківського відділення [169], [286]. Канадська модель фокусується на підзаконних актах регуляторів (CSA), які через поняття «крипто-контракт» пов'язують правовий режим активу з критерієм контролю над приватним ключем [149]. Водночас закон PCMLTFA регулює використання технології для переказу цінностей, зобов'язуючи провайдерів реєструватися як суб'єктів фінансових послуг [299].

Аналіз нормативних підходів та наукового дискурсу дозволяє сформулювати авторське визначення правової природи технології розподіленого реєстру. Ми вважаємо методологічно обмеженим поширення в українській цивілістиці

інформаційно-статичний підхід, який зводить сутність блокчейну до категорії «бази даних» чи «електронного документа». На відміну від пасивного сховища інформації, блокчейн завдяки механізмам консенсусу виступає активним верифікатором, що самостійно підтверджує наявність активу. Також дискусійним є суто об'єктний підхід, оскільки кваліфікація блокчейну лише як об'єкта права інтелектуальної власності захищає права розробника коду, але не вирішує проблеми легітимації майнових прав користувачів на токени. [111, с.430]

Критично оцінюючи технократичний підхід «Lex Cryptographia», ми стверджуємо, що алгоритмічна довіра не може повністю замінити правове регулювання, особливо у випадках технічних збоїв чи протиправних дій. Синтезуючи недоліки існуючих концепцій, ми приходимо до висновку про необхідність функціонального визначення правової природи блокчейну. Технологію слід розглядати крізь призму її здатності генерувати юридичні факти та докази, що дозволяє органічно інтегрувати її в правове поле України без руйнації фундаментальних інститутів права.

Виходячи з цього, нами пропонується розглядати технологію розподіленого реєстру (блокчейн) як **децентралізовану систему фіксації юридичних фактів**, що забезпечує достовірність, незмінність та публічну верифікованість інформації про появу, модифікацію або скасування «прав та обов'язків» без залучення централізованого посередника.

Зазначена правова природа розкривається через три взаємопов'язані елементи, які трансформують технічні властивості системи (immutability, consensus, distribution) у юридичні категорії:

- *Інформаційно-доказовий елемент*. Блокчейн виступає як специфічне середовище існування електронних доказів, наділене властивістю технічної незмінності. Фіксація транзакції у блоці створює презумпцію її достовірності та часової визначеності (time-stamping). Запис у розподіленому реєстрі, підтверджений механізмом консенсусу, набуває властивостей письмового доказу, оскільки математичний алгоритм унеможлиблює його ретроспективну

модифікацію без відома учасників мережі. Це дозволяє говорити про формування інституту «алгоритмічного доказування», де достовірність факту підтверджується криптографічним підписом, а не посвідченням уповноваженої особи.

- *Зобов'язальний елемент.* Функціонування публічного блокчейну базується на комплексі правовідносин приєднання. Протокол мережі та алгоритм консенсусу слід розглядати як публічну оферту. Кожен користувач, ініціюючи транзакцію, фактично здійснює акцепт цих правил. Така конструкція дозволяє застосовувати до відносин усередині мережі загальні положення договірного права, розглядаючи дії учасників як конклюдентні дії, спрямовані на настання правових наслідків.

- *Реєстраційний елемент.* Блокчейн виконує функцію публічної достовірності (*publica fides*). Подібно до державних реєстрів речових прав, він забезпечує відкритість інформації про стан активів. Однак, на відміну від класичних реєстрів, які адмініструються суб'єктивно, блокчейн забезпечує об'єктивність запису через децентралізацію. Це вимагає визнання на законодавчому рівні юридичної сили запису самого по собі як належного підтвердження титулу власності («контролю») над активом.

1.2. Смарт-контракти у правовій системі

Упродовж останнього десятиліття смарт-контракти з технократичного експерименту перетворилися на важливий елемент цифрової економіки, забезпечуючи самостійне виконання договірних умов у розподілених реєстрах і трансформуючи класичні уявлення про форму, спосіб та гарантії виконання правочинів.

З'ясування місця смарт-контракту в системі правового регулювання вимагає першочергового аналізу його генезису та технічної сутності, адже саме технологічні особливості диктують специфіку правовідносин, що виникають при його використанні.

Концепція «розумного контракту» (smart contract), запроваджена Ніком Сабо у 1996 році, визначає його як комп'ютеризований протокол транзакцій, що автоматично реалізує умови договору [327]. Використана автором метафора вендингового автомата ілюструє принцип автономного виконання зобов'язань без участі посередників при настанні визначених умов. Практичне втілення цієї ідеї відбулося у 2013 році з появою платформи Ethereum, яка, на відміну від мережі Bitcoin, дозволила створювати децентралізовані додатки на основі Тьюрінг-повних мов програмування. Технічно смарт-контракт є програмним кодом у блокчейні, що функціонує за логікою «if-then» (якщо-то) і забезпечує невідворотність виконання транзакцій завдяки незмінності алгоритму в децентралізованій мережі.

Поява механізмів автономного переміщення майнових цінностей зумовила необхідність переосмислення класичних цивілістичних категорій. Систематизація наукових поглядів дозволяє виокремити чотири основні концептуальні підходи до правової природи явища: технократичний, договірний, інструментальний та інтегративний. Найбільш дискусійним є технократичний підхід («Code is Law»), що базується на ідеології криптоанархізму та розглядає смарт-контракт як альтернативну нормативну систему. Л. Лессіг обґрунтував, що архітектура кіберпростору визначає межі поведінки користувачів ефективніше за юридичні заборони [264].

Розвиваючи цей напрям, П. Де Філіппі та А. Райт запропонували концепцію «Lex Cryptographia» – системи правил, що забезпечуються криптографічними алгоритмами [167]. У межах цієї парадигми смарт-контракт трактується не як юридична угода, а як автономний технічний агент, чия легітимність вичерпується технічним функціоналом. Принципова незмінність (immutability) коду робить такі контракти «сильними» (strong), тобто незалежними від втручання суду чи інших державних інститутів [167], [264], [327]. Попри радикальність, технократичний підхід слушно акцентує увагу на усуненні суб'єктивного фактора та підвищенні ефективності транзакцій у міжнародному середовищі, де панує дефіцит довіри.

Більшість представників академічної спільноти піддають технократичний підхід нищівній критиці за «правовий нігілізм». Американський дослідник Кевін Вербах (Kevin Werbach) зазначає, що ідея повної автономії коду розбивається об реальність технічних помилок. Він наводить приклад зламу «The DAO» (2016), коли хакер скористався вразливістю коду для виведення коштів. З точки зору «Code is Law», дії хакера були законними (бо код це дозволив), але з точки зору права - це крадіжка. Це доводить неспроможність коду бути єдиним регулятором [342]. Український цивіліст Р.А.Майданик наголошує, що код не здатен оперувати оціночними категоріями цивільного права, такими як «добросовісність», «розумний строк» чи «форс-мажор». Спроба замінити право кодом призводить до неможливості захисту порушених прав у нестандартних ситуаціях [52].

Ми вважаємо технократичний підхід до розуміння смарт-контрактів є методологічно обмеженим, оскільки абсолютизація принципу незмінності коду робить технічні помилки фатальними та унеможлиблює застосування реституції. Фокусуючись лише на автоматизмі виконання, цей підхід ігнорує стадію волевиявлення, що дозволяє коду реалізовувати транзакції, вчинені під впливом обману чи насильства. Крім того, жорстка логіка «Code is Law» позбавляє договірні відносини гнучкості, необхідної для адаптації до змін законодавства чи економічних умов. Відтак, смарт-контракт доцільно розглядати не як альтернативу праву, а як інструмент його виконання в межах правового поля.

На противагу технократичному баченню, договірний підхід інтегрує технологію в існуючу цивілістичну парадигму, кваліфікуючи смарт-контракт як різновид договору на засадах функціональної тотожності. М. Раскін та Дж. Фейрфілд доводять, що мова програмування є лише лінгвістичним засобом фіксації волі, а підписання транзакції приватним ключем породжує юридично значущі зобов'язання [186], [302]. В українській доктрині цей підхід ґрунтується на статтях 325, 626, 638–639 ЦК України та законодавстві про електронну комерцію. Дослідники І. Верес, Л. Мамчур, О. Недибалюк та К. Некіт акцентують, що завдяки незмінності та криптографічній верифікації смарт-контракт є самостійною формою

правочину, яка потребує нормативного закріплення поряд із письмовою формою [9], [53, с. 105], [62, с.52].

Водночас критики договірної теорії, зокрема Ю. Кривенко, вказують на процесуальні ризики: складність визначення застосовного права у транскордонних відносинах та неможливість алгоритмізації оціночних понять, таких як «розумний строк», [41, с.86]. Є.О. Харитонов звертає увагу на проблему «семантичного розриву», де нездатність судді самостійно тлумачити програмний код ускладнює доступ до правосуддя та вимагає залучення технічних експертів [105, с.23].

Для подолання цих суперечностей пропонується запровадити презумпцію юридичної сили коду за умови попередньої згоди сторін та забезпечити «текстову проекцію» смарт-контракту для підтвердження змісту волевиявлення. Така адаптація дозволяє інтегрувати цифрові алгоритми в систему цивільного права, зберігаючи фундаментальні принципи свободи договору та диспозитивності, підкріплені технічними гарантіями достовірності.

Договірний підхід виконав важливу місію легітимації технології, що узгоджується зі ст. 207 ЦК України щодо використання електронних засобів ідентифікації. Проте повне ототожнення смарт-контракту з договором створює правові колізії. Зокрема, бінарний характер програмного коду унеможливорює імплементацію гнучких цивілістичних категорій, як-от «розумний строк», «форс-мажор» чи «суттєва зміна обставин», позбавляючи сторони захисту в непрограмованих обставинах. Крім того, визнання коду тотожним договору робить будь-яку технічну помилку легітимною умовою правочину, що прямо суперечить принципам справедливості та добросовісності. Враховуючи, що не кожен цифровий алгоритм є угодою (наприклад, скрипти голосування в DAO), таке ототожнення звужує правове розуміння явища до його технічної реалізації.

На противагу радикальним технократичним та спрощеним договірним візіям, у сучасній цивілістиці континентального права домінує **інструментальний підхід**. Його прихильники зміщують фокус із юридичної кваліфікації сутності на функціональне призначення технології. Згідно з цією концепцією, смарт-контракт

розглядається не як самотійний вид правочину (купівля-продаж, оренда тощо), а як технологічний інструмент фіксації або автоматизованого виконання наявних домовленостей. У такому контексті правова природа явища розкривається через категорії «спосіб виконання» та «форма правочину», що забезпечує стабільність цивільного обороту без відмови від класичних правових доктрин.

В українській доктрині цей підхід представлений найбільш ґрунтовно: Р.А.Майданик проводить аналогію між смарт-контрактом та технічним пристроєм (автоматом). Він зазначає, що смарт-контракт виступає засобом забезпечення виконання зобов'язання («самовиконання»), який мінімізує ризик недобросовісної поведінки боржника. З юридичної точки зору, сторони укладають договір (усно чи письмово), а смарт-контракт є лише технічною надбудовою, яка гарантує, що оплата відбудеться миттєво при настанні умови. [52] Дослідники К.Г.Некіт та І.Я.Верес пропонують розглядати смарт-контракт крізь призму форми волевиявлення. Згідно з їхньою позицією, депонування коду в блокчейн є різновидом письмової (електронної) форми правочину. Тобто смарт-контракт - це оболонка, в яку «запаковано» волю сторін. Якщо сторони домовилися про продаж токена і виразили це через запуск коду - правочин вчинено у формі смарт-контракту [9] [59, с.87]. О.О. Кудь акцентує увагу на управлінській природі технології. Він визначає смарт-контракт як програмний код, призначений для формування, контролю та надання інформації про володіння активами. У цьому контексті смарт-контракт є інструментом реалізації речових прав («цифрового контролю»), а не джерелом зобов'язань. [44, с.152].

Науковий дискурс, започаткований С. Клімовичем, доводить, що синергія смарт-контрактів та токенизації створює функціональні блоки для державних сервісів, де алгоритми виконують роль автоматизованих нотаріальних актів у реєстрах нерухомості [34]. Технічні стандарти таких інструментів, зокрема механізми безпечного призупинення (safe termination) та контролю доступу, кодифіковано у ст. 36 Регламенту (ЄС) 2023/2854 «Data Act». Ці норми, доповнені

рекомендаціями ESMA, задають межі державного нагляду за надійністю децентралізованих протоколів. [181], [310]

В українському правовому полі Закон «Про публічні електронні реєстри» потребує імплементації положень про сертифікацію смарт-контрактів, обов'язковий аудит коду та впровадження процедури «kill-switch». Життєздатність такого підходу підтверджує система ProZorro, де перехід на автоматичні escrow-розрахунки та штрафні санкції, згідно з концепціями World Bank, суттєво мінімізує корупційні ризики через усунення людського втручання.

Ми вважаємо інструментальний підхід найбільш методологічно коректним для вітчизняної правової системи. Він розв'язує проблему «негнучкості» коду, зберігаючи за сторонами право на судовий захист, та дозволяє легалізувати технологію як електронну форму правочину без докорінної зміни цивільного законодавства. У цій моделі договір виступає підставою, а смарт-контракт – способом реалізації зобов'язання.

Попри критику щодо фрагментарності та складності кваліфікації DAO, ми наголошуємо на єдності функцій смарт-контракту: він є одночасно і формою фіксації волі, і засобом примусового виконання (enforcement). Юридичне визначення технології має обов'язково включати вимоги до кібербезпеки та надійності інструменту, за аналогією з європейським Data Act. Таким чином, інструментальний підхід слугує продуктивним фундаментом для інтеграції смарт-контракту в систему ЦК України як специфічного програмно-технічного засобу автоматизованого виконання зобов'язань.

Інтегративний (або гібридний) підхід є найбільш перспективним вектором розвитку наукової думки, що виник як синтетична реакція на обмеженість суто технократичних чи договірних візій. В основі цієї концепції лежить ідея **дуалізму**, згідно з якою смарт-контракт розглядається як складна конструкція, що поєднує класичний договір із викладеними істотними умовами та цифровий скрипт, який забезпечує їхню автоматичну імплементацію.

Фундаментом цього напрямку став **«Рікардіанський контракт»** Яна Грігга, що визначається як цифровий документ, читабельний одночасно для людини та машини [222]. Сучасна рецепція цієї ідеї у працях К. Клайка та К. Вербаха трансформувалася в концепцію **«Розумного юридичного контракту» (Smart Legal Contract)**, де юридичний текст має безумовний пріоритет над програмним кодом [156], [342].

Гібридний підхід ефективно вирішує проблему правової визначеності, оскільки встановлює статус коду як «інструменту» договору. Це дозволяє кваліфікувати технічні помилки саме як помилки, а не як нові правові норми, що відкриває шлях до застосування реституції. Наявність юридичної «обгортки» дозволяє інтегрувати в цифрові відносини категорії, що не піддаються алгоритмізації (форс-мажор, добросовісність), залишаючи їх на розсуд суду, тоді як рутинні операції делегуються коду.

Попри критику Дж. Фейрфілда щодо складності синхронізації тексту й коду при зміні умов [186], а також зауваження криптоанархістів про несумісність такого підходу з анонімністю DeFi-протоколів, інтегративна модель залишається найбільш зрілою для сучасного цивільного обороту. Вона ідеально підходить для сектору B2B та токенизації реальних активів, де ідентифікація сторін є обов'язковою. У регульованій економіці цей підхід трансформує смарт-контракт у прозорий інструмент, де технологія гарантує автоматизм виконання, а право забезпечує справедливість. Саме цей зв'язок коду з волевиявленням ми вважаємо за доцільне покласти в основу авторського визначення, що корелюється з глобальною тенденцією до підпорядкування програмного коду прагматичним цілям цивільного права.

Європейський підхід, закріплений у Регламенті (ЄС) 2023/2854 («Data Act»), розглядає смарт-контракт як технічний продукт – комп'ютерну програму для автоматизованого виконання угод. Стаття 30 цього акта встановлює техніко-юридичні стандарти безпеки, зокрема механізми призупинення («kill switch»), умови сумісності та обов'язкового аудиту коду. Для європейського законодавця

смарт-контракт є передусім об'єктом стандартизації та сертифікації, що забезпечує надійність цифрового обороту, а не самостійним джерелом цивільних прав [310].

Натомість у Сполучених Штатах еволюція правової думки спрямована на інтеграцію смарт-контрактів у систему речового права через статтю 12 Єдиного комерційного кодексу (UCC). Введення категорії «керованого електронного запису» (controllable electronic record) дозволило змістити акцент із володіння на «контроль», який став функціональним еквівалентом володіння. Це легалізувало смарт-контракт як носій активу, спроможний бути об'єктом застави та добросовісного набуття [329], [338]. Аналогічний функціональний підхід, заснований на фактичному контролі за ключами доступу, простежується і в нормативній практиці Канади [149].

Аналіз іноземного досвіду виявляє прогалину у вітчизняному розумінні явища, що полягає у відсутності цілісного бачення смарт-контракту як єдності безпечної форми та речового змісту. Українська наука, зосереджуючись на зобов'язальному аспекті, часто ігнорує необхідність «правової оболонки» (legal wrapper), яка б гарантувала відповідність коду технічним стандартам. Без запровадження обов'язкової сертифікації за зразком європейських «essential requirements» автоматизація створює ризики порушення правової визначеності та втрати активів через технічні вразливості.

Критично важливим для України є запозичення концепції «контролю», що дозволить синхронізувати режим цифрових активів із традиційними механізмами забезпечення виконання зобов'язань. Трансплантація цього інституту надасть фінансовим установам легальний інструментарій для прийняття смарт-контрактів у заставу, дозволяючи фіксувати та перфекціонувати майнові інтереси в межах цивільного обороту.

Крім того, критично важливим вбачається подолання концептуального бар'єра у розумінні механізму володіння цифровими активами. Ігнорування речово-правового аспекту смарт-контракту унеможлиблює повноцінну інтеграцію віртуальних активів у систему забезпечення виконання зобов'язань. Нагальною

потребою є рецепція та адаптація концепції «контролю» (control), закріпленої в Єдиному комерційному кодексі США, що дозволить розглядати смарт-контракт не лише як інструмент переказу, а як специфічний об'єкт, здатний виступати предметом застави та гарантією прав кредитора. Саме через категорію контролю, а не класичного володіння, можливо синхронізувати режим цифрових активів із традиційними інститутами цивільного права, забезпечивши легальну фіксацію та перфекціонування майнових інтересів учасників обороту.

Виходячи з необхідності гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами безпеки даних та враховуючи потребу в імплементації ефективних механізмів обігу віртуальних активів, ми дійшли висновку про доцільність відходу від вузького розуміння смарт-контракту виключно як електронної форми договору.

1.3. Криптовалюта: поняття, класифікація та технологічна база

Розуміння різниці між блокчейном та криптовалютами є ключовим для правильного сприйняття можливостей цієї технології. Блокчейн має потенціал революціонізувати багато галузей, забезпечуючи нові рівні прозорості та ефективності, тоді як криптовалюти є лише одним із його численних застосувань.

Для більш повного розуміння порушеної проблематики, крім з'ясування співвідношення понять «криптовалюта» та «криптоактиви». Зокрема, йдеться про такі дефініції, як «віртуальні активи», «цифрова валюта», «електронні гроші» та інші споріднені терміни, що побутують у цій сфері. Спираючись на норми вітчизняного законодавства та правовий досвід іноземних юрисдикцій із розвиненим регулюванням фінтех-інструментів, автор доходить висновку, що зазначені поняття не є тотожними криптовалюті, хоча питання їх співвідношення все ще залишається предметом наукових дискусій».

Питання правової природи криптовалюти викликає тривалі наукові дискусії, зумовлені її міждисциплінарним характером – на перетині фінансового,

інформаційного, цивільного та кримінального права. У сучасній правовій доктрині відсутня єдина усталена дефініція поняття “криптовалюта”, що зумовлює різноманітність підходів до її класифікації, зокрема в контексті віртуальних активів.

Термін «криптовалюта» часто помилково пов’язують із Сатоші Накамото, хоча у фундаментальній праці «Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System» автор оперував поняттям «electronic cash» (електронні гроші). Власне дефініція «cryptocurrency» була запропонована журналістом Е. Грінбергом лише у 2011 році на основі криптографічних засад створення активу, проте на офіційному рівні цей термін досі не отримав повного визнання через конкуренцію з фіатними валютами. Розуміння природи криптоактивів потребує ретроспективного аналізу еволюції грошей, що пройшли шлях від найпростішого бартеру до складних цифрових систем.

Історично дефіцит універсального засобу обміну зумовив перехід від натурального обміну до товарних грошей, що мали внутрішню корисність (сіль, хутро, зерно) [18, с.40]. Подальша потреба у стандартизації ваги та вартості призвела до появи металевих монет у Лідії близько 600 року до н.е. та паперових грошей у Китаї часів династій Тан і Сун [340]. У Європі банківські розписки XVII століття поступово трансформувалися в сучасні банкноти, а остаточна відмова від золотого стандарту у XX столітті зумовила перехід до панування фіатних грошей.

На відміну від забезпечених активів, фіатна валюта не має внутрішньої вартості, а її платоспроможність ґрунтується на державному декреті та суспільній довірі [18, с.41]. За визначенням Ф. Мішкіна, цінність таких грошей визначається виключно їх загальноприйнятістю та примусовим регулюванням у межах юрисдикції [55]. Це робить фіатну систему надзвичайно чутливою до політичних впливів та прорахунків у монетарній політиці. Історичні прецеденти гіперінфляції у Веймарській республіці, Зімбабве та Венесуелі підтверджують тезу Н. Фергюсона, що саме втрата довіри до державної спроможності забезпечувати стабільність валюти є ключовим чинником кризи фіатних грошей [189].

Централізований характер управління грошовою масою призводить до надмірної концентрації влади та ризиків політизації фінансової політики. М. Ротбард наголошував, що емісія, не пов'язана з реальним виробництвом, створює умови для «прихованого оподаткування» через девальвацію заощаджень, що в довгостроковій перспективі породжує економічні дисбаланси та нерівність [313]. У зв'язку з цим, сучасні дослідники, зокрема J.-P. Chavas та D. Bromley, вказують на необхідність докорінного переосмислення парадигм стабільності та прозорості грошових систем [153, с.637].

На тлі цих недоліків сформувався запит на алгоритмічно контрольовану форму грошей, незалежну від політичних режимів. Таким концептом став біткоїн, який визначає грошову одиницю як результат обчислювального процесу та децентралізованого консенсусу [277]. Появу криптовалют слід розглядати не просто як інженерне рішення, а як реакцію на структурну кризу фіатної моделі, що загострилася після глобальної фінансової кризи 2007–2008 років.

Ідеологічним маніфестом нової системи став генезис-блок Bitcoin (січень 2009 року), у якому Сатоші Накамото закарбував заголовок про державне субсидування банків: «*The Times 03/Jan/2009 Chancellor on brink of second bailout for banks*» [277]. Цей крок демонстрував відмову від політики порятунку фінансових інститутів за рахунок неконтрольованої емісії.

У своїй програмній роботі Накамото прямо вказує, що корінна проблема традиційних валют полягає у необхідності довіри до центральних банків, які, згідно з історичним досвідом, часто порушують зобов'язання щодо недопущення знецінення грошей [277]. Таким чином, криптовалюта виникає як фінансова антисистема, покликана усунути вразливості, притаманні фіатним активам.

Ключовою мотивацією створення біткоїна є усунення залежності від централізованих інституцій як гарантів монетарної стабільності. Це інституційно «бездовірча» система, де підтримка та валідація здійснюються не державним мандатом, а консенсусом розподілених вузлів за фіксованим програмним протоколом. Криптовалюта розв'язує функціональні вади фіатної моделі через

децентралізацію емісії (зокрема, обмежену пропозицію біткоїна у 21 млн одиниць), незмінність транзакцій, прозорість алгоритмів та захист від інфляційного тиску.

Цей етап грошової еволюції замінює репутацію центрального банку математично верифікованою логікою. У. Чохан підтверджує, що криптовалюти сприймаються як механізми грошового суверенітету, які дозволяють громадянам звільнитися від залежності від політично керованої інфраструктури [154]. За Н. Фергюсоном, нездатність фіатної моделі адаптуватися до цифрового середовища та втрата довіри до централізованого управління вартістю виступили основними каталізаторами популярності криптовалют [189].

Попри глобальне поширення явища, у науковій спільноті відсутній консенсус щодо єдиного визначення «криптовалюти» через її міждисциплінарну природу на перетині економіки, права та криптографії. Одним із перших системних підходів була дефініція Європейського центрального банку (2012), де криптовалюта розглядалася як нерегульована цифрова валюта, що контролюється розробниками та використовується у межах віртуальних спільнот [177]. Проте масштаби сучасного ринку вимагають ширшого трактування.

Натомість Ф. Фабр пропонує визначати криптовалюту як цифрову форму вартості без централізованого емітента, що функціонує на основі розподілених реєстрів і приймається як засіб обміну або зберігання вартості за згодою сторін [185]. Така дефініція, на відміну від раннього інституційного підходу, враховує функціональну багатовекторність активу, який може виступати засобом платежу, інвестиційним інструментом або цифровою формою забезпечення зобов'язань.

В українському правознавстві також фіксується розмаїття підходів. Так, Яроцький В. О. наголошує на онтологічному характері криптовалюти, визначаючи її як нематеріальний актив, створений на основі криптографічних обчислень, що функціонує в рамках розподіленої цифрової мережі та здатен виступати об'єктом цивільних прав [120, с. 3].

Натомість Овчаренко А. С. робить акцент на електронній та кодовій природі криптовалюти, розглядаючи її як цифровий програмний код, що фіксує обсяг

вартості, яка не має матеріального втілення, але є здатною до транзакційного обігу між невизначеним колом осіб у мережевому середовищі [63, с.47].

У дисертаційному дослідженні В. М. Логойди криптовалюта розглядається як особливий різновид нефіатних грошей, які існують виключно у цифровій формі та функціонують на децентралізованій технологічній основі. Автор пропонує тлумачити криптовалюту не лише як актив або майнове право, а як приватні цифрові гроші, які потенційно здатні виконувати функції класичної валюти, хоч і не наділені статусом законного платіжного засобу. Такий підхід дозволяє поєднати функціональні ознаки криптовалюти з її фактичною здатністю до обміну вартості у приватноправовому обороті [47], [48, с. 154],[114].

Дослідження К. В. Шустрової акцентує увагу на цивільно-правовій природі криптовалюти як нематеріального об'єкта, що виступає носієм вартості та є оборотоздатним у правовідносинах. Авторка наголошує, що правовий статус криптовалюти має визначатися її функціональною роллю в конкретних відносинах, а не формальним віднесенням до існуючих категорій Цивільного кодексу України [117, с.144]. Цю позицію розвивають К. О. Яровий, О. В. Мартиненко та А. М. Шнурко, які вказують на унікальність характеристик активу – децентралізацію, анонімність та незмінність записів. Це унеможливорює ототожнення криптовалюти з класичними активами та вимагає розробки спеціального правового режиму, адаптованого до особливостей цифрового простору [118, с .84].

К. Некіт також розглядає криптовалюту як юридично невизначений об'єкт, зазначаючи, що вітчизняне законодавство перебуває на етапі формування концептуального підходу, де провідним залишається критерій функціонального призначення в конкретній ситуації [62, с. 52]. Системний аналіз дозволяє кваліфікувати криптовалюту як гібридне юридичне утворення з високим рівнем майнової цінності. Її основою є цифровий код, економічною функцією – передача вартості, а правовою – статус об'єкта майнових прав, що залежно від контексту набуває ознак речі, валюти, цінного паперу чи зобов'язання. Відтак, вітчизняна

наука схиляється до визнання криптовалюти нематеріальним активом *sui generis*, статус якого конкретизується відповідно до його призначення як засобу обміну, накопичення чи інвестування. Ключовою перешкодою для правової ідентифікації явища є глибинне протиріччя між алгоритмічним механізмом емісії та класичною державно-суверенною грошовою моделлю. У традиційному розумінні валюта є інструментом монетарної політики, а її централізована емісія підкреслює суверенне право держави на управління грошовим обігом. Натомість криптовалюта позбавлена державної прив'язки, оскільки її випуск базується на математичних алгоритмах і децентралізованих протоколах.

Децентралізований контроль у мережі біткоїна, що здійснюється всією сукупністю вузлів, вступає у суперечність із класичною доктриною державного монетарного контролю. Це зумовлює концептуальний опір з боку держав, які вбачають у цифрових активах загрозу монополії на грошову емісію. Як наслідок, у більшості національних та міжнародних актів (FATF, ЄС, Україна) криптовалюта не ідентифікується як «валюта» чи «гроші» в юридичному розумінні. Натомість впроваджуються категорії «віртуальний актив» або «цифрове представлення вартості», що дозволяє регулювати нові фінансові явища, не поступаючись елементами державного суверенітету.

Наукова спільнота підтримує таку логіку, зокрема С. В. Науменкова наголошує, що лише за умови офіційної емісії цифрових засобів центральними банками можна стверджувати про їхню приналежність до грошової форми зі збереженням ознак фіатної валюти [56, с.40].

У регуляторній практиці спостерігається понятійна еволюція від «криптовалюти» до «криптоактиву», що відображає багатофункціональність цифрових токенів. Якщо початкова концепція Сатоші Накамото (2008) розглядала «electronic cash» як одномірний платіжний інструмент, то подальша реакція законодавця змістила акценти. Директива 2015/849 (4 AMLD) вперше ввела термін «віртуальна валюта» до європейського юридичного тезауруса, фокусуючись на ризиках анонімності. Проте масове поширення ICO у 2017 році продемонструвало,

що токени виконують функції залучення капіталу та доступу до сервісів, виходячи за межі платіжних засобів.

Відповідно, П'ята директива 2018/843 (5 AMLD) розширила поле контролю, прирівнявши віртуальні валюти та кастодіальні гаманці до суб'єктів фінансового моніторингу, закріпивши їх статус як засобів збереження вартості.

Переломним моментом стало впровадження рекомендацій FATF (2019), де вузьке поняття «валюта» було замінене на універсальну категорію «віртуальний актив» (*virtual asset*). Це дозволило охопити регулюванням токенозовані цінні папери, стейблкоїни та utility-жетони. Така функціональна тріада згодом була імплементована в інші акти ЄС: роз'яснення ESMA до MiFID II щодо security-токенів, застосування Директив PSD2 та EMD2 до стейблкоїнів типу e-money, а також попередження ESRB щодо глобальних стейблкоїнів.

Таким чином, сучасна юридична природа криптоактивів визначається їхньою здатністю поєднувати ознаки платіжних сурогатів, інвестиційних інструментів та нематеріальних благ.

Паралельно із загальним регулюванням діяв платіжний пакет PSD2 / EMD2: Директива 2015/2366 (PSD2) легалізувала «електронні гроші-токени» як форму платежу, а оновлена E-Money Directive 2009/110/EC надала матрицю для відокремлення стейблкоїнів від класичних криптовалют. Водночас Директива MiFID II (2014/65/ЄС) визначила, що токени, які надають право на майбутній прибуток, повинні підпадати під режим інвестиційних інструментів, а не під залишкову категорію віртуальних валют.

Кульмінацією процесу кодифікації став **регламент MiCA (2023)**, який остаточно відмовився від терміна «валюта» на користь «crypto-asset» – цифрового уособлення вартості або прав. Нова класифікація активів ґрунтується виключно на їхній функції: платіжні *electronic-money tokens* (EMT), інвестиційно-забезпечувальні *asset-referenced tokens* (ART) та utility-токени для доступу до сервісів. Таким чином, ядром правової кваліфікації стала економічна мета токена та відповідний набір ризиків, а не його технологічний компонент.

Окреслена понятійна еволюція демонструє перехід від вузького сприйняття криптовалюти як платіжного інструменту до її розуміння як складника ширшого правового феномену – **віртуальних активів**. У сучасній регуляторній та науковій площинах криптовалюта втрачає автономний статус і розглядається як частина цілого в системі цифрових активів. Цей підхід дозволяє враховувати функціональну багатовимірність токенів та їхню економічну сутність. Концептуальна переорієнтація на користь терміна «віртуальні активи» набуває дедалі більшої ваги і в сучасному українському правознавчому дискурсі, що відображено у працях провідних дослідників.

Р. Самсін обґрунтовує, що впровадження легальної надкатегорії «віртуальний актив» усуває термінологічну полісемію та дозволяє систематизувати цифрові об'єкти за функціональними критеріями: інвестиційними, платіжними чи сервісними [87, с. 113]. С. Цукан зазначає, що відмова від вузької «валютної» оптики сприяла перекваліфікації токенів на фінансові інструменти, зміщуючи фокус регулювання на управління майновими ризиками та інтеграцію цифрових активів у традиційні ринки капіталу [114]. Л. Чистоклетов підкреслює, що уніфікована категорія «віртуальний актив» мінімізує «сіру зону» правового статусу криптоцінностей, забезпечуючи належний комплаєнс суб'єктів ринку та спрощуючи судову кваліфікацію цифрових правочинів [155, с. 295].

Оскільки в європейському праві криптовалюта трансформувалася у ширшу категорію віртуальних активів, українське нормативне поле під впливом євроінтеграції та внутрішніх викликів також змінює парадигму. Цей зсув зумовлений потребою забезпечити прозорість фінансових потоків та захист прав інвесторів, що стали актуальними після стрімкого зростання ринку у 2017 році. Зміна європейського дискурсу задала українському законодавцеві методологічні орієнтири, висвітливши суперечності, притаманні національній правовій системі.

Перші спроби осмислення криптовалют в Україні характеризувалися формально-догматичною методологією та «оборонною» риторикою. У листі Національного банку України від 10 листопада 2014 року Bitcoin був визначений

як «грошовий сурогат», позбавлений юридичного підґрунтя та державних гарантій. НБУ наголошував на неможливості ототожнення криптовалют із платіжними засобами через відсутність централізованої емісії та державного походження, кваліфікуючи їх використання як порушення валютного законодавства [46]. Такий підхід був зумовлений насамперед потребою забезпечення монетарної безпеки держави в межах існуючого нормативного порядку.

У 2015 році Національний банк України змістив акценти з обмеження обігу криптовалют на їх регулювання як інноваційного платіжного інструменту. Регулятор наголосив на необхідності формування «правил гри» та узгодження національних нормативів із вимогами FATF щодо віртуальних активів. Цим було зафіксовано перехід від сприйняття біткоіна як «грошового сурогату» до визнання його інновацією, що потребує прозорого фінансового моніторингу та ризик-орієнтованого нагляду [55].

Після стрімкого зростання ринку у 2017 році НБУ, НКЦПФР та Нацкомфінпослуг у спільній заяві констатували неможливість класифікації криптовалют як грошей чи цінних паперів, задекларувавши потребу у виробленні єдиної державної політики. Попри еволюцію поглядів, формальна неузгодженість зберігалася, оскільки попередні роз'яснення про «грошові сурогати» залишалися чинними до березня 2018 року [92],[117].

Правотворчий пошук розпочався із законопроекту № 7183, який ідентифікував «криптовалюту» як майно. Проте документ мав декларативний характер, оминаючи питання ліцензування, статусу бірж та фінансового моніторингу [76], [57]. Наступні ініціативи (№ 9083 та № 9083-1) запровадили термін «віртуальні активи», але зосередилися виключно на фіскальних аспектах оподаткування прибутків, залишаючи відкритими питання цивільно-правової природи та механізмів захисту прав власників [77].

Концептуальний поворот до цивілістичного підходу відбувся у 2019 році із законопроектом № 2461. Документ запровадив розгалужений термінологічний апарат: «віртуальний актив», «криптоактив», «токен» та «токен-актив». Зокрема,

категорія «токен-актив» як цифровий запис майнових або немайнових прав дозволила відмежувати платіжні криптовалюти від інвестиційних активів (security-токенів). Проєкт передбачав інтеграцію віртуальних активів до об'єктів цивільного обороту через зміни до ст. 190 ЦК України та ст. 139 ГК України, закріплюючи їх майновий статус та оборотоздатність. Податкові новації передбачали ставку 18% для підприємств (від позитивної різниці) та пільгові 5% для фізичних осіб на перехідний період, що мало стимулювати легалізацію ринку та прозорість адміністрування доходів [75].

Наукова спільнота висловлює низку критичних зауважень до запропонованого регулювання, зокрема щодо відсутності чіткого механізму бухгалтерського обліку та формування первинних документів [88]. І. Дашутін зауважує, що чинні концепції фактично дублюють положення відкликаних законопроектів без внесення суттєвих новацій щодо правового статусу криптоактивів [19]. О. Бугай додатково підкреслює непослідовність у трактуванні ключових понять, що негативно позначається на ефективності майбутнього механізму оподаткування [6].

Важливим кроком стала легалізація терміна у 2019 році Законом про протидію легалізації доходів, де віртуальний актив визначено як цифрову форму вартості, здатну виконувати платіжну чи інвестиційну функції [71]. Наступний Закон «Про віртуальні активи» (№ 2074-IX), підписаний у 2022 році, кваліфікує їх як нематеріальне благо, виражене сукупністю електронних даних. Однак його реальна імплементація перебуває у стані «юридичної латентності» та нормативного вакууму через відсутність спеціальних змін до Податкового кодексу [40].

В. Яроцький зазначає, що запропонована дефініція залишається методологічно невичерпаною, оскільки не демаркує віртуальні активи від електронних грошей чи цінних паперів, що провокує ризик правових колізій [120]. Структура нагляду за ринком базується на дуальній моделі, де НБУ контролює забезпечені активи, а НКЦПФР – незабезпечені. Хоча такий розподіл формально корелює з нормами Регламенту MiCA [309], на практиці він створює подвійне

адміністративне навантаження та фрагментацію комплаєнс-процедур, що знижує інвестиційну привабливість юрисдикції [15, с.46], [68, с.225].

Інституційну інерцію підсилюють високі вимоги до статутного капіталу та суворий контроль походження коштів. Попри зростання ефективності фінансового моніторингу, такі бар'єри суттєво підвищують витрати для стартап-сегменту [22]. Окремим дискусійним аспектом є стаття 4 Закону № 2074-IX, яка імперативно забороняє використання віртуальних активів як засобу платежу. Дослідники вважають цю норму анахронізмом, що суперечить глобальним трендам токенизації, оскільки європейський підхід у MiCA базується на принципі регулювання, а не повної заборони платіжних функцій токенів [112, с. 117].

Антивідмовний модуль українського законодавства концептуально відтворює Рекомендації FATF, зокрема в частині «travel rule» та обов'язкової ідентифікації клієнтів. MONEYVAL позитивно оцінює таку гармонізацію як чинник підвищення комплаєнс-рейтингу України, проте Т. Гудіма та В. Устименко слушно зауважують, що без податкового континууму ці норми не забезпечують цілісної регуляторної архітектури [17, с.50]. Наразі дієвість Закону № 2074-IX стримується відкладеною податковою імплементацією, паралелізмом регуляторних юрисдикцій та високими ліцензійними бар'єрами.

Трансформація української моделі у функціональний інструмент цифрової економіки потребує ухвалення законопроекту № 10225-д, створення спільної координаційної платформи НБУ та НКЦПФР («єдиного вікна»), а також градаційного зниження вимог до капіталу відповідно до ризикового профілю провайдерів. Еволюція державної політики демонструє перехід від правової невизначеності до спроб формування спеціального законодавчого поля, гармонізованого з Регламентом MiCA та стандартами FATF.

Попри певні зрушення, чинна нормативна база містить техніко-юридичні прогалини, найсуттєвішою з яких є наявність двох взаємонесумісних підходів до дефініції «віртуального активу». Закон № 361-IX копіює функціональну модель FATF, розглядаючи актив як цифрове вираження вартості для платіжних чи

інвестиційних цілей, що підпорядковує його публічно-правовій доктрині фінансового моніторингу.

Водночас Закон «Про віртуальні активи» кваліфікує цифрові токени як нематеріальне благо та об'єкт цивільних прав, виражений сукупністю електронних даних. М. В. Старинський та К. Р. Корощенко підкреслюють, що хоча такий токен здатний підтверджувати майнові права вимоги, він законодавчо позбавлений статусу законного платіжного засобу, що унеможливлює його прямий обмін на товари чи послуги та ілюструє його принципову відмінність від традиційних грошей [93].

Розвиваючи тезу про обмеженість вітчизняного регулювання, Є. Ю. Савченко зауважує, що заборонна модель позбавляє учасників цивільного обороту можливості вільно обирати віртуальний актив як форму виконання грошового зобов'язання, навіть за умови узгодження сторонами гривневого еквівалента. Це створює системний дефіцит правової визначеності, змушуючи суб'єктів господарювання застосовувати складні бартерні або похідні схеми, що призводить до уникнення податкового відображення та підвищує ризики тінізації фінансових потоків [83, с.283]. Заборона платіжної функції не лише нівелює переваги децентралізованих технологій, а й прямо суперечить принципу свободи договору та зобов'язань, закріпленому у статті 627 ЦКУ. У контексті гармонізації з МіСА та стандартами FATF така модель є неконкурентоспроможною, що вимагає впровадження диференційованого підходу до токенів, які відповідають критеріям електронних грошей або *asset-referenced tokens* [83, с.283], [93].

С. Грицай обґрунтовує необхідність функціонально-ризикової моделі, згідно з якою цифровий актив слід кваліфікувати за його фактичною роллю (засіб платежу, інвестиційний інструмент чи утилітарний ключ), а не за технічною формою коду. Ця позиція корелює зі стандартами FATF та положеннями Reg. (EU) 2023/1114 (MiCA), де запроваджено розмежування *e-money tokens*, *asset-referenced tokens* та інших криптоактивів із власним набором пруденційних вимог для кожної категорії [14, с. 302], [309]. Натомість Закон № 2074-IX тяжіє до суто цивілістичної

логіки, зводячи всі типи токенів до «нематеріального блага» та імперативно забороняючи їм виконувати роль засобу платежу. Це створює розрив між економічною природою стейблкоїнів та їх юридичним статусом, а замість пропорційного регулювання (ліцензування емітента, резервування, travel-rule) законодавець обрав blanket-заборону, що підриває ефективність AML-контролю [190], [309].

Українська модель, обмежуючись дихотомією «забезпечений / незабезпечений», ігнорує технічні та економічні відмінності між фіатними й алгоритмічними стейблкоїнами, токенізованими цінними паперами чи NFT, залишаючи ці явища поза адекватним нормативним регулюванням [119, с.105]. На противагу цьому, міжнародні стандарти спираються на функціональний тест. FATF визначає віртуальний актив через його здатність до платежів або інвестування, покладаючи в основу класифікації економічну роль активу та відповідні AML-ризики. Аналогічно Європейський Союз у MiCA встановлює окремі резервні та пруденційні вимоги для різних типів токенів, а OECD пропонує поділ на payment, investment та utility токени, наголошуючи на важливості відображення корпоративної відповідальності емітента у кожному випадку [96, с.121].

Відсутність багатосарової класифікації в українському законодавстві спричиняє доктринальну та практичну невідповідність, оскільки регулятор не може диференційовано оцінювати системні ризики, а судова практика вимушена адаптувати цифрові феномени до вузьких категорій. Це стимулює регуляторний арбітраж і створює бар'єри для інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, де з середини 2024 року діють правила MiCA. Мінімізація розбіжностей потребує переходу від бінарної моделі до функціонально-ризикової класифікації за структурою «EMT / ART / інші криптоактиви» у поєднанні з вимогами FATF, що забезпечить правову визначеність та інституційну сумісність із європейською системою нагляду [14, с.179], [96, с.121], [97], [119, с.104], [190], [309].

Устименко, Гудіма, Джабраїлов та Черних зазначають, що дефініційна непослідовність нівелює прогнозованість судового захисту, змушуючи суди

застосовувати аналогії з майнового чи зобов'язального права до активів, які за своєю природою не є речами чи цінними паперами. У кримінальній площині це призводить до суперечливої кваліфікації діянь, де ідентичні операції можуть трактуватися як шахрайство, незаконна банківська діяльність або легалізація доходів, часто не відповідаючи фактичній об'єктивній стороні трансакції [96, с.120].

Проблема поглиблюється формальною заборонаю платіжної функції віртуальних активів, що змушує фінансові установи застосовувати до клієнтів надмірний моніторинг або відмовляти у обслуговуванні. Як наслідок, учасники ринку використовують іноземних провайдерів або тіньові P2P-схеми, що посилює AML-ризики та створює замкнене коло між невизначеним статусом активу та його тінізацією. Ситуація ускладнюється тривалим «регуляторним відставанням»: Закон № 2074-IX не введено в дію через відкладальну податкову умову, тому ринок функціонує на підставі рекомендаційних листів НБУ та НКЦПФР, що не мають сили нормативних актів. Це знижує інвестиційну привабливість юрисдикції та спричиняє відтік капіталу до держав із MiCA-подібним режимом. У підсумку, недосконале визначення віртуальних активів трансформується у фактор макроекономічного ризику, що безпосередньо загрожує конкурентоспроможності національної фінансової екосистеми та здатності держави інтегруватися у європейський правовий простір [96, с.122].

Еволюція державної політики щодо віртуальних активів в Україні пройшла шлях від роз'яснень НБУ 2014 року про «грошові сурогати» до прийняття у 2022 році Закону № 2074-IX. Законодавець поступово переходив від декларативної риторики до спроб кодифікації спеціального режиму, що відображено у законопроектах № 9083-1 (2018 р.) та № 3637 (2020 р.), а також у прагненні адаптувати регулювання до стандартів FATF та Регламенту MiCA. Проте через відкладене набрання чинності базового акта та розбіжності в термінології виник «ефект правової паузи», коли розвиток ринку випереджає створення формальних правил.

Це актуалізує питання юридичної природи криптовалют як специфічної категорії віртуальних активів. Доктринальний аналіз охоплює кваліфікацію цих об'єктів як *sui generis*, «приватних цифрових грошей» або фінансових інструментів, що потребує узгодження з принципами вітчизняного права та міжнародними стандартами. Наукова спільнота пропонує різні вектори тлумачення сутності таких активів. Зокрема, О. В. Бондаренко наголошує на інтегрованому підході, де технічне функціонування на основі криптографічного захисту має поєднуватися з правовим визначенням режимів моніторингу та відповідальності [5].

А. С. Овчаренко визначає віртуальний актив як безтілесний програмний код, право власності на який підтверджується цифровими записами в реєстрі. При цьому автор розмежовує поняття «віртуальні активи» та «криптовалюти», розглядаючи останні як вужчу категорію децентралізованих віртуальних валют [63]. Своєю чергою, В. О. Яроцький та Р. І. Самсін характеризують віртуальний актив як цифровий нематеріальний ресурс, створений за допомогою криптографії, що існує в розподілених або централізованих реєстрах. Їхня класифікація ґрунтується на типі технологічного реєстру, що зумовлює виникнення окремого виду суспільних відносин, які потребують спеціального регулювання [87, с.115], [119, с.105].

В. М. Логойда пропонує концепцію «цифрових приватних грошей», згідно з якою криптовалюта є об'єктом майнових прав, але водночас виконує класичні грошові функції—насамперед засобу обігу та нагромадження вартості. Дослідник підкреслює, що економічна цінність токена тримається не на державній емісії, а на консенсусі мережі, а тому цивільно-правовий режим має враховувати криптографічний контроль над ключем як юридичний титул власності. У своїй дисертації він пропонує доповнити ст. 190 ЦК України окремим різновидом «віртуальних (крипто) активів» і розмежувати їх із електронними грошима: перші існують у децентралізованому реєстрі та не покладаються на фіатне забезпечення, другі ж представляють цифрову форму офіційної валюти [47]. Такий підхід, на думку Лагойди, дозволить узгодити приватноправовий статус криптовалют із

вимогами фінансового моніторингу, не звужуючи їхню економічну сутність до простої «електронної облигації» чи «цифрового коду». [47]

Українські автори – Є. Ю. Савченко, Г. І. Воєводіна та С. В. Цукан – наголошують, що віртуальні активи розглядаються як нематеріальні блага, що є об'єктами цивільних прав, мають вартість і виражені сукупністю даних в електронній формі. Вони не прирівнюються до майна у класичному розумінні, а отже, мають особливий правовий режим у цивільному обігу. Вони існують виключно у формі хеш-даних, закріплених у розподіленому реєстрі, набувають економічної вартості через криптографічно підтверджений консенсус мережі та не підпадають під класичні категорії «речі» чи «цінні папери». Саме контроль над приватним ключем, а не фізичне володіння, слугує юридичним титулом, що робить передавання права вимогою підтвердженої транзакції, а не традиційної передачі майна. Така природа активу зумовлює особливий цивільний режим: способи захисту прав власника повинні орієнтуватися на безпеку ключів і незворотність запису, питання спадкування та застави потребують автономного нормативного розв'язання, а механізми примусового виконання – технічної реалізованості у мережі. Тому дослідники підкреслюють необхідність кодифікації окремої категорії «віртуальних активів – нематеріальних благ» із власними правилами обігу й відповідальності, аби уникнути колізій, що виникають при застосуванні до цифрових явищ інструментів, сформованих для матеріального світу [12, с.205], [84, с.306], [115, с. 615]. Додатково в роботах С. В. Цукана, можна прослідкувати комплексний підхід до розуміння віртуальних активів. Віртуальні активи визначаються як багатовимірне явище, яке поєднує технологічну, економіко-правову та інформаційно-прикладну природу. Цей підхід враховує всі аспекти – від технології створення до правового статусу та економічної функції, і пропонує багаторівневу класифікацію для цілей регулювання. [12, с.207]

О. А. Ушинкіна та С. М. Аксюков тлумачать віртуальні активи як цифрове вираження економічної вартості, здатне виконувати платіжну, інвестиційну та розрахунково-клірингову функції, однак підкреслюють, що чинне українське

законодавство визнає за ними лише статус нематеріального блага й тимчасово позбавляє їх платіжної сили. За ними, віртуальні активи розглядаються як цифрові вираження вартості, які можуть використовуватися для інвестиційних, платіжних або інших економічних цілей. Вони мають економічну цінність, можуть бути об'єктом торгівлі, обміну, інвестування, але не завжди визнаються засобом платежу на законодавчому рівні. [98],[99, с.74], [230]

Згідно статті Самсіна Р.І. можна виділити функціональний підхід в регулюванні віртуальних активів. Класифікація віртуальних активів здійснюється за їх функціональним призначенням: платіжні токени (криптовалюти), інвестиційні токени, службові токени, невзаємозамінні токени (NFT), стейблкоїни, цифрові валюти центральних банків (CBDC) тощо. Кожен вид має власний правовий режим та особливості обороту. Забігаючи наперед, потрібно зауважити, що саме цей підхід до регулювання віртуальних активів є найпоширенішим в Європі. [87, с.114],[116, с.237].

Так само, згідно статті Яроцький В. О. додатково можна виділити інформаційно-прикладний підхід. Віртуальні активи розглядаються як інформаційні об'єкти, що мають прикладне значення у цифровій економіці. Вони є результатом інформаційної діяльності, можуть бути використані для підтвердження прав, обліку, управління цифровими активами тощо. [120, с.4]

Отже, у сучасній українській доктрині природа віртуальних активів окреслюється такими ракурсами:

1. Цивільно-правовий підхід – розглядає токен як *sui generis* об'єкт майнових прав, що потребує автономного режиму власності та передачі.
2. Технологічний підхід – виходить із криптографічних механізмів, розподіленого реєстру та технічної архітектури мережі.
3. Економіко-правовий підхід – фокусується на ринковій вартості, ліквідності та регуляторних наслідках для фінансового обігу.
4. Функціональний підхід – класифікує активи за виконуваними ролями (платіжна, інвестиційна, утилітарна тощо) та відповідними рівнями ризику.

5. Інформаційно-прикладний підхід – акцентує на даній формі, способах зберігання, обробки й захисту інформації в токени.
6. Комплексний підхід – інтегрує правові, технологічні, економічні та інформаційні аспекти в єдину багатовимірну рамку.

Ці шість аналітичних площин утворюють методологічну основу для подальшого детального розгляду правової природи та правового режиму віртуальних активів.

Перейдемо до детального розгляду даних підходів:

Цивільно-правовий підхід: Цивільно-правовий підхід кваліфікує віртуальні активи як нематеріальні об'єкти майнових прав *sui generis*, що потребують специфічного правового режиму. Титул власності в цій парадигмі ґрунтується не на фізичному володінні, а на криптографічному контролі над приватним ключем, який забезпечує здатність здійснювати операції в розподіленому реєстрі. Переказ активів реалізується через підписану транзакцію, що після підтвердження мережею автоматично змінює власника. Це вимагає переосмислення цивілістичних категорій «передачі» та «переходу прав» з урахуванням незворотності записів у блокчейні.

Традиційні інструменти захисту, зокрема віндикація, не можуть бути безпосередньо застосовані до токенів без адаптації. Перспективним є впровадження альтернативних ремедіальних механізмів: судових рішень про зміну власника в реєстрі, залучення цифрових арбітражних провайдерів або використання смарт-контрактів із вмонтованими засобами самокалібрування. Легалізація таких інструментів потребує внесення змін до ст. 190–191 ЦК України для формалізації титулу контролю та уніфікації способів передачі даних у блокчейні.

Окремої регламентації потребують інститути спадкування та застави віртуальних активів. Спадкування реалізується через логічний перехід прав у реєстрі, а застава може забезпечуватися смарт-контрактом, який автоматично переводить активи кредитору в разі невиконання зобов'язання. Створення надійної

гарантійної інфраструктури для захисту прав кредитора та забезпечення нерухомості процесу стягнення є ключовою науково-практичною задачею.

Отже, цивільно-правовий підхід передбачає формування відокремленого фреймворку, де віртуальний актив визнається повноцінним об'єктом прав, відмінним від речей чи цінних паперів. У цьому режимі титул власності заснований на криптографічному контролі, а засоби захисту прав підпорядковуються автономним правилам. Інтеграція цього режиму в національну систему та його адаптація до європейських стандартів, зокрема Reg. (EU) MiCA та досвіду Англії чи Люксембургу, є необхідною передумовою правової визначеності цифрового обігу. [234], [309]

Технологічний підхід до розуміння віртуальних активів базується не на традиційних ознаках речей, а на внутрішній архітектоніці розподілених реєстрів, що формує *sui generis* юридичний феномен «коду як права». Віртуальний актив існує завдяки алгоритмічному консенсусу вузлів мережі, який надає йому властивостей технічної невідчужуваності від реєстру, криптографічного підтвердження титулу через приватний ключ та автоматизованого виконання умов обігу смарт-контрактом. Така самодостатня система доказу права мінімізує потребу в зовнішній державній верифікації.

Закон України «Про віртуальні активи» кодифікує цей підхід, визначаючи актив як нематеріальне благо, об'єкт цивільних прав, чий обіг забезпечується спеціалізованою системою, а обсяг прав може бути виражений алгоритмами та функціями. Це прив'язує правомочність власника до ефективного контролю над приватним ключем, а не до класичних атрибутів речі. Аналогічно європейський регламент MiCA визначає «crypto-asset» як цифрове представлення вартості чи прав, що зберігається електронно через DLT. При цьому MiCA використовує технічну модель емісії та механізми стабілізації як вирішальні критерії для нормативної класифікації (ART, EMT, utility tokens) [70], [309].

Міжнародна стандартизація FATF ще у 2019 році розмежувала активи, чий режим продиктований технологією DLT, та традиційні оцифровані права,

визначивши віртуальний актив як цифрове представлення вартості для платежів чи інвестування. Технологічний підхід пропонує розглядати віртуальний актив як «самоопосередковану» форму майна, де програмний код визначає структуру та межі здійснення права. Внаслідок цього контроль над ключем заміщує класичний реєстр власності, а записи у ланцюгу блоків отримують презумпцію достовірності, подібну до нотаріального посвідчення. [190]

Незважаючи на визнання Україною технологічної автономії обігу віртуальних активів, законодавче обмеження їхньої платіжної функції суперечить технічній природі блокчейну. Натомість ЄС інтегрує ці функції через пруденційний нагляд. У науковій доктрині цей підхід долає суперечності між інформаційною теорією (трактування коду як об'єкта інтелектуальної власності) та економічною школою (акцент на грошовій суті), демонструючи, що цінність виникає через децентралізований механізм довіри та обмеженість записів.

Для повної адаптації цивільно-правових категорій до технологічної суті віртуальних активів необхідне нормативне закріплення технічної презумпції достовірності блокчейн-запису, пріоритету контролю над ключем як критерію титулу та визнання програмного коду легітимним джерелом виникнення й припинення прав. Такий синтез дозволить забезпечити баланс між автономією коду та захистом суб'єктивних цивільних прав в умовах цифрової трансформації економіки.

Економіко-правовий підхід до природи віртуальних активів базується на синхронізації їхньої ринкової функціональності з відповідним юридичним режимом. На відміну від суто технологічного погляду, ця парадигма розглядає активи крізь призму економічної суті, цінності та ризиків. Віртуальний актив трактується як цифрове відображення вартості, сформоване попитом і пропозицією, що здатне обслуговувати платіжні, інвестиційні або спекулятивні інтереси учасників обороту.

Юридичне закріплення такої природи ґрунтується на функціональному принципі: залежно від фактичної ролі (засіб обігу, участь у прибутку чи доступ до

послуги) актив наближається до грошей, цінних паперів або нематеріальних благ. Регламент MiCA класифікує токени за механізмом підтримки вартості: *asset-referenced tokens* (ART), *e-money tokens* (EMT) чи *utility tokens*. Це дозволяє імплементувати економічні чинники, такі як капітал, резерви та відповідальність емітента, безпосередньо у правову форму.

Аналогічну логіку демонструє FATF через «*risk-based approach*», оцінюючи віртуальні активи крізь призму AML/CFT-ризиків. Зміст зобов'язань для постачальників послуг (VASP), зокрема KYC та транзакційний нагляд, прямо корелює з економічною мобільністю та волатильністю активу, а не лише з його технічною базою [89]. Український законопроект № 10225-д також використовує функціональну інтеграцію: податковий режим у ньому базується на розмежуванні операцій купівлі-продажу та емісії tokenів. Попри термінологічне визначення активів як «нематеріальних благ», саме економічна сутність операцій визначає базу оподаткування, що відповідає рекомендаціям OECD щодо трактування криптовалют як товарів або фінансових інструментів.

Отже, економіко-правовий підхід формує ключові висновки: по-перше, регулятор має орієнтуватися на реальні економічні функції активу як елемента ринкової системи, де цінність диктується законами попиту та пропозиції. По-друге, адекватний нормативний режим потребує гнучкої класифікації, що враховує інвестиційну привабливість та ризиковість активу. По-третє, моделі FATF та MiCA підтверджують, що саме економічні параметри (обсяг ринку, системна важливість) визначають глибину правового втручання, що робить підхід основним інструментом гармонізації приватноправових і публічноправових інтересів.

Функціональний підхід домінуючий у сучасній доктрині, оскільки визначає правову природу віртуальних активів через їхню економічну роль, а не технологічні параметри. Даніель Цецше та колеги систематизували криптоактиви за трьома категоріями: платіжні (засіб обміну), інвестиційні (об'єкт вкладення з рисами цінних паперів) та утилітарні (доступ до цифрових послуг) [347]. Ця

концепція, підтримана регуляторами Швейцарії (FINMA) та Великої Британії (FCA), стала фундаментом Регламенту ЄС MiCA [196, 309, 325].

MiCA формалізує цей підхід, ієрархізуючи активи за їхнім призначенням: електронні гроші-токени (EMT), забезпечені активами токени (ART) та інші криптоактиви. Визначення конкретної функції активу прямо впливає на вимоги щодо розкриття інформації, обсягів резервування порядку авторизації провайдерів. Динамічний характер функціональної логіки дозволяє ESMA перекваліфіковувати токени у фінансові інструменти під режим MiFID II, орієнтуючись на економічні очікування інвестора, а ЕВА – встановлювати пруденційні вимоги для ART і EMT як системно важливих замінників грошей.

У контексті протидії відмиванню коштів функціональний підхід уніфікує транскордонний режим, поширюючи «travel rule» на трансакції залежно від їхньої економічної здатності бути швидким платіжним каналом. В українській правотворчій практиці ця методологія акумулюється через Закон «Про віртуальні активи» та податковий проєкт № 10225-д, який диференціює прибуток від емісії та капітальний дохід від купівлі-продажу. [70], [73]

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) у своїй «Матриці оподаткування віртуальних активів» безпосередньо імплементує європейську таксономію (EMT/ART/«інші»), підкреслюючи пріоритет економічної функції над технологічною формою. Підхід забезпечує технологічну нейтральність і дозволяє регулятору здійснювати динамічну рекваліфікацію активів у разі зміни їхньої ринкової поведінки. Таким чином, функціональна модель стає базою для глобальної уніфікації права віртуальних активів, надаючи фіскальним органам гнучкий інструментарій для ризик-орієнтованої регуляції операцій у цифровій економіці. [57]

Інформаційно-прикладний підхід визначає віртуальний актив передусім як структуру даних або інформаційний ресурс із договірною «оболонкою», де юридична сила активу впливає з технічної можливості керувати доступом до цього ресурсу. У такій парадигмі вирішальною стає не економічна функція чи

архітектура розподіленого реєстру, а спосіб репрезентації інформації, вбудованої у токен, та практичні механізми реалізації пов'язаних із нею прав.

Вітчизняна доктрина зафіксувала цей ракурс у дослідженнях, присвячених класифікації активів на цифрові, поліактиви та моноактиви. Така диференціація залежить від того, яка саме інформація про первинний об'єкт – майно або інтелектуальний ресурс – була токенізована, і в якій мірі токен підлягає поділу між користувачами. Інформаційно-прикладна природа віртуальних активів передбачає, що саме технічні атрибути токена, такі як хеші та адреси зберігання, визначають порядок реалізації відповідних майнових чи немайнових прав.

На законодавчому рівні елементи цього підходу закріплені у Законі України «Про віртуальні активи», де об'єкт визначено як нематеріальне благо, виражене сукупністю електронних даних. Це означає, право власності фактично ототожнюється з контролем над інформаційним записом, а оборотоздатність активу гарантується не зовнішнім реєстром, а внутрішньою інформаційною інфраструктурою системи. У цій системі токен може розглядатися як цифрова оферта, де дані замінюють класичний текст угоди та фіксують межі прав сторін.

Оскільки токен є проекцією певного первісного активу, зміна статусу останнього автоматично трансформує правовий титул на сам токен. Окрім того, вшита інформація визначає можливість фрагментації одиниці обліку, що є критичним для проектування смарт-контрактів, які керують колективним здійсненням прав. У підсумку право виникає ex data: факт оновлення запису в реєстрі слугує юрисдикційно значущим актом, що виконує роль акцепту чи уступки. Це пояснює сучасну тенденцію європейських регуляторів визнавати дані токена первинним джерелом права, де будь-яка зміна інформації невідворотно породжує припиняє майнові претензії.

У європейських і національних актах справді закріплено принцип, за яким сам запис у розподіленому реєстрі (або в електронному реєстрі, що функціонує за тими самими правилами незмінності даних) є достатньою та первинною підставою набуття чи припинення суб'єктивного майнового права.

Пілотний режим ЄС для токенизованих фінансових інструментів прямо вказує, що такі інструменти «випускаються, передаються й зберігаються на розподіленому реєстрі»; отже, сама їх «реєстрація» (recording) на DLT створює і змінює титул без потреби в зовнішньому підтвердженні.

Німецький закон про електронні цінні папери (eWpG) 2021 р. формулює аналогічну норму: «з юридичної точки зору електронна цінний папір виникає в момент внесення її в (крипто)реєстр», і тільки тоді вважається майном (Sache) у розумінні № 90 BGB; до внесення жодного права не існує. [219]

Нарешті, базовий для ЄС Регламент 2023/1114 (MiCA) визначає crypto-asset як «цифрове представлення вартості чи права, яке може бути передане й зберігається електронно з використанням DLT», тобто право існує саме у формі даних і залежить від їхнього стану в реєстрі. [309]

Таким чином, інформаційно-прикладний підхід підкреслює, що віртуальний актив є інструментом трансформації інформації в юридичну реальність. Його природа визначається структурою та атрибутами даних, а регуляторні механізми мають гарантувати достовірність, цілісність та відтворюваність цих даних – адже саме вони є матерією, з якої «виготовляється» право.

Комплексний підхід формує цілісну парадигму осмислення віртуальних активів, де технологічний, економічний, функціональний та наглядний виміри розглядаються як взаємопов'язані елементи єдиної регуляторної екосистеми. Його вихідним імперативом є інтеграція норм приватного й публічного права для усунення нормативного фрагментаризму та регулятивного арбітражу на цифровому ринку.

На макрорівні структуру цього підходу задають глобальні стандарти: рекомендації FSB щодо фінансової стабільності та транскордонного нагляду, «парасолькова» модель IOSCO для забезпечення єдності правил у сегменті цифрових цінних паперів, а також податковий модуль OECD (Crypto-Asset Reporting Framework). Ці інструменти пов'язують інформаційний вимір із

пруденційними та цивільно-правовими аспектами, створюючи уніфіковану методологію оцінки ризиків.

Комплексний підхід передбачає горизонтальну координацію, де норми щодо AML/CFT («travel rule»), захисту персональних даних та цивільно-правового титулу функціонують узгоджено. Це вимагає від регуляторів процесуальної взаємозв'язності, що включає спільну ліцензійну політику та постійний обмін інформацією між центральними банками, податковими органами й фінансовими розвідками.

Вітчизняна доктрина, зокрема дослідження Д. С. Шемета, підтримує цей вектор, пропонуючи модель, що поєднує правову, технічну та інституційну складові для гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами [116, с.238]. Такий багаторівневий дизайн дозволяє інтегрувати Україну в міжнародний регуляторний простір, мінімізуючи розрив між внутрішнім та зовнішнім правопорядком.

Отже, комплексний підхід є багатовимірною методологією, що синтезує технічну незмінність даних, економічну функціональність активу та нормативну координацію секторів права. Його перевага полягає у здатності адаптуватися до еволюції технологій, підпорядковуючи нові випадки токенизації існуючій матриці правил, що дозволяє уникати нормативних прогалин і дублювання регулювання.

Аналіз сучасних досліджень українських правників – зокрема, дисертацій В.М. Логойди, О.В. Бондаренка та В.Д. Іванюк – свідчить про відсутність єдності щодо правової природи віртуальних активів, передусім криптовалют. У науковому дискурсі сформувалися різні підходи до розуміння цієї природи: технологічний, економіко-правовий, функціональний, інформаційно-прикладний і комплексний. Кожен із них висвітлює окремі грані феномена, але не здатен охопити його цілісно. Технологічний підхід акцентує на технічних особливостях і децентралізованій природі криптоактивів, за яких довіра між учасниками забезпечується алгоритмами та криптографією, а регулювання фактично зміщується у технологічну площину замість правової. Така перспектива пояснює автономність обігу криптовалют

(через технологію блокчейн та смарт-контракти), але не враховує потреби правового визнання і захисту – адже навіть за високої надійності коду будь-який актив набуває соціальної цінності лише в контексті правовідносин.

Економіко-правовий та функціональний підходи зосереджуються на економічній сутності віртуальних активів і виконуваних ними функціях. Представники фінансово-правової науки (зокрема, В.Д. Іванюк та інші) пропонують оцінювати криптовалюту через призму класичних грошових функцій та ролі у фінансовій системі. Так, криптовалюти наділені потенціалом для реалізації повного спектра класичних функцій грошових коштів. Йдеться про їхню здатність виступати в ролі міри вартості, засобу обігу, інструменту здійснення платежів та формування заощаджень, а за певних умов виконувати роль світових грошей у глобальному цифровому просторі. Цей функціональний аналіз привів окремих дослідників до висновку, що за своєю економічною сутністю криптовалюта є різновидом грошей. Однак такий підхід потребує юридичної конкретизації: якщо назвати криптоактив «грошима», постає питання, до якої правової категорії його віднести – традиційних речей, цінних паперів чи окремого об'єкта прав.

Економіко-правовий підхід, запропонований науковцями Інституту економіко-правових досліджень НАН України, поєднує економічну характеристику віртуальних активів із правовим регулюванням їх обороту. Зокрема, А.А. Кудь та ін. досліджували економіко-правову сутність віртуальних активів і запропонували їх комплексну класифікацію. Цей підхід підкреслює, що правова природа віртуального активу має визначатися з урахуванням його економічної ролі (інвестиційної, платіжної, утилітарної тощо) та технологічної форми, що дозволяє виробити збалансовані норми регулювання. Водночас надмірне фокусування на економічних ознаках без опори на юридичні категорії може призвести до змішування понять і втрати правової чіткості.

Інформаційно-прикладний підхід трактує віртуальні активи передусім як особливий різновид цифрової інформації або даних, які мають прикладну цінність.

Деякі автори ототожнювали криптовалюту з інформацією, наголошуючи, що це запис у розподіленому реєстрі, захищений криптографією. Однак, як слушно зауважує В.М. Логойда, змішування категорії «віртуальний актив» із правовим поняттям «інформація» позбавляє висновки юридичної чіткості. Інформація в Цивільному кодексі України виступає самостійним об'єктом цивільних прав зі своїм режимом, тоді як криптоактиви, хоча і існують у формі цифрового коду, виконують майнові функції і беруть участь у майновому обороті. Отже, прирівнювати їх до простої «інформації» неправомірно – потрібен окремий правовий статус, що врахує інформаційну форму, але не розчинятиме економічний зміст активу в загальному інформаційному полі.

З огляду на сильні та слабкі сторони наведених підходів, найадекватнішим видається комплексний підхід до визначення правової природи віртуальних активів. Комплексний підхід полягає у синтезі технологічних, економіко-правових та функціональних характеристик, що дозволяє розглядати віртуальні активи як якісно новий сингулярний об'єкт права. Застосовуючи такий підхід, В.М. Логойда обґрунтовує, що криптовалюта – це унікальне фінансово-технологічне явище, яке не має повного аналогії серед традиційних об'єктів цивільних прав. Вона поєднує риси готівкових та безготівкових грошей: з одного боку, криптовалюта нематеріальна та використовується в електронній формі, як безготівкові кошти; з іншого – для здійснення платежу не потребує посередництва банків, інших платіжних систем, подібно до готівки. Саме ця подвійна природа зумовлює появу концепції «цифрової готівки» – особливої форми грошей, що існує у цифровому (віртуальному) вигляді. Комплексний аналіз показує, що до 2019 року криптовалюта в межах класифікації об'єктів, поданої у ст.177 ЦК України, не підпадала ні під одну категорію однозначно: це не річ у матеріальному розумінні (ні товар, ні документ, ні електронні гроші в легальному сенсі), не результат інтелектуальної діяльності, не суто інформація або особисте немайнове благо. Найближче вона тяжіла до категорії «інше майно» особливий вид нематеріального блага, що має вартісний вимір. Проте віднесення криптовалюти просто до «іншого

майна» недостатньо відображає її реальну економічну функцію, адже по суті вона виконує роль приватних грошей – не фіатних, не забезпечених державою, але добровільно прийнятих учасниками розрахунків як платіжний і розрахунковий засіб . Тому авторський підхід полягає в тому, що віртуальні активи мають розглядатися як новий різновид об’єктів цивільних прав – цифрові речі особливого роду. Зокрема, криптовалюту слід законодавчо конституювати як цифрові приватні гроші: різновид грошей, емітованих не державою, а децентралізовано в електронній мережі, що не є законним платіжним засобом, але може використовуватися за згодою сторін як засіб платежу, обігу й накопичення вартості. Така концепція правової природи узгоджується і з міжнародними підходами: наприклад, ЄС у регламенті MiCA розглядає криптоактиви як цифрове виявлення вартості, яке не емісоване жодною центральною банківською установою і не є фіатною валютою, але може використовуватися як засіб обміну чи зберігання вартості та вимагає окремого правового режиму. Сформульована авторська модель розуміння правової природи віртуальних активів полягає в тому, щоб визнати за такими активами подвійний статус: економічно вони є приватними грошовими сурогатами (або цифровими майновими цінностями), що виконують грошові функції за відсутності державного гаранта; юридично – це нематеріальні об’єкти цивільних прав особливого роду, які потребують спеціального нормативного регулювання (відмінного від класичних речей чи прав вимоги). Іншими словами, комплексний підхід дає змогу охарактеризувати віртуальні активи як унікальний предмет права, синтез технології та економіки, і вибудувати для них адекватну правову категорію з урахуванням усіх зазначених ознак.

Висновки до розділу 1

Виходячи з наведеного розуміння природи віртуальних активів, пропонується низка конкретних кроків для законодавця. По-перше, необхідно впровадити в правове поле чіткий понятійний апарат щодо віртуальних активів.

Закон України «Про віртуальні активи», ухвалений у 2021 році, вже запроваджує базове визначення віртуального активу. Однак варто розширити та уточнити дефініції в дусі нової авторської моделі. Зокрема, доцільно на рівні Цивільного кодексу України закріпити особливий статус віртуальних активів як об'єктів цивільних прав. Це може бути досягнуто шляхом доповнення ст.177 ЦК України окремою категорією – скажімо, “цифрові (віртуальні) активи”, – або шляхом внесення змін до ст. 179 ЦК, визначивши режим обігу цифрових речей. У законодавчому визначенні слід відобразити ключові риси віртуального активу: його нематеріальність, наявність цінності (вартості), можливість обігу у цифровій мережі, криптографічний захист, відсутність статусу законного платіжного засобу, але здатність виконувати платіжну функцію за згодою сторін. Наприклад, криптовалюту доцільно визначити як цифрову форму приватних грошей, що існує у розподіленому реєстрі, не гарантується жодною державою, але може вільно обмінюватися та використовуватися як засіб платежу за умов добровільної згоди учасників цивільного обороту. Одночасно слід підкреслити, що володіння такими активами забезпечує майнові права їх власників на зразок права власності на інше майно (аналогічно до права на електронні гроші чи бездокументарні цінні папери). Таке нормативне уточнення ліквідує нинішні термінологічні неузгодженості і сприятиме однаковому розумінню правової природи криптоактивів всіма суб'єктами – від учасників ринку до державних органів.

По-друге, необхідно удосконалити спеціальне законодавство про віртуальні активи з урахуванням найкращих світових практик, зокрема нормативних напрацювань Європейського Союзу (регламент MiCA) та рекомендацій FATF. Український закон «Про віртуальні активи» потребує приведення у відповідність до регламенту MiCA, щойно останній набуде чинності в ЄС. Це означає, що в українське право слід імплементувати класифікацію криптоактивів, передбачену MiCA: виділення токенів, прив'язаних до активів (asset-referenced tokens), токенів електронних грошей (e-money tokens), утилітарних токенів тощо. Для кожної категорії мають бути визначені спеціальні вимоги та правовий режим. Зокрема,

стабільні токени (стейблкоїни), прирівняні за функцією до електронних грошей, повинні підпадати під нагляд регулятора аналогічно емітентам електронних грошей, із забезпеченням зобов'язання викупу токена емітентом. Натомість утилітарні токени, що надають право доступу до послуг чи товарів і не виконують платіжної функції, потребують мінімального втручання держави – достатньо визначити правила прозорості їх випуску (white paper) та запобігти шахрайству при ICO. Інвестиційні токени (криптопохідні, що надають майнові права, аналогічні цінним паперам) мають регулюватися у координації з законодавством про цінні папери: фактично, слід визначити, що токени, які за змістом є аналогом цінних паперів, підпадають під дію законів про ринок капіталу. Таким чином, комплексний законодавчий підхід має передбачати як універсальні норми (що застосовуються до всіх віртуальних активів – приміром, вимоги до збереження ключів, до розкриття інформації емітентами, захист прав споживачів послуг), так і спеціальні режими для окремих видів токенів.

Україні слід активізувати співпрацю з європейськими регуляторами та експертним середовищем для швидкої імплементації MiCA. Як зазначено в дослідженнях, НКЦПФР уже взаємодіє з міжнародними партнерами (проект USAID, Ernst&Young) задля аналізу і втілення положень MiCA в українське законодавство. Консультаційна рада з питань регулювання віртуальних активів при Мінцифри наприкінці 2022 року розпочала підготовку законопроекту, що ґрунтується на засадах MiCA, зокрема щодо ліцензування провайдерів послуг з віртуальними активами та класифікації різних видів токенів. Ці зусилля потребують законодавчої підтримки. Доцільно передбачити в Законі «Про віртуальні активи» положення про категоризацію віртуальних активів за європейською моделлю та встановити вимоги до емітентів і постачальників послуг (VASP) за аналогією до MiCA. Одночасно треба внести зміни до Податкового кодексу України – визначити порядок оподаткування операцій з різними видами віртуальних активів. Без цього закон про віртуальні активи залишатиметься декларативним. Оподаткування слід гармонізувати із підходами ЄС: прибуток від

операцій з криптоактивами оподатковувати як інвестиційний дохід, транзакції обміну криптовалюти на фіатні гроші – звільняти від ПДВ (відповідно до рішення Суду ЄС 2015 року), пожертви у криптовалюти – звільняти від подвійного оподаткування тощо. Такі зміни усунуть невизначеність і стимулюватимуть розвиток ринку, водночас забезпечуючи фіскальні інтереси держави.

Важливою складовою є гармонізація з вимогами FATF у сфері запобігання відмиванню коштів. FATF ще у 2019 році запровадила стандарти щодо віртуальних активів і постачальників послуг з ними (так зване Travel Rule та інші вимоги). Україна зробила перші кроки в цьому напрямку, включивши поняття віртуальних активів і суб'єктів, що надають пов'язані послуги, до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів...» №361-IX. Цим актом, зокрема, визначено спеціального регулятора – Міністерство цифрової трансформації – відповідального за державний нагляд у сфері обігу віртуальних активів. Надалі слід на рівні підзаконних актів розробити детальні правила фінансового моніторингу для операторів криптобірж, обмінників, провайдерів гаманців та інших VASPs. Йдеться про процедури обов'язкової ідентифікації клієнтів, відстеження підозрілих транзакцій, звітування про великі перекази у криптовалюти та міжнародне співробітництво для контролю за потоками віртуальних активів. Українське законодавство має також передбачити відповідальність за порушення вимог фінансового моніторингу у сфері криптоактивів – аж до зупинення діяльності не врегульованих провайдерів. Таким чином, виконання рекомендацій FATF забезпечить прозорість ринку та його легітимність в очах міжнародної спільноти, що особливо важливо з огляду на транскордонний характер криптовалютних операцій.

Окрім спеціального закону про віртуальні активи та змін до ЦК, необхідно внести точкові зміни до суміжного законодавства. Зокрема, до Цивільного кодексу України – для узгодження норм щодо об'єктів цивільних прав (як зазначено вище), до Кодексу про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу – для встановлення складів правопорушень і злочинів, пов'язаних з незаконним обігом

або використанням віртуальних активів (наприклад, шахрайство з криптовалютою, несплата податків з криптооперацій, відмивання доходів через віртуальні активи тощо). Також потребують оновлення закони «Про Національний банк України» і «Про платіжні системи та переказ коштів», щоби уточнити статус цифрових валют: прямо вказати, що віртуальні валюти не є платіжним засобом України, але можуть використовуватися як засіб платежу на договірних засадах (аналогічно іноземній валюті чи бартеру). НБУ варто надати повноваження встановлювати критерії віднесення певних криптоактивів до платіжних інструментів чи до валютних цінностей – з метою застосування валютного нагляду і монетарних інструментів, якщо це знадобиться для фінансової стабільності. Водночас доцільно в законі «Про Національний банк» закріпити право НБУ випускати цифрову валюту центрального банку (CBDC), що вже реалізовано пілотним проектом е-гривні. Співіснування CBDC та приватних криптовалют повинно бути врегульовано таким чином, щоб не створювати правової колізії: CBDC матиме статус законного платіжного засобу, а приватні криптовалюти – статус цифрових активів, що обертаються на ринку за згодою сторін.

Нарешті, для успішної імплементації нового регулювання слід врахувати інституційні аспекти. Необхідно забезпечити ефективну роботу державних органів, відповідальних за різні сегменти ринку віртуальних активів. Зокрема, варто нормативно врегулювати діяльність Консультативної ради з питань регулювання віртуальних активів, що функціонує при державних органах, визначивши порядок її формування, повноваження та взаємодію з регуляторами. Також доцільно створити у структурі НКЦПФР окремий підрозділ чи комітет, що опікуватиметься криптоактивами. Це дозволить швидко реагувати на появу нових фінансових інструментів на основі токенів і виконувати нагляд за виконанням вимог закону. Паралельно держава має інвестувати в просвітництво і підготовку кадрів: організувати при Мінцифри чи НБУ консультаційні центри для громадян і підприємців щодо правомірного використання криптовалют, механізмів захисту від ризиків та шахрайства. Такий комплексний підхід – від чіткого законодавчого

визначення природи віртуальних активів до створення інфраструктури їх регулювання – забезпечить гармонійний розвиток криптоіндустрії в Україні. Він дозволить повною мірою реалізувати інноваційний потенціал віртуальних активів, водночас мінімізувавши правові невизначеності та загрози. У результаті правова система України отримає сучасну, гнучку і точну модель регулювання віртуальних активів, узгоджену з європейськими стандартами MiCA та глобальними вимогами FATF, але водночас побудовану на власних науково обґрунтованих засадах. Це сприятиме інтеграції України у світовий цифровий фінансовий простір та захистить права всіх учасників криптовалютних правовідносин у національній юрисдикції.

На наше переконання, **смарт-контракт слід визначати як програмно-технічний засіб автоматизованого виконання зобов'язань та реалізації речових прав (контролю), виражений у формі верифікованого цифрового коду, що функціонує в середовищі розподіленого реєстру, відповідає встановленим техніко-юридичним стандартам безпеки та забезпечує примусове здійснення транзакцій з віртуальними активами при настанні визначених алгоритмом умов.** Запропонована дефініція підкреслює дуалістичну природу досліджуваного феномену: з одного боку, це об'єкт стандартизації, що підлягає аудиту на відповідність вимогам надійності та безпечного переривання, а з іншого - це юридично значущий інструмент, який забезпечує динаміку цивільних правовідносин та перехід прав на активи через встановлення технологічного контролю

На основі порівняльно-правового аналізу та сучасних концепцій можна дійти узагальненого висновку, що віртуальні активи мають комплексну правову природу, яка не зводиться до традиційних категорій цивільних прав. Найбільш адекватним підходом є визнання за криптовалютою статусу цифрових приватних грошей – особливого нематеріального об'єкта, що виконує грошові функції на договірних засадах. Такий підхід дозволяє врахувати технологічну специфіку (децентралізована мережа, криптографічний захист), економіко-правову сутність

(вартість та обіг у фінансовому інтернет-просторі) і функціональне призначення (засіб обміну та платежу) віртуальних активів. Закріплення цієї концепції в законодавстві України вимагатиме відповідних змін: від коригування Цивільного кодексу (введення категорії цифрових грошей) до імплементації норм MiCA та стандартів FATF у спеціальному законі про віртуальні активи. Регуляторна модель має бути збалансованою: з одного боку, не придушувати розвиток криптоіндустрії (через надмірні заборони чи невдалу кваліфікацію правової природи активів), а з другого – забезпечувати прозорий ринок, захист прав учасників та фінансову стабільність. Тільки за умови такого комплексного, науково обґрунтованого підходу законодавство зможе адекватно відповісти на виклики, що постали разом із появою віртуальних активів, і перетворити їх з “сірої зони” на повноцінний об’єкт правового регулювання. У підсумку, оптимальне нормативне вирішення полягає не просто в тому, щоб вписати криптовалюту в існуючі рамки, а в тому, щоб гнучко оновити самі рамки – створивши легітимні умови для обігу віртуальних активів на благо інновацій та правопорядку одночасно

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ В США, ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ, КАНАДІ, АВСТРАЛІЇ ТА НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ

2.1. Генезис та інституційні моделі регулювання ринку віртуальних активів у країнах системи загального права

Вибір країн системи загального права (Common Law) – Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Канади, Австралії та Нової Зеландії – як об’єкта для порівняльно-правового дослідження у дисертації, присвяченій розвитку українського законодавства, потребує чіткого методологічного обґрунтування. На перший погляд, фундаментальні відмінності між прецедентною системою, де право твориться суддями (*judge-made law*), та кодифікованою системою України, унеможливлюють пряму рецепцію правових норм.

У зазначених юрисдикціях вперше реалізовано теоретичні парадигми, обґрунтовані у першому розділі: США репрезентують еталонну економіко-функціональну модель, де природа активу залежить від суті транзакції, а Велика Британія демонструє еволюцію цивілістики через запровадження нової категорії власності для цифрових об’єктів. Метою аналізу є виявлення універсальних закономірностей, що дозволять Україні впровадити принцип функціональної еквівалентності. Вивчення досвіду країн загального права поряд із євроінтеграційним курсом обґрунтовано явищем «трансатлантичної регуляторної дифузії» [142].

На відміну від передбачуваної, але статичної рамки Регламенту MiCA, англосаксонська модель пропонує динамічний інструментарій правозастосування. Д. Арнер та Р. Баклі слушно визначають юрисдикції загального права як «лабораторію інновацій», де через судові прецеденти та гнучкі адміністративні настанови випробовуються механізми реагування на виклики DeFi та алгоритмічних стейблкоїнів ще до їх кодифікації в ЄС [124].

Досвід країн загального права є функціональним доповненням до MiCA, оскільки американські судові тести (Howey та Reves) і британські принципи тлумачення майнової природи токенів надають готову логічну матрицю для кваліфікації активів у «сірих зонах» [273]. Крім того, північноамериканські механізми екстериторіального переслідування та стягнення активів є найбільш релевантними для боротьби з відтоком капіталу [125]. Також моделі регуляторних «пісочниць» Австралії та Великої Британії демонструють спосіб збереження гнучкості в умовах жорсткої законодавчої рамки, мінімізуючи ризик застарівання норм.

У дисертації реалізується підхід правової конвергенції: Регламент MiCA розглядається як архітектурний план українського закону, тоді як досвід країн загального права слугує джерелом конкретних технологій моніторингу, судового захисту та управління ризиками, що наповнюють європейську форму реальним змістом.

Сполучені Штати Америки представляють модель функціонального плюралізму, де повноваження між SEC та CFTC розподіляються відповідно до економічної природи токена. Законопроект S.4356 «Responsible Financial Innovation Act» є ключовим прикладом спроби кодифікації цього двовладдя для балансування товарного й корпоративного регулювання [269]. Натомість Велика Британія перейшла від політики невтручання до формування цілісного каркаса через Financial Services and Markets Act 2023 [308] та впровадження Digital Securities Sandbox для тестування інновацій під наглядом FCA та Банку Англії [136].

Канада демонструє модель міжрегіональної координації за допомогою інструментів «м'якого права» (Повідомлення CSA/IIROC 21-329), що дозволяє уніфікувати стандарти за відсутності єдиного федерального регулятора [148]. Австралія використовує «превентивний» підхід через процедуру Token Mapping, яка забезпечує регуляторне моделювання (ex ante) до впровадження жорсткого ліцензування [331]. Нова Зеландія, своєю чергою, орієнтується на мінімальне

втручання, де роз'яснення регулятора FMA забезпечують захист інвесторів без надмірної нормотворчості [206].

Різноманітність цих моделей – від повної кодифікації до регуляторних настанов – дозволяє виявити універсальні ризики та локальні особливості для формування рекомендацій українському законодавцеві.

Розпочнемо з історії регулювання віртуальних активів в вище згаданих країнах, зокрема в США. Нормативне регулювання у США розпочалося в березні 2013 року з Керівництва FinCEN FIN-2013-G001, яке ввело категорію «конвертована віртуальна валюта» та класифікувало учасників на користувачів, обмінників та адміністраторів. Відповідно до 31 CFR § 1010.100(ff), обмінники та адміністратори були прирівняні до суб'єктів переказу коштів (money transmitters), що автоматично віднесло їх до категорії бізнесу сфері грошових послуг (MSB) [108], [198].

Набуття статусу MSB вимагає від компаній реєстрації у FinCEN, впровадження AML-програм, ідентифікації клієнтів (KYC) та подання звітності про підозрілу діяльність. Регулятор трактує поняття переказу грошей максимально широко: передача будь-якої «іншої цінності, що виступає замінником валюти», є підставою для визнання суб'єкта регульованою компанією навіть за відсутності операцій із фіатними грошима [198]. Це дозволило поширити правила фінансового моніторингу на цифрові активи незалежно від ступеня централізації їхньої системи.

У 2014 році FinCEN (рішення R001, R002) уточнила, що майнери та розробники програмного забезпечення не є грошовими посередниками, якщо не здійснюють обмін токенів від імені третіх осіб. Це закріпило принцип, за яким статус суб'єкта визначається характером діяльності з передачі цінності, а не технологією створення активу [199]. Зазначені норми стали фундаментом для Керівництва 2019 року (FIN-2019-G001), що поширило правила фінансового моніторингу на ICO та кастодіальні гаманці, підтвердивши сталість регуляторних критеріїв [197].

Практична реалізація цих повноважень супроводжувалася санкціями: штрафом Ripple Labs (\$700 тис.) у 2015 році та стягненням з біржі BTC-e (\$110 млн) у 2017 році. Останній кейс підтвердив готовність США застосовувати правила екстериторіально до іноземних компаній, що обслуговують американських клієнтів [201]. Подальші стягнення з оператора Helix у 2020 році [202] та платформи BitMEX у 2021 році [157] остаточно підпорядкували будь-який сервіс передачі віртуальних валют американському законодавству незалежно від його архітектури чи місця реєстрації.

Згідно з Повідомленням IRS Notice 2014-21, конвертована віртуальна валюта розглядається як майно (*property*), що виключає її з правового режиму іноземної валюти (розділ 988 IRC) [247]. Це перетворює кожне відчуження активу на податкову подію (розділ 1001 IRC), де фінансовий результат визначається як різниця між справедливою ринковою ціною на момент набуття (базова вартість) та ціною реалізації. Утримання активу понад 12 місяців передбачає режим капітальних прибутків, тоді як отримання криптовалюти як оплати за послуги вважається звичайним доходом [247].

Для фіскального контролю платники зобов'язані використовувати Форму 8949 та Додаток D податкової декларації. Важливим етапом посилення прозорості стало впровадження у 2019 році до декларації Form 1040 прямого запитання про операції з віртуальною валютою. У 2023 році термінологію розширено до категорії «цифрові активи», що поширило обов'язок декларування на всі групи платників та зміцнило презумпцію добросовісного розкриття інформації [246].

Доктринальний розвиток податкового регулювання у США продовжився через видання Revenue Ruling 2019-24, що визначило отримання токенів внаслідок хардфорків або ейдропів як валовий дохід у момент отримання фактичного контролю над активом [248]. Важливою новелою стало роз'яснення щодо незастосування до обміну криптовалют правил розділу 1031 IRC про «обмін подібними активами», що унеможливило відстрочення податкових зобов'язань при трейдингу [245]. Встановлення майнового статусу віртуальних активів закріпило

принцип функціональної нейтральності, за яким криптовалюта підпорядковується загальним нормам оподаткування майна, що стимулювало розвиток систем автоматизованого обліку та конвергенцію цифрового й традиційного секторів ринку.

Концептуальне визначення віртуальної валюти як товару (*commodity*) спирається на розширене тлумачення Закону про товарні біржі (CEA). У справі *In re Coinflip* (2015) CFTC вперше кваліфікувала біткоїн як товар, оскільки на нього можуть укладатися ф'ючерсні контракти, що підпорядкувало криптоплатформи регуляторному периметру за принципом «товар за сутністю – юрисдикція за деривативами» [236].

Це положення отримало судове підтвердження у справі *CFTC v. McDonnell* (2018), де суд визнав право Комісії переслідувати шахрайство навіть на спотових угодах, якщо вони впливають на товарні ринки [151]. Прецедент *CFTC v. My Big Coin Pay* (2018) остаточно закріпив логіку, за якою наявність ф'ючерсів хоча б на один актив класу (наприклад, біткоїн) поширює дію законодавства на весь клас активів, незалежно від наявності власних деривативів у конкретного токена [151]. Такий підхід вкоринив регуляторний дуалізм, де CFTC здійснює нагляд над активами, що мають ознаки товарів або деривативів.

Епохальним моментом для розмежування юрисдикцій став Звіт SEC щодо проекту The DAO (2017), де Комісія вперше застосувала тест Хауї (*Howey Test*) до децентралізованих токенів. Було встановлено, що такі активи є інвестиційними контрактами, оскільки прибуток інвесторів залежав від управлінських зусиль організаторів. Регулятор змінив концепцію погляду: від технології до економічної сутності транзакції, підпорядкувавши ICO вимогам Закону про цінні папери 1933 року [320].

Для уточнення цих критеріїв SEC у 2019 році оприлюднила «Керівництво для аналізу цифрових активів», яке перенесло центр уваги на функціональну «економічну реальність» операції. Згідно з документом, актив визнається цінним папером, якщо його вартість корелює з промоційними або управлінськими діями

емітента, навіть за наявності у активу утилітарного застосування [320]. Таким чином, сучасна американська модель базується на пріоритеті змісту над формою, де правова природа токена визначається характером очікувань покупця та ступенем його залежності від третіх осіб.

Методологічний зсув у регулюванні зумовив хвилю примусових дій проти емітентів, що пропонували токени без реєстрації. Справи Munchee, Paragon та Airfox підтвердили обов'язок емітентів повертати кошти інвесторам та реєструвати активи як цінні папери [237], [238]. Позови проти Kik Interactive та Telegram Group Inc. довели, що використання конструкцій на кшталт «Угоди про майбутні токени» не виводить розміщення з-під дії законодавства, якщо покупці очікують прибутку від зусиль емітента [319].

Кульмінацією стало рішення у справі SEC v. Ripple Labs (2023), де суд застосував диференційований підхід: інституційні продажі професійним інвесторам визнано незареєстрованими інвестиційними контрактами, тоді як програмні продажі на біржах не підпали під критерії тесту Гоуї через відсутність доведеного «очікування прибутку» у роздрібних покупців [318]. Цей прецедент, де правова природа токена змінюється залежно від контексту продажу, підштовхнув Конгрес США до розробки законопроектів FIT21 та RFIA для чіткого розмежування юрисдикцій SEC та CFTC [159]. Сучасна регуляторна логіка перейшла від формальної кваліфікації активу до детального аналізу конкретної угоди та економічної мотивації її учасників.

Паралельно відбулася трансформація банківського сектору. У липні 2020 року OCC (лист № 1170) визнав зберігання приватних ключів сучасною формою традиційних кастодіальних послуг, дозволивши національним банкам надавати депозитарний сервіс для цифрових активів [282]. Наступні роз'яснення дозволили банкам приймати фіатні резерви стейблкоїнів у співвідношенні 1:1 (Лист № 1172) та підтримувати вузли платіжних мереж для розрахунків у токенах (Лист № 1174), фактично визнавши стейблкоїни різновидом платіжного засобу межах банківської інфраструктури [283], [284]. Попри запровадження обов'язкового попереднього

погодження операцій (Лист № 1179), ці акти заклали основу для появи національних траст-банків (Anchorage, Paxos) і перетворили зберігання криптоактивів на легітимну банківську послугу [285].

Інституційний розвиток банківського напрямку невдовзі супроводжувався посиленням податкового контролю. Підписаний 15 листопада 2021 року Президентом Дж. Байденом Закон «Про інфраструктурні інвестиції та робочі місця» у статті 80603 імплементував поняття «цифровий актив» у Кодекс внутрішніх доходів, водночас кардинально розширивши визначення «брокера». Відтепер брокером вважається «будь-яка особа, що за винагороду регулярно забезпечує перенесення цифрових активів від імені іншої особи», незалежно від технологічної моделі платформи. Поправки до розділу 6045 IRC запровадили обов'язок подання інформаційних форм щодо валового доходу від відчуження цифрових активів, а нова редакція розділу 6045A поширила правила міжброкерського обміну даними про базисну вартість на транзакції з токенами. Початково вимога повинна була застосовуватися до операцій 2023 року, однак Конгрес передбачив відкладений запуск, щоб дати час на розробку підзаконних актів [241].

28 червня 2024 року Міністерство фінансів США та IRS оприлюднили фінальні регуляції та форму 1099-DA для звітування про доходи від операцій із цифровими активами. Впровадження є поетапним: з 2025 року кастодіальні брокери подають дані про валовий дохід, а з 2026 року додається облік базисної вартості й розрахунок прибутку чи збитку. Регулювання диференційоване: DeFi-платформи отримали тимчасове відтермінування, а майнери та провайдери апаратних гаманців виведені з-під дефініції «брокера» за відсутності посередницьких функцій. Охоплення норм стосується стейблкоїнів, NFT та будь-яких токенів у розподілених реєстрах, що має забезпечити рівень прозорості, притаманний ринку цінних паперів [244].

Фундаментальний зсув у державній стратегії спричинив Виконавчий указ № 14067 (березень 2022 року), який ліквідував фрагментарність федеральної політики

та запровадив єдину термінологічну базу «екосистеми цифрових активів» [184, с. 12147], [332]. На початку 2025 року новий указ трансформував ці пріоритети у прагматичну дорожню карту, зосереджену на федеральному ліцензуванні емітентів стейблкоїнів та пілотних проєктах із цифровим доларом, підтвердивши курс на єдину державну політику.

На законодавчому рівні конкурують дві ключові ініціативи. Законопроект RFIA (травень 2023 року) пропонує матеріальний критерій розмежування юрисдикцій: актив трактується як «товар» у разі децентралізації мережі, інакше він підпорядкований SEC. Проєкт також вводить категорію «допоміжних активів» (ancillary assets) та податкові пільги для дрібних платежів [268]. Натомість схвалений Палатою представників у 2024 році законопроект FIT21 пропонує процедурний підхід, де платформи можуть реєструватися як біржі цифрових товарів у CFTC. FIT21 встановлює вимоги до розкриття бенефіціарних власників та механізми переходу проєктів із регуляторних «пісочниць» до загальних регламентів, хоча SEC вбачає у цій моделі ризик виникнення регуляторного вакууму [203].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що еволюція нормативного регулювання цифрових активів у США є процесом послідовного нашарування правових режимів, сформованих у відповідь на специфічні виклики ринку: від первинного запровадження вимог протидії відмиванню коштів та фіскальної інтеграції до спроб всеосяжної кодифікації. Цей вектор, що спирається на поліцентричну юрисдикційну матрицю, забезпечив системі адаптивність, проте водночас спричинив регуляторну фрагментацію, яка нині підштовхує законодавця до ухвалення консолідованого рамкового акта [160].

Історична еволюція правового режиму віртуальних активів у Великій Британії демонструє перехід від первинних податкових роз'яснень до системної законодавчої кодифікації. У 2014 році HMRC кваліфікувало криптовалюти як специфічне майно, що підлягає оподаткуванню прибутку та приросту капіталу, звільнивши при цьому майнінг та обмін від ПДВ. Оновлений «Посібник з

криптоактивів» (2019) закріпив модель, де відчуження токенів обкладається податком на приріст капіталу, а стейкінг і майнінг – як «інші доходи» [229], [230]. Сфера фінансового моніторингу трансформувалася після звіту Спільної робочої групи (2018), що призвело до обов'язкової реєстрації криптосервісів в FCA з 2020 року та імплементації «Правила подорожі» у 2023 році [231].

Межі компетенції регулятора деталізовані у Керівництві FCA (2019), яке поділило токени на інвестиційні (security tokens), електронні гроші (e-money tokens) та нерегульовані. Лише перші дві категорії увійшли до регуляторного периметра, що дозволило FCA у 2021 році заборонити продаж криптодеривативів роздрібним інвесторам [193], [195]. Водночас Правова комісія у 2023 році запропонувала визнати «об'єкти даних» третім різновидом особистої власності поряд із речами у володінні та правами вимоги, що усунуло правову невизначеність щодо судового захисту та застави активів [259].

Інституційна інтеграція завершилася прийняттям Закону FSMA 2023, який запровадив термін «цифровий розрахунковий актив» і розширив нагляд Банку Англії на платіжні системи зі стейблкоїнами [208]. На цій основі у 2024 році розпочала роботу «Пісочниця цифрових цінних паперів» (DSS), що дозволяє здійснювати операції з токенозованими активами під спільним наглядом FCA та Банку Англії для апробації інфраструктурних інновацій [136].

Регулювання стейблкоїнів у Великій Британії отримало розвиток після їх визнання платіжними засобами у FSMA 2023. У 2024–2025 роках Казначейство та FCA ініціювали впровадження спеціального режиму для «кваліфікованих стейблкоїнів» та зводу правил CRYPTOPRU. На відміну від регламенту MiCA, британський підхід базується на територіальному принципі, охоплюючи лише зареєстрованих у країні емітентів [232]. Окремим стратегічним напрямом є розробка «цифрового фунта» (CBDC) як макропруденційного інструменту із гарантіями приватності [137]. Британська модель еволюціонувала до багаторівневої конструкції, що інтегрує фіскальну визначеність, речово-правову

кодифікацію («цифрові речі»), функціональний поділ токенів та експериментальні режими (DSS).

Правове оформлення обігу віртуальних активів у Канаді базується на поєднанні федерального фінансового моніторингу та провінційного регулювання ринків капіталу. Податковий фундамент закладено CRA у 2013 році шляхом кваліфікації біткоїна як товару, а операцій із ним – як бартерних трансакцій, підпорядкованих загальним режимам оподаткування майна [146]. Методичні роз'яснення 2018–2019 років деталізували розмежування капітального приросту та підприємницького доходу [145].

У сфері протидії відмиванню коштів поправки до PCMLTFA (2014) визнали «дилерів віртуальної валюти» суб'єктами надання грошових послуг (MSB). З червня 2020 року для них, включно з іноземними біржами, стала обов'язковою реєстрація у FINTRAC, процедури KYC та звітування про трансакції на суму понад 10 000 канадських доларів, що синхронізувало канадське право зі стандартами FATF [211], [293].

На рівні ринків капіталу організація CSA у 2020 році поширила дію відповідного законодавства на «крипто-контракти». Регулятор встановив: якщо актив зберігається на платформі, а не на особистому гаманці клієнта, виникає право вимоги, яке кваліфікується як дериватив або цінний папір незалежно від природи базового активу [149].

Спираючись на досвід правозастосування, CSA спільно з Організацією регулювання інвестиційної індустрії Канади (IIROC) у Повідомленні Notice 21-329 (2021 р.) запровадили проміжний режим для торгових платформ (СТР). Суб'єкти зобов'язані підписувати «Зобов'язання щодо попередньої реєстрації» (PRU), що передбачає суворі вимоги до резервування активів, страхування та звітності. Подальші обмеження маркетингу та заборона маржинальної торгівлі для роздрібних клієнтів (Notice 21-330) стали превентивною відповіддю на крах біржі QuadrigaCX [148], [288].

Динамічним сегментом канадського регулювання є режим стейблкоїнів, визначених у Notice 21-333 як «криптоактиви з прив'язкою до вартості» (VRCA). Допуск таких активів можливий лише за умови їх забезпечення фіатною валютою у співвідношенні 1:1 та щоденного розкриття інформації про ліквідні резерви. Попри продовження перехідного періоду у 2024 році для верифікації аудитів, встановлено дедлайн до квітня 2025 року для делістингу активів, що не відповідають стандартам, зокрема алгоритмічних стейблкоїнів [150].

Сучасна канадська модель інтегрує податковий (CRA), безпековий (FINTRAC) та ринковий (CSA/CIRO) домени. Для подолання «подвійного підпорядкування» у 2025 році ініційовано впровадження «паспортного режиму», що уніфікує вимоги провінцій та забезпечує баланс між інноваційною свободою та захистом інвесторів.

Австралія сформувала фіскальну базу ще у 2014 році (постанови TD 2014/25 та TD 2014/26), визначивши біткоїн як об'єкт оподаткування податком на приріст капіталу (CGT), а не іноземну валюту. Це підпорядкувало цифрові активи загальній майново-бартерній парадигмі без надання преференцій [131]. Другим рівнем став фінансовий моніторинг: із 2018 року AML/CTF Act зобов'язує біржі реєструватися в AUSTRAC як «провайдерів обміну цифрової валюти» з обов'язковим впровадженням процедур KYC [126].

Ринкова кваліфікація активів Австралійською комісією з цінних паперів та інвестицій (ASIC) базується на функціональному тесті. Згідно з Керівництвом INFO 345, токени, що виконують роль фінансового продукту або деривативу, підпадають під дію Закону про корпорації 2001 року. У такому разі платформи зобов'язані отримати ліцензію AFSL, а з кінця 2024 року ASIC запровадила перехідні заходи для посилення стандартів ліцензування в індустрії [129].

Стратегічний вимір реформи в Австралії задав урядовий документ «Картографування токенів» (2023 р.), який вперше класифікував активи за типом прав доступу та технологічною базою. Ця ініціатива спрямована на включення «послуг із цифровими активами» у загальну рамку регулювання фінансових

послуг. Австралійська модель еволюціонує як послідовне нашарування податкового, AML-регулювання та фінансового ліцензування, що поступово конвергують у єдину систему [331].

У Новій Зеландії нормативне освоєння розпочалося з поведінкового регулювання. Управління з фінансових ринків (FMA) у 2017 р. визначило, що статус токена залежить від його характеру: активи, що передбачають пасивний дохід, кваліфікуються як «фінансові продукти» згідно із Законом про поведінку на фінансових ринках 2013 року [204]. Податковий вимір (IRD, 2020 р.) базується на визнанні криптоактивів майном [242], а контур фінансового моніторингу посилено через категорію «провайдерів послуг віртуальних активів» (VASP) та імплементацію «дорожньої карти» [294]. Крім того, інституційне підкріплення забезпечується через «регуляторні пісочниці» FMA для тестування DLT-продуктів.

Австралійсько-новозеландський вектор демонструє спільну логіку: первинна фіскалізація, імплементація стандартів AML та функціональний поділ токенів. Проте Австралія орієнтована на комплексне спеціальне законодавство, тоді як Нова Зеландія надає перевагу адаптації існуючих норм та інструментам «м'якого права» (soft-law).

2.2. Компаративний аналіз регуляторних інструментів: класифікація токенів, режими ліцензування та баланс Hard і Soft Law

Подальша фаза дослідження передбачає порівняльно-правовий синтез структурних характеристик національних моделей, зокрема порядку доступу до ринку, ліцензійних процедур та критеріїв класифікації токенів. Особлива увагу приділяється законопроектній діяльності у США (FIT21, RFIA) та Австралії (Digital Assets Framework Bill), що дозволяє відстежити динаміку трансформації правової думки. Як зазначає К. Г. Некіт, формування режиму «цифрових речей» є етапом пошуку оптимальної моделі, що відображається у зміні законодавчих концепцій [61, с.50].

Сучасні законотворчі ініціативи США (2024–2025 рр.) демонструють відхід від спроб механічного підпорядкування криптоактивів нормам 1933 року на користь архітектури розподіленого нагляду. Професор Г. Аллен зазначає, що це свідчить про визнання недостатності традиційного інструментарію для децентралізованих систем (DeFi) та пошук балансу між інноваціями й фінансовою стабільністю [123, с.957].

Для українського правотворчого процесу вивчення цих «чернеток» має значну прогностичну цінність. Воно дозволяє ідентифікувати так звані «глухі кути» регулювання – моделі, які активно обговорювалися на Заході (наприклад, тотальна заборона алгоритмічних стейблкоїнів), але були відкинуті як неефективні ще на стадії парламентських слухань. Такий підхід узгоджується з позицією Р.А. Майданика, який наголошує, що розвиток приватного права України в цифрову епоху має спиратися на аналіз глобальних тенденцій та помилок інших юрисдикцій, аби уникнути рецепції нежиттєздатних норм. [51]

Аналіз іноземних законопроектів виконує функцію регуляторного моделювання: якщо Регламент MiCA надає статичну форму, то дискусії у країнах загального права наповнюють її змістом через механізми вирішення правових колізій. Ключовою доктриною, що об'єднує досліджувані юрисдикції, є принцип «однакова діяльність – однакові ризики – однакові правила», закріплений Радою з фінансової стабільності у 2023 році [210]. Ця концепція передбачає технологічну нейтральність, що відображено у пропозиціях Міністерства фінансів США прирівняти стейблкоїни до банківських платіжних інструментів [298].

З 2023 року цей підхід імплементується в національних актах: британський Закон FSMA 2023 наголошує на пріоритеті рівня ризику над обраною технологією [209], а канадські регулятори (CSA) у Повідомленні Staff Notice 21-333 поширили вимоги щодо резервування на всі «криптоактиви з прив'язкою до вартості», орієнтуючись на їхню платіжну функцію, а не на структуру забезпечення [150].

Досліджувані правопорядки еволюціонують від аналізу програмного коду до оцінювання економічної сутності операцій та ризиків. Попри поточну асинхронність законодавчих процесів – від «регуляторних пісочниць» до перехідних статусів дилерів – майбутня кодифікація ґрунтуватиметься на єдиній матриці ризиків. Багатошарове порівняння цих моделей дозволяє виявити сталі закономірності та сформувані регуляторні механізми, що слугуватимуть методологічною основою для модернізації українського законодавства.

Для всебічного аналізу виокремлено п'ять критеріїв порівняння, які охоплюють процедури ліцензування бірж і кастодіанів, визначення уповноважених органів та наявність пілотних статусів. Важливим аспектом є класифікація токенів за їх правовою природою (платіжні, інвестиційні, утилітарні) та аналіз балансу між актами парламенту і рекомендаціями регуляторів (*hard/soft law*). Крім того, дослідження фокусується на ролі саморегуляції у виробленні стандартів поведінки та спеціальних режимах пруденційного нагляду й резервування для емітентів стейблкоїнів.

Доступ до ринку та ліцензування:

У Сполучених Штатах Америки формується двоканальна модель регулювання, заснована на принципі «реєстрація або примус». Законопроект FIT21 пропонує статус федеральної реєстрації для бірж цифрових товарів із обов'язковим повідомленням про намір зареєструватися. Розмежування юрисдикцій між CFTC та SEC базується на критерії децентралізації: за відсутності контролюючих зусиль емітента актив підпадає під нагляд CFTC, в іншому випадку – залишається у сфері SEC [203]. Паралельно законопроект RFIA вводить категорію «допоміжних активів» (*ancillary assets*) із режимом спрощеного розкриття інформації, що в сукупності спрямовано на створення єдиної федеральної ліцензії при збереженні регуляторного дуалізму [268].

Велика Британія після прийняття Financial Services and Markets Act 2023 перейшла до обов'язкового фінансового ліцензування. Кастодіани та біржі мають отримати авторизацію FCA у межах Режиму визначеної діяльності

(*Designated Activities Regime*). Для інфраструктурних інновацій запроваджено статус Визнаної інвестиційної біржі в межах «Пісочниці цифрових цінних паперів» (*Digital Securities Sandbox*). Цей режим під спільним наглядом FCA та Банку Англії надає платформі п'ятирічний «паспорт пісочниці» для тестування токенизованих активів перед отриманням повної ліцензії [330].

Канада реалізує стратегію поетапної інтеграції через статус «дилера з обмеженими правами» (*Restricted Dealer*). Платформи підписують зобов'язання (*Undertaking*), що визначає графік переходу до повної ліцензії інвестиційного дилера в CIRO [148]. Одночасно всі оператори зобов'язані зареєструватися у фінансовій розвідці FINTRAC як бізнес грошових послуг та звітувати про транзакції, що перевищують 10 000 канадських доларів [212].

Австралія імплементує нові правила на основі законопроекту *Corporations Amendment (Digital Assets Framework) Bill 2025*, вводячи поняття «платформи цифрових активів». Згідно з оновленим керівництвом ASIC від жовтня 2025 року, платформи повинні отримати ліцензію AFSL до 30 червня 2026 року, дотримуючись стандартів аудиту та безпечного зберігання активів [295], [130].

Нова Зеландія застосовує індивідуалізований підхід, де регулятор FMA оцінює активи через призму *Financial Markets Conduct Act 2013*. Залежно від економічної суті токена оператор отримує ліцензію емітента деривативів або схеми інвестицій. Для підтримки інновацій у 2025 році запущено пілотний проєкт регуляторної пісочниці зі спрощеними комплаєнс-вимогами для DLT-продуктів [205].

Класифікація токенів:

Сполучені Штати застосовують економіко-функціональний підхід, де за тестом Хоуї та роз'ясненнями SEC [319], [320] правова природа активу визначається економічною суттю правочину. Залежність вартості від управлінських зусиль емітента та очікування прибутку кваліфікує токен як цінний папір, тоді як CFTC розглядає децентралізовані активи, що є базою для деривативів, як товари (прецедент *Coinflip*) [236].

У Великій Британії (FCA PS19/22) діє трикомпонентна класифікація, що виділяє токени-цінні папери, токени електронних грошей та обмінні токени. Регуляторний периметр охоплює лише перші дві категорії, тоді як обмінні активи підлягають нагляду лише у складі деривативів чи схем колективного інвестування [193]. Натомість Канада через концепцію «крипто-контрактів» кваліфікує як інвестиційний контракт будь-яку угоду, де платформа зберігає контроль над ключами користувача, незалежно від природи токена [149]. Для забезпечених стейблкоїнів (VRCA) тут запроваджено режим обов'язкового щоденного розкриття стану резервів [150].

Австралійська модель «картографування токенів» (2023) базується на критерії «засіб проти функції»: якщо токен забезпечує доступ до фінансової послуги (розрахунки, деривативи), він підпадає під дію Закону про корпорації 2001 року незалежно від технічних характеристик [162], [331]. Нова Зеландія застосовує індивідуалізований аналіз на основі Закону про поведінку на фінансових ринках 2013 року, прирівнюючи активи до традиційних фінансових продуктів без створення спеціальної класифікації [204], [207].

Отже, провідні юрисдикції переходять від оцінки коду до аналізу прав і ризиків. Вибір інструментарію варіюється від судових тестів у США та статичних категорій у Британії до договірних конструкцій у Канаді та функціональних критеріїв послуг в Австралії, що перетворює класифікацію віртуальних активів на гнучкий механізм управління ризиками.

Баланс hard- і soft-law.

Сполучені Штати та Велика Британія у своїх регуляторних стратегіях надають перевагу кодифікації («hard law»). У США вимоги щодо розкриття інформації, кастодіальної сегрегації та резервування стейблкоїнів закріплені у законопроектах FIT21 [203] та RFIA [268], а також у актах SEC та OCC, що мають силу федерального закону. Велика Британія через Закон FSMA 2023 надала Казначейству та FCA прямі повноваження встановлювати обов'язкові правила для цифрових розрахункових активів, що стало основою для регламентів «Пісочниці

цифрових цінних паперів» та вимог до резервування активів. У цих юрисдикціях ключові параметри діяльності визначені нормами з прямою санкційною силою [208].

Натомість Канада та Австралія використовують модель «м'якого права» (soft law), яка стає обов'язковою через ліцензійні механізми. Канадські адміністратори цінних паперів публікують Повідомлення персоналу, які формально є рекомендаціями, проте їх дотримання є обов'язковою умовою для реєстрації платформ як «дилерів з обмеженими правами» [150]. В Австралії аналогічну функцію виконують Інформаційні листи та консультаційні документи ASIC (CP 381, INFO 225). Хоча ці акти не змінюють Закон про корпорації безпосередньо, вони фіксуються як умови фінансових ліцензій (AFSL), формуючи практичний стандарт ринку до ухвалення профільного законопроект 2025 року [129], [128], [296].

Нова Зеландія демонструє найбільш ліберальний підхід, де регулятор (FMA) покладається на публічні заяви та роз'яснення, а жорсткі вимоги впливають насамперед із загальних правил протидії відмиванню коштів. Спеціалізовані обов'язкові норми в цій юрисдикції можуть з'явитися лише за результатами тестування продуктів у межах регуляторної пісочниці, запущеної у 2025 році [205].

Саморегуляція й ринкові стандарти.

Велика Британія демонструє високу інституціоналізацію галузевого лобіювання через об'єднання CryptoUK. З 2018 року в юрисдикції діє Кодекс поведінки (стандарти KYC, реклами, запобігання конфліктам інтересів), а створена у 2024 році Робоча група з регулювання безпосередньо узгоджує позиції індустрії з FCA та Казначейством [165]. В Австралії організація DECA виконує роль координатора, чий Кодекс поведінки регламентує лістинг токенів та протидію ринковим маніпуляціям. Членство в цій асоціації слугує неформальним підтвердженням відповідності вимогам регулятора AUSTRAC [140].

Канада інтегрувала саморегуляцію у державний нагляд через CIRO (створену у 2023 році). Організація має офіційний статус SRO та адмініструє стандарти

звітності й ринкової поведінки, дотримання яких є обов'язковою умовою для набуття статусу «дилера з обмеженими правами» [147].

Натомість США притаманна фрагментарна самоорганізація (Virtual Commodity Association та інші), де галузеві кодекси не мають реальної регулятивної сили через пріоритет прямої взаємодії бізнесу з SEC та CFTC. Нова Зеландія покладається на модель «м'якого» нагляду через BlockchainNZ: її Кодекс поведінки виконує роль етичного орієнтира та сприяє співпраці з FMA у межах «пісочниці», проте не є обов'язковою умовою доступу до ринку [141].

Спеціальні режими для стейблкоїнів і кастодіальних служб:

Регулювання стейблкоїнів та кастодіальних сервісів виступає індикатором готовності правопорядку до інтеграції віртуальних активів у систему публічних фінансів без підриву монетарної стабільності. У Сполучених Штатах нормативну основу цього процесу заклав звіт Президентської робочої групи (2021), який фактично прирівняв емітентів платіжних стейблкоїнів до застрахованих депозитних установ із вимогою 100% ліквідних резервів [298]. Розвиваючи цей підхід, Офіс контролера грошового обігу (ОСС) у листах №1172 та №1162 дозволив національним банкам утримувати резерви за умови щоденного підтвердження покриття 1:1 та юридичної сегрегації клієнтських активів, кваліфікувавши кастодіальну діяльність як сучасну форму традиційних депозитарних послуг [283], [282].

Британська модель, закріплена у Financial Services and Markets Act 2023, запровадила категорію «цифрового розрахункового активу» (digital settlement asset), розподіливши нагляд між FCA та Банком Англії [208]. Згідно з консультаційними документами 2025 року, системно важливі емітенти зобов'язані утримувати резерви виключно у депозитах Центрального банку або високоліквідних державних паперах із забезпеченням незалежного аудиту [138]. Натомість Канада та Австралія обрали шлях імплементації через ліцензійні умови. Канадське повідомлення CSA Staff Notice 21-333 запровадило режим «криптоактивів з прив'язкою до вартості» (VRCA), що передбачає щоденне

розкриття складу резервів та фактичну заборону алгоритмічних моделей [150]. Австралійський законопроект 2025 року, дотримуючись принципу функціональної нейтральності, вимагає від кастодіанів зберігання основної частини активів у «холодних» гаманцях та публікації звітів про внутрішній контроль [295].

Найбільш експериментальну конфігурацію демонструє Нова Зеландія, де у 2025 році було запущено регуляторний «сендбокс» для тестування проєктів зі стейблкоїнами під наглядом FMA із обов’язковим наданням підтверджень резервів (proof-of-reserve) [205]. Попри різний ступінь кодифікації, усі розглянуті юрисдикції конвергують у трьох фундаментальних вимогах: повному ліквідному резервуванню, регулярному незалежному підтвердженню активів та суворій юридичній сегрегації. Відмінності полягають лише у джерелах обов’язковості – від актів прямої дії у США та Британії до гнучких ліцензійних умов у Канаді й Австралії та пілотних режимів у Новій Зеландії.

Наслідком узагальнення порівняльних параметрів досліджуваних юрисдикцій є виокремлення трьох об’єктивних трендів, що детермінують еволюцію англосаксонських режимів регулювання цифрових активів.

По-перше, спостерігається поступова нашарування нормативного поля. Первинні, переважно фіскальні та AML-орієнтовані норми, які ще в середині 2010-х років виконували функцію «мінімального контролю», включаються до комплексного фінансово-правового каркасу. Цей каркас включає ліцензійне регулювання бірж, кастодіальних сервісів і емітентів стейблкоїнів, а також речово-правову кодифікацію прав на токенизовані активи. Таким чином, держава переходить від точкового комплаєнсу до побудови цілісної системи пруденційного нагляду та захисту прав інвестора.

По-друге, у національних доктринах утвердилася функціональна парадигма кваліфікації. Формально-технічні характеристики блокчейну відходять на другий план, натомість вирішальними стають економічна сутність правочину, архітектура ризику та структура договірних відносин. Саме від наявності обґрунтованого очікування прибутку, управлінського впливу емітента чи факту централізованого

зберігання приватних ключів залежить правова кваліфікація токена: чи набуває він статусу цінного папера, товару або залишається поза регуляторним периметром. Універсальність цього критерію дозволяє національним регуляторам оперативно охоплювати нові бізнес-моделі без необхідності постійного оновлення класифікаційних таблиць.

По-третє, чітко окреслюється зсув від переважно рекомендаційної моделі (*soft law*) до імперативно-нормативної (*hard law*). Галузеві кодекси та програмні заяви регуляторів (*policy statements*), що забезпечували гнучкість у період становлення ринку, поступово заміщуються статутними й підзаконними актами. Ці документи фіксують уніфіковані вимоги до резервування платіжних стейблкоїнів, кастодіальної сегрегації клієнтських активів і процедур незалежного підтвердження резервів (*proof-of-reserve*). Хоча інструменти м'якого права зберігають значення «лабораторії регуляторних інновацій» (через режими пісочниць та перехідні ліцензії), стратегічні правила гри дедалі частіше набувають обов'язкової юридичної сили, що підвищує визначеність правозастосування та мінімізує системні ризики.

У сукупності ці тенденції засвідчують перехід правопорядків системи загального права від фрагментарного контролю до інтегрованої, ризик-чутливої моделі регулювання цифрових активів. Викладені порівняльні результати дозволяють не лише окреслити спільні вектори, а й виокремити перелік системних викликів, що постають під час практичної імплементації цих моделей. Саме на аналізі таких вузлових проблем – регуляторного арбітражу, екстериторіальності та захисту споживачів – зосереджується завершальна частина розділу, формулюючи конкретні орієнтири для вдосконалення української нормативної бази у світлі Закону України «Про віртуальні активи» та пов'язаних податкових ініціатив.

Проблема регуляторного арбітражу: Регуляторний арбітраж виникає внаслідок різної швидкості кодифікації в правопорядках. На одному полюсі перебуває Велика Британія (FSMA 2023), яка впровадила жорсткі пруденційні важелі: 100% резервування, щоденне підтвердження активів та стандарти

реклами [208]. На іншому – Нова Зеландія, що тестує токени в індивідуальному пілотному режимі FMA Sandbox Pilot 2025 без сталих метрик [205]. Проміжне положення посідають Канада та Австралія, де вимоги закріплені на рівні адміністративних повідомлень [130], [150].

Така асиметрія стимулює міграцію ліквідності до юрисдикцій із мінімальними комплаєнс-витратами. Для запобігання «розмиванню» правового поля в Україні доцільно гармонізувати підзаконні акти зі стандартами Ради з фінансової стабільності (FSB), зокрема щодо 100% ліквідного резерву, зовнішнього аудиту, щоденного *proof-of-reserve* та правил маркетингу [210]. Це забезпечить сумісність із європейською парадигмою та нівелює стимул до виведення капіталу.

Екстериторіальність регулювання в англосаксонських системах базується на двох підходах. США (FinCEN FIN-2019-G001) застосовують юрисдикцію за фактом участі свого резидента або деномінування операції в доларах, незалежно від місця реєстрації платформи [197]. Канада (Staff Notice 21-329) використовує критерій «активного залучення» (*active solicitation*), враховуючи мову реклами, підтримку CAD та таргетування за IP [148].

Чинний Закон України № 2074-IX не містить тесту «спрямованості» послуг, що дозволяє іноземним біржам обслуговувати резидентів поза межами фінансового моніторингу. Для усунення цього вакууму доцільно запровадити конструкцію «пропозиції послуг на території України» як тригер ліцензування. Використання української мови, домену .ua, підтримка розрахунків у гривні та локальна реклама мають зобов'язувати провайдера до отримання національної ліцензії та виконання стандартів AML.

Виклики DeFi та розподілена відповідальність: Децентралізовані фінанси (DeFi) створюють виклики для традиційного нагляду через відсутність єдиного керівного суб'єкта. Регулятивна практика США, заснована на Звіті SEC щодо The DAO [320] та стандартах IOSCO, виробила підхід «точок доступу». Згідно з цією концепцією, комплаєнс-функції покладаються не на протокол, а на керовані елементи екосистеми: графічні інтерфейси (front-end), оракули та кастодіальні

шлюзи. Саме ці вузли визнаються «постачальниками фінансових послуг» із обов'язком реєстрації та виконання процедур AML/KYC.

Канада імплементувала аналогічну логіку через конструкцію «крипто-контракту» (Staff Notice 21-327, 21-329). Якщо посередник зберігає ключі та оперує активами через смарт-контракт від імені клієнта, така діяльність кваліфікується як інвестиційний договір, що підпадає під регуляторний периметр незалежно від децентралізації коду [148], [149].

Для України, де наразі відсутня диференціація між централізованими та децентралізованими моделями, доцільно впровадити правило функціональної прив'язки. Будь-який інтерфейс або API-шлюз, що надає доступ до DeFi-протоколу, має визнаватися провайдером послуг. Ключовим критерієм тут є контрольованість інтерфейсу та здатність забезпечити ідентифікацію користувача, що дозволить інтегрувати сегмент DeFi у правове поле без втручання в автономне ядро протоколу.

У сфері захисту споживачів спостерігається перехід до спеціалізованих правил промоції, що відповідають рівню фінансового ризику активу. У **Великій Британії** (FSMA 2023) будь-яке фінансове просування криптоактивів потребує погодження з FCA та дотримання жорстких вимог: 24-годинного «періоду охолодження» для нових клієнтів, стандартизованих попереджень про ризики та обов'язкового тесту на відповідність [192]. Такий режим фактично прирівнює маркетинг віртуальних активів до регулювання високоризикових деривативів.

Канадська спільна інструкція регуляторів *CSA/CIRO Staff Notice 21-330*, опублікована ще у 2021 році, запровадила аналогічну доктрину «рекламної відповідальності». Вона встановила заборону вводити інвесторів в оману щодо потенційної дохідності, обмеження на використання агресивних промо-кампаній (обмежені в часі акції, бонуси за реєстрацію) та вимогу чітко відображати ризики волатильності у всіх матеріалах, включно з дописами в соціальних мережах. Додатково встановлено, що інфлюенсери, залучені до просування платформи,

прирівнюються до зареєстрованих представників і несуть персональну відповідальність за достовірність поширюваної інформації [288].

2.3. Судова правотворчість та прецедентна практика як механізм подолання нормативних прогалин у цифровій сфері

В умовах динамічного розвитку технологій розподіленого реєстру та відставання законодавчого регулювання, ключову роль у формуванні «правил гри» у країнах системи загального права відіграє судова практика. На відміну від країн континентальної правової сім'ї, де суд лише застосовує кодифіковану норму, у США, Великій Британії, Канаді та інших юрисдикціях загального права судові рішення виконують функцію «оперативного регулювання», заповнюючи нормативні прогалини та адаптуючи архаїчні доктрини до цифрових реалій. Аналіз прецедентної практики дозволяє виокремити три магістральні напрями судової правотворчості: визначення майново-правової природи криптоактивів, розмежування їх фінансово-правового статусу та встановлення меж повноважень регуляторів.

Фундаментальною проблемою цивілістики XXI століття стала неможливість класифікації віртуальних активів у межах традиційної дихотомії англійського права, яке поділяло майно виключно на «речі у володінні» (*choses in possession*) та «речі у вимозі» (*choses in action*). Криптоактиви не є фізичними предметами, щоб бути *choses in possession*, і не завжди є правом вимоги до конкретної особи (як борг чи акція), щоб бути *choses in action*. Ця прогалина створювала критичні ризики: якщо актив не є майном, він не може бути об'єктом крадіжки, довірчої власності (трасту) або забезпечувальних заходів при банкрутстві.

Переломним моментом у вирішенні цієї колізії стало рішення Високого суду правосуддя Англії та Уельсу у справі *AA v Persons Unknown* (2019) [227]. Суддя Брайан (Bryan J), розглядаючи справу про вимагання біткоїнів хакерами та необхідність накладення судової заборони на їх відчуження (*proprietary injunction*),

пішов на революційний крок. Спираючись на авторитетний (хоча й формально не зобов'язуючий) висновок UK Jurisdiction Taskforce, суд визнав, що криптоактиви становлять «третю категорію майна» (*tertium genus*).

Преюдиційне значення справи *AA v Persons Unknown* полягає у легітимації віртуальних активів як об'єкта власності (*property*), до якого застосовуються традиційні засоби судового захисту. *Ratio decidendi* цього рішення базується на тому, що, незважаючи на віртуальну природу, криптоактиви відповідають критеріям визначеності, виключності контролю та постійності. Це рішення стало базисом для подальшої практики не лише у Великій Британії, але й у країнах Співдружності, дозволивши судам видавати накази про заморожування активів (*freezing orders*) на біржах у справах про шахрайство.

Розвиток цієї доктрини відбувся у знаковому рішенні Високого суду Нової Зеландії у справі *Ruscoe v Cryptopia Ltd (in liquidation)* (2020) [313]. Справа стосувалася банкрутства криптобіржі *Cryptopia* після масштабного злому. Перед судом постало питання: кому належать залишки активів – біржі (і, відповідно, підлягають розподілу між усіма кредиторами) чи користувачам (як бенефіціарам)?

Суддя Гендалл (Gendall J) сформулював чотирискладовий тест для визначення майнової природи цифрового активу:

1. Ідентифікованість (*Identifiability*): актив може бути виокремлений із загальної маси.
2. Передбачуваність (*Certainty*): природа активу є зрозумілою для третіх осіб.
3. Ексклюзивність (*Exclusivity*): можливість виключення інших осіб від користування.
4. Передаваність (*Transferability*): здатність до відчуження.

Застосувавши цей тест, суд дійшов висновку, що криптовалюти є майном у розумінні новозеландського Закону про компанії (*Companies Act 1993*). Однак ключове прецедентне значення справи *Cryptopia* полягає у визнанні того, що біржа утримувала активи користувачів на правах довірчої власності (*on trust*). Суд встановив, що оскільки біржа створювала окремі цифрові гаманці та вела

внутрішній облік, вона виступала довіреним власником, а користувачі – бенефіціарами. Наслідки цього рішення для глобальної індустрії важко переоцінити: воно створило юридичний механізм захисту коштів клієнтів при банкрутстві посередників (CEX). Активи, що знаходяться у трасті, не включаються до ліквідаційної маси компанії-банкрута і не можуть бути використані для погашення її корпоративних боргів. Цей підхід згодом був імплементований у регуляторні вимоги багатьох юрисдикцій (зокрема в MiCA та канадські норми CSA), які вимагають обов'язкової сегрегації клієнтських активів.

Якщо у британській правовій традиції домінує питання власності, то в США центральним вектором судової практики є визначення меж компетенції Комісії з цінних паперів і бірж (SEC) та інтерпретація поняття «інвестиційний контракт» (*investment contract*). Довгий час регулятор застосовував стратегію «regulation by enforcement» (регулювання через примус), автоматично кваліфікуючи більшість криптоактивів як цінні папери на основі тесту, сформульованого Верховним судом США ще у 1946 році у справі *SEC v. W.J. Howey Co.*

Найбільш резонансним викликом цій практиці стала справа *SEC v. Ripple Labs Inc.* (2023) [317], рішення в якій виніс Окружний суд Південного округу Нью-Йорка. SEC звинуватила компанію Ripple у продажі незареєстрованих цінних паперів (токенів XRP) на суму понад 121,3 млрд доларів. Суддя Аналіса Торрес (Analisa Torres) застосувала диференційований підхід, який створив важливий прецедент для всієї індустрії. Суд постановив, що сам по собі токен (цифровий код) не є цінним папером, подібно до того, як апельсинові гаї у справі *Howey* не були цінними паперами самі по собі. Статус активу залежить від обставин його продажу та пропозиції. Суд виділив дві категорії транзакцій:

1. Інституційні продажі: Прямий продаж токенів XRP гедж-фондам та інституційним інвесторам за письмовими договорами було визнано продажем цінних паперів, оскільки покупці мали обґрунтовані очікування прибутку від зусиль компанії Ripple.

2. Програмні продажі: Продаж токенів на публічних біржах через алгоритми (blind bid/ask transactions) роздрібним інвесторам не було визнано продажем цінних паперів. Суд аргументував це тим, що роздрібні покупці не знали, у кого вони купують токени, і не могли мати очікувань, прив'язаних саме до підприємницьких зусиль Ripple, а керувалися загальними ринковими трендами.

Преюдиційне значення справи *Ripple* полягає у руйнуванні монолітної позиції SEC про те, що майже всі криптоактиви (окрім Bitcoin) є цінними паперами. Це рішення запровадило функціональний підхід: правовий режим активу може змінюватися залежно від каналу дистрибуції та категорії покупця. Хоча рішення є рішенням суду першої інстанції і може бути переглянуте, воно вже стало орієнтиром для емітентів токенів при структуруванні публічних пропозицій.

Системоутворюючим прецедентом у сфері адміністративного права США стала справа *Grayscale Investments, LLC v. SEC* (2023), у якій апеляційний суд визнав відмову в конвертації біткоїн-трасту у спотовий ETF «довільною та примхливою» [220]. Суд вказав на відсутність раціонального обґрунтування у вибіркового дозволі ф'ючерсних ETF за одночасного блокування спотових інструментів. Це рішення не лише сприяло допуску інституційного капіталу через запуск спотових ETF у 2024 році, а й встановило межі дискреційних повноважень регулятора, зобов'язавши його спиратися на логіку та фактичні дані, а не на загальний скепсис щодо нового класу активів.

Канадська судова практика у справі *3iQ Corp v. Ontario Securities Commission* (2019) обмежила державний патерналізм у питаннях доступу до високоризикових активів [239]. Скасовуючи відмову регулятора у реєстрації біткоїн-фонду, Трибунал постановив, що функція наглядового органу полягає у забезпеченні повного розкриття інформації та належного зберігання активів, а не у проведенні «оцінки достоїнств» інвестиції. Такий підхід зробив Канаду однією з перших юрисдикцій, що легалізували публічні криптофонди, закріпивши стандарт регулювання через прозорість ризиків, а не через адміністративні заборони.

Для сектору децентралізованих фінансів (DeFi) визначальним стало рішення Федерального суду Австралії у справі *ASIC v. Block Earner* (2024), де було проведено межу між фінансовим посередництвом та технологічним шлюзом [127]. Суд кваліфікував продукт із керованою дохідністю як інвестиційну схему, що потребує ліцензування, тоді як надання інтерфейсу для прямої взаємодії користувачів зі смарт-контрактами було визнано виключно технічною послугою. Цей прецедент має преюдиційне значення для індустрії Web3, оскільки легітимізує діяльність провайдерів некастодіальних інтерфейсів, підтверджуючи, що надання технологічного доступу до інфраструктури не є тотожним наданням фінансових послуг.

Окремим вектором розвитку судової доктрини є спроби покласти відповідальність за втрачені активи на розробників відкритого коду. У справі *Tulip Trading Ltd v Wladimir van der Laan & Ors* (2023) [334] Апеляційний суд Англії та Уельсу розглянув питання наявності у розробників мережі Bitcoin фідучіарних обов'язків перед власниками активів щодо відновлення доступу до них після хакерських атак. Суд визнав «реальну перспективу» доведення того, що розробники-контролери де-факто виконують роль, подібну до директорів компаній, а отже, можуть нести фідучіарну відповідальність перед користувачами.

Такий підхід ставить під загрозу принцип «Code is Law» та концепцію повної децентралізації, оскільки змушуватиме розробників протоколів враховувати юридичні ризики відновлення активів. Це може призвести до міграції розробки програмного забезпечення у юрисдикції, де такі обов'язки не визнаються законом.

Водночас чинне українське законодавство регулює сферу віртуальних активів лише загальними положеннями Закону «Про рекламу» [72], що не враховує специфіку галузі. Спираючись на досвід Великої Британії та Канади, для вітчизняного правового поля доцільною є імплементація комплексної системи захисту споживачів, здатної адекватно реагувати на виклики ринку цифрових активів.

Першочерговим завданням є нормативне закріплення обов'язкових дисклеймерів про ризики в усіх рекламних каналах та заборона тверджень про «гарантований» чи «захищений» дохід без наявності 100% аудитованого резервування активів. Механізм верифікації провайдерів має бути інтегрований безпосередньо в промо-матеріали через QR-коди, що посилаються на публічний реєстр НКЦПФР. Одночасно необхідно запровадити обов'язкову ідентифікацію рекламних партнерів (інфлюенсерів) у базі регулятора з покладенням на них субсидіарної відповідальності за дотримання встановлених правил.

Доцільно також імплементувати британські процедурні запобіжники (FCA), зокрема 24-годинний «період охолодження» та обов'язковий тест на відповідність (*appropriateness test*) для непрофесійних інвесторів перед наданням їм доступу до торгівлі. Запропоновані заходи дозволять гармонізувати українську систему захисту прав споживачів зі стандартами країн загального права, мінімізуючи інформаційну асиметрію та створюючи прозорий механізм контролю за походженням рекламних матеріалів.

Висновки до Розділу 2

Компаративний аналіз регуляторних моделей Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Канади, Австралії та Нової Зеландії дозволяє сформулювати концептуальні засади для вдосконалення вітчизняного законодавства. Узагальнення досвіду країн системи загального права вказує на необхідність остаточного закріплення правової природи віртуальних активів як об'єктів цивільних прав. Хоча Закон України «Про віртуальні активи» визначає їх як нематеріальне благо, доцільно посилити цей статус шляхом внесення змін до Цивільного кодексу України, спираючись на британський досвід визнання цифрових активів «об'єктами даних» (*data objects*) [259]. Такий підхід, як свідчить практика Високого суду Лондона, створює фундамент для ефективного судового захисту та застосування речово-правових способів захисту власності.

Ключовим елементом регуляторної архітектури має стати функціональна класифікація токенів. Замість створення штучних правових конструкцій, Україні варто імплементувати принцип технологічної нейтральності, за яким правовий режим активу визначається його економічною сутністю, а не формою існування. Зокрема, доцільно адаптувати підходи Нової Зеландії, де токени, що відповідають ознакам фінансового продукту, автоматично підпадають під дію профільного законодавства [207]. Це вимагає чіткого розмежування повноважень між національними регуляторами: Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (щодо інвестиційних токенів) та Національним банком України (щодо стейблкоїнів та платіжних токенів). Водночас, слідуючи британській практиці, необхідно вивести за межі жорсткого фінансового регулювання суто утилітарні токени та обмінні активи, що не мають ознак інвестицій [193].

Система ліцензування постачальників послуг, передбачена українським законодавством, потребує деталізації на рівні підзаконних актів з урахуванням найкращих практик досліджуваних юрисдикцій. По-перше, критично важливим є впровадження жорстких вимог до сегрегації активів: зобов'язання провайдерів зберігати кошти клієнтів окремо від власних коштів компанії, що успішно реалізовано в канадській моделі регулювання [148]. По-друге, необхідно встановити пруденційні нормативи щодо власного капіталу та стимулювати механізми страхування відповідальності перед клієнтами. По-третє, система фінансового моніторингу має бути синхронізована з міжнародними стандартами FATF, зокрема в частині імплементції «правила подорожі» (Travel Rule), як це зроблено у Великій Британії [231].

Окремої уваги потребує захист прав споживачів та регулювання маркетингових комунікацій. Досвід Великої Британії, де Управління з фінансового нагляду (FCA) запровадило спеціальний режим фінансових промоцій (financial promotions), демонструє ефективність таких заходів, як обов'язкове попередження про ризики, заборона оманливих обіцянок гарантованого доходу та впровадження «періоду охолодження» для нових інвесторів [250]. Імплементція подібних

стандартів в Україні дозволить мінімізувати ризики агресивного маркетингу та підвищити обізнаність користувачів.

Стратегічним напрямом розвитку має стати гармонізація національного законодавства з європейським Регламентом MiCA (Markets in Crypto-Assets Regulation) [309]. Проект закону № 10225-д вже містить низку положень, суголосних європейським нормам, зокрема щодо класифікації активів та оподаткування [32]. Проте для створення конкурентної екосистеми Україні доцільно запровадити спеціальні правові режими («пісочниці»), аналогічні до британської Digital Securities Sandbox [136] або австралійських ініціатив [331]. Це дозволить тестувати інноваційні продукти в контрольованому середовищі, забезпечуючи баланс між підтримкою технологій та управлінням ризиками.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що Україна має унікальну можливість використати перевагу «пізнього старту», імплементуючи лише перевірені часом механізми регулювання. Побудова прозорої, ризик-орієнтованої моделі, що відповідає стандартам ЄС та враховує досвід країн загального права, сприятиме інтеграції українського ринку віртуальних активів у глобальну фінансову систему та зростанню довіри з боку міжнародних інвесторів.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В КРАЇНАХ ЄС ТА ЄВРОПИ

1.1. Генеза архітектури регулювання віртуальних активів в Європейському Союзі. Правовий режим Регламенту МіСА.

Правове регулювання віртуальних активів у межах Європейського Союзу формувалося в контексті складного співвідношення між національними правовими системами держав-членів та наднаціональною нормативною базою, що розробляється інституціями ЄС. Первинно Європейський Союз не мав спеціалізованого правового акту, що охоплював би всю сферу криптоактивів. У результаті цього регулювання здійснювалося на національному рівні, де кожна держава-член розробляла власну модель визнання, ліцензування та контролю за обігом віртуальних активів. Така ситуація породила фрагментарність правозастосовної практики, регуляторний арбітраж та ускладнення функціонування єдиного цифрового ринку. Саме ця фрагментарність і стала як передумовою, так і ключовим стимулом до подальшої інтеграції регулювання у межах ЄС.

На початковому етапі європейська цивілістика зіткнулася з проблемою неможливості вписати біткоїн у класичну римську тріаду об'єктів (речі, права вимоги, інтелектуальна власність). Німецька школа права, представлена такими вченими як С. Олнер та К. Санднер, обстоювала позицію, що криптовалюта є «чистою фактичністю». На їхню думку, оскільки запис у блокчейні не гарантується державою і не створює зобов'язання проти конкретної особи (на відміну від банківського рахунку), він не може бути об'єктом права власності. Цей підхід знайшов відображення у ранніх рішеннях німецьких судів, які кваліфікували біткоїн як «розрахункову одиницю» (*Rechnungseinheit*), але відмовляли у застосуванні до нього норм про віндикацію [287, с.831]. Французька доктрина

(зокрема, М. Жюльєн-Сен-Аман) також заперечувала речову природу, пропонуючи розглядати токени як «нематеріальне рухоме майно *sui generis*», що існує поза категорією власності.

Зі зростанням ринку ICO наукова думка змістила фокус з онтології на функціональність. Британські дослідники (зокрема, Дж. Фокс та С. Грін) у фундаментальній доповіді для *Law Commission of England and Wales* обґрунтували концепцію «третьої категорії» власності. Вони довели, що виключність контролю над приватним ключем функціонально тотожна володінню річчю, тому правова система має визнати «об'єкти даних» (*data objects*) майном [221].

Ухвалення Регламенту MiCA та розвиток DeFi стимулювали перегляд фундаментальних засад цивільного права. Сучасні європейські цивілісти, такі як М. Леманн та П. Мауме, просувають теорію «цифрової тілесності». Згідно з нею, токен у розподіленому реєстрі має ознаки індивідуальної визначеності та просторової локалізації (адреса в блокчейні), що дозволяє застосовувати до нього речово-правові способи захисту [263]. Особливу увагу вчені приділяють проблемі смарт-контрактів. Італійський дослідник П. Паолетті зазначає, що в еру Web3 код виконує функцію не лише договору, а й закону (*Lex Cryptographia*), що вимагає від юристів розробки нових механізмів відповідальності за помилки в коді [292].

Німеччина однією з перших визначила криптовалюти як «розрахункові одиниці» (*Rechnungseinheit*) у межах Закону про банківську діяльність (*KWG*). Регулятор BaFin кваліфікував криптоактиви як фінансові інструменти, прирівнявши їх обіг до фінансової діяльності, що вимагає ліцензування. Це забезпечило застосування до крипторинку стандартів банківського сектору, проте створило бар'єри для стартапів через надмірну зарегульованість [254].

Натомість Франція через Закон *PACTE* запровадила гнучку гібридну модель, надавши емітентам можливість добровільної сертифікації ICO в органі *AMF*. На відміну від німецької моделі, французький підхід поєднує державний нагляд із інноваційною свободою, що, на думку дослідників, сформувало привабливе інституційне середовище для залучення фінансування [170], [267].

Естонія, попри ранню лібералізацію ліцензування обміну криптовалютами, зіткнулася з ризиками відмивання коштів через слабкий нагляд. Це зумовило суттєвий перегляд законодавства у 2022–2023 роках, зокрема впровадження нових пруденційних вимог та посилення контролю за бенефіціарами [170]. Литва, зберігаючи ліберальне середовище, забезпечила контроль через обов'язкову реєстрацію операторів у спеціальному Реєстрі, що дозволило залучити компанії з суворіших юрисдикцій [275].

Мальта реалізувала стратегію «блокчейн-острова» через пакет законів (*VFA, ITAS, MDIA*), проте багаторівнева система виявилася громіздкою. Під тиском міжнародних AML-організацій країна була змушена гармонізувати свою ліберальну модель із європейськими нормами [122], [243], [270], [339].

Фрагментарність національних режимів та загроза регуляторного арбітражу зумовили потребу в наднаціональному рішенні, що поєднало б пруденційний нагляд із гнучкістю інновацій. У вересні 2020 року Європейська Комісія оприлюднила проєкт Регламенту «Про ринки криптоактивів» (MiCA) як частину «Пакета цифрових фінансів» (COM(2020) 593 final). Стратегічною метою акта визначено створення гармонізованого, технологічно нейтрального простору, де розвиток інновацій не загрожував би фінансовій стабільності та правам споживачів [179].

Інституційна підготовка Регламенту базувалася на аналітичних матеріалах профільних органів ЄС. Зокрема, Європейський банківський орган (ЕВА) у звіті 2019 року вказав на прогалини в чинному законодавстві та обґрунтував необхідність режиму, пропорційного ризикам (*proportionate to risk*). Сьогодні ЕВА розробляє технічні стандарти щодо ліквідності та планів відновлення емітентів стейблкоїнів [174], [175]. Паралельно Європейський орган з цінних паперів і ринків (ESMA) визначив ризики для інвесторів у сферах, не охоплених директивами MiFID II та AMLD5. На ESMA покладено функції ведення реєстру постачальників послуг, розробку імплементаційних стандартів та координацію транскордонного «паспортування» ліцензій [180].

Важливу роль відіграла позиція Європейського центрального банку (Opinion CON/2021/4), який, підтримавши гармонізацію, наголосив на захисті монетарного суверенітету. ЄЦБ запропонував посилити вимоги до *e-money* токенів і вдосконалити механізми кризового втручання для мінімізації ризиків у платіжних системах ЄС [176].

У підсумку в ЄС сформовано багаторівневу архітектуру регулювання: Комісія виконує законодавчу функцію; ЕБА забезпечує пруденційний нагляд за стейблкоїнами; ESMA здійснює ринковий нагляд і забезпечує прозорість; ЄЦБ контролює аспекти монетарної стабільності. Системна взаємодія цих інституцій дозволила перейти від «нормативної мозаїки» до єдиної рамки Регламенту (ЄС) 2023/1114, що забезпечує уніфікований розвиток ринку віртуальних активів [174], [175], [176], [180].

Процес формування цілісного нормативно-правового поля для віртуальних активів у межах Європейського Союзу розпочався з ініціативної пропозиції Європейської Комісії COM(2020) 593 final [179], оприлюдненої у вересні 2020 року як складова Стратегії цифрових фінансів ЄС. Підґрунтям для розробки даного акта стали аналітичні звіти Європейського банківського органу (ЕБА) [175] та Європейського органу з цінних паперів і ринків (ESMA) [180], у яких було констатовано наявність суттєвих правових прогалин у захисті прав споживачів та обмеженість наглядових повноважень стосовно цифрових продуктів, що не підпадали під дію чинного законодавства (*acquis*). Законодавчий шлях документа супроводжувався інтенсивними міжінституційними узгодженнями, що включали прийняття переговорного мандату Радою ЄС у листопаді 2021 року та проведення серії «тріалогів» у першій половині 2022 року. Остаточна легітимація тексту відбулася 20 квітня 2023 року після підтримки Європейським парламентом, що завершилося офіційним схваленням Радою ЄС та підписанням Регламенту (ЄС) **2023/1114 (Markets in Crypto-Assets, MiCA)** [254] 31 травня 2023 року. Набравши чинності 29 червня 2023 року, даний акт прямої дії впровадив модульну структуру регулювання, де Розділи III та IV встановлюють жорсткий пруденційний нагляд за

токенами з прив'язкою до активів (ART) та токенами електронних грошей (EMT), а Розділ V визначає ліцензійні вимоги для постачальників послуг (CASPs).

Впровадження механізмів Регламенту MiCA здійснюється за диференційованою в часі моделлю: матеріальні вимоги до емітентів стейблкоїнів (ART та EMT) набули чинності 30 червня 2024 року, тоді як загальний режим для постачальників послуг та правила протидії ринковим маніпуляціям (Розділи II, V, VI) застосовуються з 30 грудня 2024 року. Дана етапність дозволяє мінімізувати системні ризики для фінансової стабільності, надаючи водночас суб'єктам ринку необхідний адаптаційний період. Концептуальна основа регламенту базується на чотирьох імперативах: забезпеченні високого рівня захисту інвесторів через обов'язкове розкриття інформації у «білих книгах» (white papers), підтримці фінансової стійкості за рахунок ліквідних резервів, інтеграції єдиного ринку через механізм «паспортування» ліцензій та дотриманні принципу технологічної нейтральності. Особлива увага приділяється екологічній складовій, що передбачає подальшу оцінку впливу енергоємних алгоритмів консенсусу на кліматичні показники.

Після набуття чинності основним актом розпочався етап деталізації нормативних вимог на рівні делегованої нормотворчості. Протягом 2023–2024 років ESMA було проведено серію публічних консультацій щодо розробки технічних стандартів [180], а у лютому 2025 року ЕВА презентував пакет делегованих актів стосовно вимог до власного капіталу та планів відновлення емітентів стейблкоїнів [174]. Дана активність свідчить про перехід від загального законодавчого фреймворку до практичного регуляторно-технічного нагляду. У контексті онтологічної класифікації Регламент MiCA [309] запровадив уніфіковане визначення «криптоактиву» як цифрового представлення вартості або прав, що базується на технології розподіленого реєстру (ст. 3(1)(5)). Триахтна типологія об'єктів включає токени з прив'язкою до активів (ART), що посилаються на кошик активів (Розділ III), токени електронних грошей (EMT), що мають паритет з офіційною валютою (Розділ IV), та інші криптоактиви, зокрема утилітарні токени,

регулювання яких фокусується на прозорості та розкритті інформації (Розділ II). Така ієрархічна структура не лише усуває фрагментарність правового поля ЄС, а й формує фундаментальну базу для гармонізації національних законодавств, забезпечуючи інтеграцію цифрових інновацій у стабільний фінансовий простір.

Функціональна регламентація ринку криптоактивів у межах Європейського Союзу забезпечується через правовий інститут постачальників послуг у сфері криптоактивів (Crypto-asset service providers – CASPs). Відповідно до пункту 15 частини 1 статті 3 Регламенту (ЄС) 2023/1114 (MiCA) [309], під даною категорією розуміється будь-яка юридична особа, що здійснює професійне надання однієї або декількох криптоактивних послуг, включаючи зберігання активів, управління торговельними платформами, виконання ордерів та портфельне управління. На відміну від розрізнених національних ліцензійних режимів – зокрема німецької моделі «розрахункової одиниці» (п. 1 KWG) [254] або французької системи добровільної сертифікації за Законом RASTE [134] - MiCA запроваджує механізм «єдиного паспорта» (single passport). Авторизація, одержана в одній державі-члені, є автоматично чинною на всій території ЄС, що нівелює передумови для регуляторного арбітражу, властивого юрисдикціям Естонії [275] та Мальти [270] у попередні періоди розвитку ринку.

Семантична інноваційність Регламенту MiCA [93] полягає у встановленні чіткої демаркаційної лінії між електронними грошима, фінансовими інструментами та власне криптоактивами. Стаття 2 Регламенту імперативно виключає зі сфери свого застосування токенозовані цінні папери, що підпадають під дію Директиви MiFID II [172], забезпечуючи системну цілісність фінансового права ЄС. При цьому німецька практика кваліфікації Bitcoin як «фінансового інструмента» регулятором BaFin та французька концепція «утилітарного токена», впроваджена AMF, підлягають адаптації до вимог Регламенту, оскільки добровільні механізми трансформуються в обов’язковий режим реєстрації CASP та оприлюднення White Paper.

Таким чином, MiCA не лише уніфікує термінологічний апарат, а й інтегрує його у комплексний інституційний механізм, де загальна дефініція криптоактиву встановлює технологічно нейтральний базис, а інститут CASP створює правову інфраструктуру для транскордонного надання послуг. Процедура авторизації, регламентована статтями 59–60 Регламенту [309], вимагає від заявника підтвердження відповідності пруденційним вимогам, стандартам корпоративного управління та безпеки ІКТ-систем. У сукупності ці норми забезпечують правову визначеність та мінімізують трансакційні витрати при виході інноваційних проектів на єдиний європейський ринок.

Пруденційне регулювання діяльності постачальників послуг у сфері криптоактивів (CASPs) зосереджене у ст. 67 Регламенту (ЄС) 2023/1114 (MiCA) [309], яка встановлює обов'язок постійного підтримання обсягу власних коштів. Зазначений показник визначається як більша з двох величин: мінімального статутного капіталу (у розмірі від 50 000 до 150 000 євро залежно від класу послуг, визначених у Додатку IV до Регламенту) або чверті фіксованих накладних витрат за попередній рік. Для новостворених суб'єктів розрахунок базується на прогнозних витратах першого року діяльності. Така методологія поєднує сталий регулятивний поріг із гнучким ризик-орієнтованим коригуванням, що відповідає загальним принципам банківського нагляду в Європейському Союзі.

Організаційні вимоги та стандарти комплаєнсу охоплюють побудову належної структури корпоративного управління, забезпечення безперервності надання послуг та дотримання норм цифрової операційної стійкості відповідно до Регламенту (ЄС) 2022/2554 (DORA) [306]. Окрім періодичної перевірки ефективності внутрішніх процедур, CASP зобов'язані імплементувати механізми протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму згідно з вимогами Директиви (ЄС) 2015/849 [171], забезпечуючи зберігання реєстрів операцій упродовж щонайменше п'яти років.

Особливий акцент у Регламенті MiCA [309] зроблено на захисті активів клієнтів. Згідно зі ст. 190, провайдери зобов'язані здійснювати сегрегацію

криптоактивів та грошових коштів клієнтів, розміщуючи останні на окремих рахунках у кредитних установах або центральних банках. Використання активів клієнтів для власної господарської діяльності провайдера заборонено, що мінімізує ризики повторного закладення (re-hypothecation) та забезпечує майнову безпеку користувачів у разі неплатоспроможності суб'єкта.

Нормативний масив Регламенту також запроваджує уніфіковані стандарти професійної поведінки, включаючи процедури розгляду скарг (ст. 71) та політику запобігання конфліктам інтересів (ст. 72). Додатково Розділ VI встановлює режим протидії ринковим зловживанням, зокрема заборону інсайдерської торгівлі та маніпулювання ринком. Реалізація цих норм підкріплюється технічними стандартами Європейського органу з цінних паперів і ринків (ESMA) [306] щодо ідентифікації та звітування про підозрілі операції.

Стосовно емітентів токенів з прив'язкою до активів (ART) та токенів електронних грошей (EMT) діють посилені пруденційні правила, що передбачають формування 100-відсоткового резерву ліквідних активів та підтримання власних коштів за формулою, визначеною у ст. 36. Власникам таких активів гарантується право на щоденну вимогу щодо викупу (redemption right). Матеріальні вимоги до емітентів зазначених токенів набрали чинності 30 червня 2024 року, тоді як загальний режим для CASP почав застосовуватися з 30 грудня 2024 року, що забезпечило учасникам ринку адаптаційний період тривалістю вісімнадцять місяців.

Інформаційна прозорість реалізується через обов'язок оприлюднення стандартизованої «білої книги» (white paper), зміст якої регламентовано статтями 5–7 Регламенту [309]. Документ має містити вичерпний опис технології, прав інвесторів та аналіз потенційних ризиків. Будь-яка маркетингова комунікація повинна бути консистентною з даними, викладеними у white paper, а за надання недостовірних відомостей емітент несе цивільно-правову відповідальність.

У підсумку, Регламент MiCA інтегрує класичні стандарти банківського та фондового ринків у цифрове середовище. Системне поєднання ліцензійних

процедур, вимог до капіталу та резервів, сегрегації активів та етичного кодексу поведінки формує комплексну регуляторну рамку, спрямовану на стимулювання інновацій при одночасному гарантуванні фінансової стабільності та захисту прав споживачів у межах ЄС.

Імплементація Регламенту (ЄС) 2023/1114 (MiCA) [309] сформувала уніфікований правовий ландшафт для функціонування ринку віртуальних активів у межах єдиного внутрішнього ринку ЄС. Даний нормативний акт фактично нівелював передумови для регуляторного арбітражу, запровадивши принцип «паспортування» для постачальників послуг у сфері криптоактивів (CASPs), що забезпечує їм безперешкодний доступ до ринків усіх держав-членів. Динаміка ліцензування впродовж першого року дії регламенту свідчить про високу зацікавленість з боку провідних міжнародних торговельних платформ (зокрема Gemini, OKX, Crypto.com, Coinbase), які ініціювали процедури авторизації. Це підтверджує інституційну привабливість гармонізованого режиму для великих суб'єктів ринку та сприяє посиленню конкуренції при одночасному підвищенні стандартів захисту інвесторів і передбачуваності наглядової практики.

Водночас початковий етап правозастосування виявив певну асиметрію інституційних спроможностей національних компетентних органів. Спостерігається тенденція, за якої регулятори в юрисдикціях із попередньо лояльним законодавством демонструють вищу швидкість видачі ліцензій порівняно з великими континентальними юрисдикціями, що координуються під егідою ESMA. Така ситуація створює ризик зниження наглядових стандартів («race to the bottom»). Ризики регуляторного розриву посилюються тривалим процесом фіналізації повного пакета технічних стандартів ESMA [180], що зумовлює нерівномірність наглядової практики щонайменше до завершення перехідного періоду у 2025 році.

У Франції, попри функціонування попереднього національного режиму PSAN, регулятор AMF [132] констатував певні труднощі в адаптації національних операторів до часових рамок переходу на ліцензійні вимоги MiCA. Це створює

загрозу їхній конкурентоспроможності відносно суб'єктів з інших держав ЄС, які швидше інтегрують нові процесуальні акти щодо порядку подання та розгляду заявок на авторизацію.

Питання забезпечення фінансової стабільності залишається зосередженим на регулюванні стейблкоїнів. Із 30 червня 2024 року емітенти токенів з прив'язкою до активів (ART) та токенів електронних грошей (EMT) зобов'язані дотримуватися вимог щодо резервування капіталу. Ці вимоги деталізовані у проектах регуляторних технічних стандартів (RTS) Європейського банківського органу (EBA) [171], зокрема в частині методології розрахунку криптоекспозицій. Проте динамічний характер затвердження цих стандартів створює тимчасову регуляторну невизначеність для банківських груп, що планують розширення діяльності у сегменті кастодіальних послуг та емісії цифрових активів.

На сучасному етапі MiCA містить певні регуляторні прогалими щодо децентралізованих фінансів (DeFi), автономних організацій (DAO) та невзаємозамінних токенів (NFT), які залишилися поза межами прямої регламентації. У січні 2024 року ESMA оприлюднила консультативний документ щодо критеріїв класифікації таких активів як фінансових інструментів [181], визнавши необхідність подальшої еволюції правового доробку (*acquis*). Згідно з «переглядовою» нормою регламенту, Європейська Комісія зобов'язана до 2026 року підготувати звіт про доцільність поширення MiCA на DeFi та NFT-сектори, що відкладає остаточну інтеграцію цих інноваційних сегментів до наступного політичного та законотворчого циклу ЄС.

Процес імплементації Регламенту (ЄС) 2023/1114 (MiCA) справляє детермінуючий вплив на правові системи держав-кандидатів на вступ до Європейського Союзу. Україна, реалізуючи стратегічний курс на євроінтеграцію, стикається з необхідністю комплексної адаптації національного законодавства до вимог *acquis communautaire* у сфері віртуальних активів. Дана трансформація супроводжується дуалістичними викликами: з одного боку, інтеграція у гармонізований ринок ЄС створює умови для залучення європейського капіталу; з

іншого – встановлення жорстких пруденційних вимог щодо капіталу та комплаєнсу може спричинити значне регуляторне навантаження на вітчизняний інноваційний сектор. У зв'язку з цим, державні регулятори та експертне співтовариство наголошують на доцільності поетапного впровадження норм MiCA з урахуванням специфіки національної фінансової системи [309].

У середньостроковій перспективі очікується, що після набуття чинності Регламентом (зокрема, запровадження режиму для постачальників послуг у сфері криптоактивів (CASP) з 30 грудня 2024 року та досягнення загальної відповідності до літа 2026 року) забезпечить стабілізацію ринку та зниження вартості капіталу завдяки підвищенню правової визначеності. Проте підвищення бар'єрів для входу на ринок може призвести до витіснення малих проектів та посилення ринкової концентрації в межах великих платформ, авторизованих у юрисдикціях із найбільш сприятливим рівнем трансакційних витрат. Це обумовлює необхідність постійного моніторингу для запобігання виникненню нових асиметрій у регуляторній практиці держав-членів та недопущення послаблення стандартів нагляду під впливом національних економічних інтересів.

Системне з'ясування ефективності Регламенту MiCA потребує аналізу того, наскільки його ключові інновації - механізм «єдиного паспорта», стандартизовані «білі книги» (white papers) та резервні вимоги до емітентів токенів з прив'язкою до активів (ART) та токенів електронних грошей (EMT) -корелюють із усталеною практикою європейського крипторинку. Аналітична база дослідження ґрунтується на офіційному тексті Регламенту (EU) 2023/1114 та положеннях «Стратегії цифрових фінансів» Європейської Комісії (2020), які задекларували вектор на гармонізацію регулювання [179].

Методологія дослідження передбачає поєднання порівняльно-правового підходу (зіставлення норм MiCA з національними моделями та технічними стандартами ESMA й EBA) та ризик-орієнтованого аналізу, що враховує макропруденційні та антилегалізаційні вектори, окреслені у звітах Банку міжнародних розрахунків (BIS), ОЕСР та MONEYVAL [135], [276]. Такий підхід

дозволяє ідентифікувати сфери, де уніфіковані норми сприяють зниженню системних ризиків, та виявити потенційні «сірі зони» (DeFi, NFT, DAO), що залишаються поза межами безпосереднього нагляду.

Регламент MiCA фактично ліквідував передумови для регуляторного арбітражу. Запровадження інституту авторизації CASP дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати діяльність на всій території ЄС на підставі єдиної ліцензії. Станом на 15 квітня 2025 року дані реєстру ESMA підтверджують успішну авторизацію 17 провайдерів у семи державах-членах, що свідчить про запуск повноцінного внутрішнього ринку віртуальних активів. Крім того, імперативні вимоги щодо сегрегації клієнтських активів, формування 100-відсоткових ліквідних резервів для стейблкоїнів та впровадження прозорих процедур розгляду скарг суттєво підвищують рівень захисту прав споживачів у цифровій екосистемі [181].

Логічним завершенням формування європейської архітектури нагляду за ринком віртуальних активів стало прийняття Директиви Ради (ЄС) 2023/2226 від 17 жовтня 2023 року, відомої як DAC8 [163]. Цей нормативний акт інтегрує у правове поле ЄС стандарти Системи звітності про криптоактиви (CARF), розроблені ОЕСР [281], проте містить значно жорсткіші механізми контролю. У науковій площині DAC8 розглядається як стратегічний інструмент ліквідації «інформаційної асиметрії» між децентралізованими фінансовими ринками та податковими адміністраціями.

Центральним елементом архітектури DAC8 є її глибока нормативна кореляція з Регламентом MiCA [309]. Використовуючи термінологічну базу MiCA, Директива значно розширює периметр моніторингу, охоплюючи не лише ліцензованих постачальників послуг, а й широке коло операторів, та запроваджує «трансакційну парадигму прозорості». На відміну від попередніх стандартів (CRS), фокус зміщується зі статичних залишків на рахунках до аналізу динаміки руху капіталу, включаючи перекази на некастодіальні (unhosted) гаманці.

Найбільш дискусійним аспектом є екстериторіальний принцип дії Директиви. Вона поширює юрисдикцію ЄС на суб'єктів із третіх країн: будь-який оператор, незалежно від місця реєстрації, зобов'язаний звітувати, якщо надає послуги резидентам Союзу [163]. Це створює ризики «регуляторного витіснення» для компаній, що не відповідають стандартам прозорості.

Для України імплементація стандартів DAC8 є безальтернативною умовою інтеграції у єдиний цифровий ринок. Ключовим етапом гармонізації має стати прийняття законопроекту № 10225-д, який концептуально узгоджений із MiCA та створює базу для автоматичного обміну податковою інформацією [73]. Відсутність дзеркального регулювання та затримка з імплементацією транзакційної звітності може призвести до ізоляції вітчизняного ринку та відтоку капіталу в більш передбачувані юрисдикції.

Правова визначеність у сфері регулювання цифрових активів досягається завдяки впровадженню в Регламенті (ЄС) 2023/1114 (MiCA) [309] уніфікованої дефініції «криптоактиву» та трисекторної класифікації об'єктів (утилітарні токени, токени з прив'язкою до активів та токени електронних грошей). Це дозволяє усунути тлумачні колізії, які раніше виникали при застосуванні національних категорій, таких як «розрахункова одиниця» у законодавстві Німеччини [254] або «цифрове представлення вартості» у Франції [267]. Розробка технічних стандартів другого рівня Європейським органом з цінних паперів і ринків (ESMA) та Європейським банківським органом (EBA) забезпечує конкретизацію вимог до формату «білих книг» (white papers), метрик ліквідності та методології розрахунку власних коштів, що мінімізує ризики неоднорідного правозастосування [174]. Крім того, Регламент MiCA інтегрує криптоактиви у загальноєвропейську AML-архітектуру: постачальники послуг зобов'язані дотримуватися стандарту «Travel Rule» [309], застосовувати процедури ідентифікації (KYC) до транзакцій на суму понад 1 000 євро та узгоджувати внутрішні регламенти з вимогами Директиви AMLD6 [171]. Поєднання режиму «єдиного паспорта» з жорсткими стандартами

ідентифікації суттєво знижує кримінально-правові ризики, зберігаючи при цьому пропорційність щодо мікротранзакцій.

Фінансово-адміністративне навантаження, визначене статтею 67 Регламенту MiCA [309], відображає перехід до жорсткого пруденційного нагляду. Власні кошти постачальника послуг (CASP) повинні відповідати щонайменше вищому з двох показників: фіксованому мінімуму (від 50 000 до 150 000 євро залежно від класу послуг) або чверті фіксованих накладних витрат за попередній рік. Для порівняння, ліберальні режими першої хвилі, зокрема в Естонії зразка 2017 року або Мальті 2018 року, передбачали значно нижчі капітальні вимоги – від 12 000 до 50 000 євро відповідно [243], [270]. Лише після подальших національних реформ, зокрема в Естонії у 2022 році, вимоги були наближені до стандартів MiCA. Таке підвищення пруденційних порогів стимулює трансформацію бізнес-моделей у бік більшої капіталізації та операційної стійкості відповідно до вимог Регламенту DORA [306].

На сучасному етапі децентралізовані фінансові протоколи залишаються поза межами прямої дії Регламенту MiCA [309], оскільки сфера його застосування обмежена суб'єктами з юридичною персоніфікацією. Питання нормативного регулювання DeFi-сектору відкладене до перегляду законодавчої бази у 2026 році. Відсутність чітких критеріїв децентралізації створює певний регуляторний вакуум для протоколів, що не мають визначеного емітента чи органу управління. У звіті щодо аналізу ризиків за жовтень 2023 року ESMA наголосила на наявності інформаційних прогалин та необхідності розробки технологічно обґрунтованої моделі спостереження за цим сегментом ринку [135]. Подальша дискусія зосереджена на сценаріях саморегуляції через відкриті стандарти аудиту коду або поступової інкорпорації DeFi до майбутніх редакцій Регламенту із запровадженням вимоги щодо призначення відповідальної особи.

Правова невизначеність на сучасному етапі охоплює сегменти невзаємозамінних токенів (NFT) та децентралізованих автономних організацій (DAO), оскільки Регламент (ЄС) 2023/1114 (MiCA) [309] передбачає підготовку

Європейською Комісією спеціальної доповіді щодо доцільності їх включення до сфери регулювання лише до кінця 2026 року. Це призводить до дивергенції підходів національних регуляторів: якщо німецький BaFin схиляється до кваліфікації NFT як фінансових інструментів у разі наявності інвестиційного функціоналу, то французький AMF розглядає їх як «цифрові об'єкти» в межах цивільно-правового регулювання, доки вони не набудуть ознак цінних паперів [132]. Така асиметрія трактувань створює ризики регуляторного арбітражу та стимулює перереєстрацію проектів у юрисдикції з менш обтяжливим режимом. Окрім того, ефективність MiCA лімітується нерівномірністю ресурсів національних наглядових органів (NCA). Відповідно до аналітичних звітів, зокрема Reuters, виявлено, що менші регулятори, такі як MFSA (Мальта), значно швидше видають ліцензії глобальним суб'єктам (Gemini, OKX), що викликає занепокоєння з боку ESMA щодо глибини перевірок та потенційної «гонки донизу» (race to the bottom) у наглядових стандартах [181]. Хоча ESMA вживає заходів щодо гармонізації супервайзерської культури через єдині інструкції та принципи ризик-орієнтованого нагляду, дефіцит кадрового та технічного забезпечення NCA залишається критичним викликом для цілісності внутрішнього ринку [181].

1.2. Судова практика Суду ЄС, досвід позасоюзних держав Європи та стратегія адаптації законодавства для України.

Слід зазначити, що Юриспруденція Суду ЄС надає концептуальну та методологічну основу, що спрямовує нормотворчу еволюцію у сфері цифрових фінансів, перетворюючи фрагменти національної доктрини на єдине тлумачне поле. Показовим є рішення у справі C-264/14 Hedqvist: Суд, тлумачачи статті 2(1)(c) і 135(1)(d)–(f) Директиви 2006/112/ЄС, визнав операції з обміну Bitcoin на фіатні валюти звільненими від ПДВ, прирівнявши їх до «традиційних» валютних транзакцій. Цей прецедент закріпив принцип технологічної нейтральності, знявши податкову невизначеність і водночас стимулювавши держави-члени розробити

перші національні критерії легального обігу криптовалют, що зрештою стало одним із джерел політичного запиту на комплексний регламент MiCA. З позицій публічного права, це рішення демонструє пріоритет фіскального прагматизму: держава визнає біткоїн «засобом платежу» виключно для цілей оподаткування, щоб уникнути подвійного податкового навантаження та забезпечити прозорість адміністрування, не надаючи при цьому біткоїну статусу законного платіжного засобу в цивільно-правовому сенсі. [164]

Подальші справи, хоча й опосередковано пов'язані з криптоактивами, демонструють перехід Суду від вузькотехнічних питань оподаткування до ширших аспектів ринкового функціонування. Так, рішення Генерального суду у справі T-304/23 щодо позбавлення охороноздатності графічного знака з елементом blockchain-лексики підтвердило, що для цифрової економіки застосовуються ті самі критерії відмінності та введення в обіг, що й для традиційних товарних знаків, а отже, і тут реалізується принцип нейтральності права стосовно технології. Хоча такі вердикти не торкаються безпосередньо фінансових регуляторних режимів, вони формують інтерпретаційне поле, у межах якого національні суди визначають правову природу токенизованих об'єктів. [218]

Непрямий, але важливий вплив на майбутню практику MiCA справляють і рішення національних вищих судів, що користуються доктриною *acte clair* після *Hedqvist*. Шведські, німецькі та французькі суди, не направляючи нові преюдиційні запити до Люксембурга, посилаються на C-264/14 як на усталену позицію щодо «функціонального» розуміння криптовалюти. Така практика фактично гармонізує податкове та цивільно-правове трактування цифрових активів до моменту, коли на порядок денний вийдуть спори про тлумачення конкретних норм MiCA. [164]

Станом на червень 2025 р. прямих рішень Суду ЄС щодо MiCA ще не існує, але вже подано дві преюдиційні справи (№ C-166/25 та C-207/25), у яких німецький *Bundesfinanzhof* і французький *Conseil d'État* просять роз'яснити співвідношення національної кримінальної відповідальності за нелегальну емісію стейблкоїнів зі статтями 36–42 Регламенту. [143], [161]. Очікується, що ці провадження стануть

першими тестами для концепції резервування й визначення «значущого» емітента. Отже, Суд ЄС поступово переходить від задоволення точкових потреб (оподаткування, товарні знаки) до розбудови системного конституційного контролю за імплементацією MiCA, забезпечуючи рівновагу між автономією держав-членів і єдністю правопорядку.

Таким чином, прецедентна діяльність Суду ЄС виконує три ключові функції: по-перше, знімає регуляторну невизначеність у сферах, де законодавець запізнюється; по-друге, тестує межі принципів внутрішнього ринку стосовно децентралізованих технологій; по-третє, створює нормативний фундамент, на який спираються як MiCA, так і майбутні наднаціональні акти, присвячені DeFi, NFT та DAO. Для України, що орієнтується на імплементацію *acquis*, зазначений корпус рішень є не лише зразком тлумачення, а й дороговказом для розробки подальших судових практик у сфері цифрових активів.

У європейському правовому просторі особливої уваги заслуговують юрисдикції, що не входять до складу Європейського Союзу, але демонструють концептуально цілісні та водночас різноспрямовані моделі регулювання ринку віртуальних активів. Цей досвід є цінним для порівняльно-правового аналізу в контексті пошуку оптимальних регуляторних рішень.

Швейцарська Конфедерація, спираючись на доктринальний принцип технологічної нейтральності приватного права, імплементувала регулювання через прийняття комплексного Федерального закону про адаптацію федерального законодавства до розвитку технології розподіленого реєстру (DLT Act) у 2021 році [187]. Цей акт запровадив категорію «DLT-цінних паперів» у Кодекс зобов'язань та створив новий тип інфраструктури фінансового ринку – торговельну систему DLT (DLT Trading Facility) під наглядом FINMA. Практична реалізація цієї моделі відбулася навесні 2025 року, коли регулятор уперше авторизував повноцінний торговельний майданчик BX Digital [324], що дозволило обслуговувати токенизовані акції та облігації без залучення центрального депозитарію, інтегрувавши кліринг із платіжною системою Національного банку Швейцарії

(SNB). Ключовою перевагою швейцарської моделі є синергія приватноправових норм, що регулюють трансфер прав вимоги у формі токенів, та публічно-правового ліцензування, що забезпечує високу правову визначеність при збереженні низьких бар'єрів входу для інноваційних проєктів.

Королівство Норвегія, будучи членом Європейської економічної зони (ЄЕЗ), наразі не кодифікувала спеціального законодавства у сфері віртуальних активів. Нагляд здійснюється Управлінням фінансового нагляду (Finanstilsynet) через адаптацію існуючих норм Закону про торгівлю цінними паперами та Закону про протидію відмиванню коштів до специфіки криптоактивів [213]. Регулятор дотримується стратегії «м'якого права», публікуючи щорічні роз'яснювальні циркуляри щодо ICO та кастодіальних сервісів. У 2024 році було анонсовано інтеграцію вимог Регламенту (ЄС) 2022/2554 (DORA) щодо цифрової операційної стійкості, а також готовність до імплементації технічних стандартів ЄС щодо прозорості та KYC [274]. Відсутність окремого жорсткого ліцензійного режиму компенсується суворими AML-процедурами та посиленням моніторингом кіберризиків, що забезпечує гнучкість для учасників ринку.

Князівство Ліхтенштейн обрало шлях випереджаючого нормативного регулювання, ухваливши ще у 2019 році Закон про токени та надійні технології (TVTG), відомий як «Blockchain Act» [260]. Закон запровадив інноваційну правову конструкцію «Token Container Model», де токен розглядається як контейнер для будь-якого майнового чи абсолютного права. Усі постачальники послуг у сфері токенизації (TT Service Providers) зобов'язані реєструватися у Управлінні фінансового ринку (FMA) та підтримувати мінімальний капітал у розмірі 100 000 євро. Завдяки цьому в країні сформувалася екосистема токенизованих фондів, а з лютого 2025 року розпочався процес гармонізації національних норм із Регламентом MiCA (у межах зобов'язань ЄЕЗ), при цьому «контейнерна модель» залишається як *lex specialis* для гнучкої токенизації корпоративних прав та нерухомості.

Турецька Республіка, реагуючи на системні ризики після банкрутства бірж Thodex і Vebitcoin, у червні 2024 року прийняла комплексні зміни до Закону про ринки капіталу (Capital Markets Law No. 7518) [258]. Новели ввели поняття «постачальник послуг криптоактивів», встановили високі вимоги до статутного капіталу (150 млн турецьких лір) та передали повноваження з ліцензування Раді з ринків капіталу (SPK). Одночасно уряд оголосив про наміри запровадити податок на транзакції з цифровими активами як інструмент фіскальної стабілізації в умовах інфляції [311]. Турецька модель характеризується пріоритетом макроекономічної стабільності та жорстких санкцій (під наглядом MASAK) над стимулюванням інновацій, що створює високі бар'єри входу для малого бізнесу.

Республіка Молдова перебуває на стадії формування засад державної політики у цій сфері. У 2024 році Служба запобігання та боротьби з відмиванням грошей (SPCSB) за підтримки ОБСЄ завершила національну оцінку ризиків віртуальних активів та розробила проект спеціального закону [321]. Законопроект передбачає створення реєстру провайдерів (VASP), обов'язкову ідентифікацію бенефіціарів та імплементацію «Travel Rule». У звіті Європейської Комісії щодо розширення відзначається суттєвий прогрес Молдови у наближенні до європейських стандартів AML/CFT та рекомендується наділити фінансову розвідку повноваженнями щодо заморожування віртуальних активів високого ризику. Країна поступово переходить від репресивної парадигми до пруденційного нагляду, зберігаючи потенціал для розвитку стартапів за умови встановлення помірних вимог до капіталу.

Порівняльно-правовий аналіз демонструє три ключові тренди. По-перше, позасоюзні юрисдикції схильні до «пакетних» галузевих законів (Швейцарія, Ліхтенштейн), що одразу інтегрують приватно- і публічно-правові аспекти, тоді як держави, що прагнуть приєднатися до внутрішнього європейського ринку (Норвегія, Молдова), розвивають поетапні гібридні стратегії. По-друге, фіскально-монетарні інтереси уряду можуть змістити акцент від інновацій до контролю, що наочно проявилось в Туреччині. По-третє, універсальною стає орієнтація на

жорсткі AML-стандарти та Travel Rule, незалежно від рівня лібералізації ліцензування, адже саме криміногенні ризики залишаються головним спільним аргументом для посилення регуляторного тиску.

Таким чином, навіть без прямого правового «дахового» документа рівня МіСА, позасоюзні європейські держави вибудовують власні моделі крізь призму співвідношення інноваційних цілей і пруденційних ризиків, демонструючи широку палітру регуляторних інструментів – від швейцарської токенизації правочинів до турецького податкового обмеження та молдовського AML-фокусу. Це різноманіття створює варіацію підходів, з якої можуть черпати й країни-кандидати, адаптуючи окремі елементи до власних правових і економічних реалій.

У контексті переговорного процесу щодо вступу України до ЄС, питання регулювання віртуальних активів інтегрується до Розділу 4 «Свобода руху капіталу» (acquis Chapter 4). Безумовна транспозиція вимог МіСА для держав-кандидатів охоплює запровадження механізму «єдиного паспорта» для CASP, обов’язкове оприлюднення «білих книг» (white papers), пруденційні нормативи для емітентів токенів та імплементацію Travel Rule у сфері AML/KYC [309]. Наразі підготовленість українського правового поля є частковою: Закон України «Про віртуальні активи» від 2022 року [70] встановив базові дефініції, проте його введення в дію було відтерміноване через необхідність узгодження податкового режиму. Запропонований проект № 10225-д від квітня 2025 року має на меті адаптувати податкове та регуляторне поле до стандартів ЄС, однак встановлені в ньому рівні мінімального капіталу та процедури сегрегації активів все ще потребують доопрацювання для повної відповідності ст. 67 МіСА [73]. Попри те, що Україна успішно впровадила антилегалізаційне законодавство (Закон № 361-IX) [71], операційна гармонізація Travel Rule із технічними стандартами ЕВА 2024–2025 років залишається пріоритетним завданням для національного регулятора з метою забезпечення інтеграції у європейський цифровий фінансовий простір.

Макроекономічно підвищений пруденційний поріг матиме неоднозначний ефект: за оцінками Мінцифри й профільних асоціацій, близько 60% чинних

українських крипто-стартапів не спроможні одразу виконати вимогу «25% річних операційних витрат як власні кошти» і 100-процентне резервування стейблкоїнів. Водночас імплементація MiCA відкриває прямий паспортний доступ до ринку ЄС, дешевше залучення венчурного капіталу та підвищує довіру інституційних інвесторів, що, за прогнозом Deloitte Ukraine (квітень 2025 р.), може компенсувати початкові витрати вже протягом 24-30 місяців завдяки зростанню оцінки проєктів і розширенню бази користувачів. З огляду на це уряд України розглядає гібридну модель: дворічний перехідний період з поетапним нарощуванням капіталу й можливістю «регуляторної пісочниці» для малих провайдерів, доки ESMA/EBA не завершать стандарти рівня 122, що дозволить уникнути шокового виходу з ринку та зберегти інноваційний імпульс.

Таким чином, для України MiCA одночасно є каталізатором інтеграції до європейського фінансового простору й викликом, що вимагає синхронізованої податково-пруденційної реформи й зміцнення інституційного нагляду; баланс вигоди буде досягнуто лише за умови поступової імплементації з урахуванням місцевої венчурної екосистеми та доступу до зовнішнього капіталу.

Щоб остаточно вирівняти баланс, доцільно передбачити:

- інкорпорацію децентралізованих протоколів через критерій «контрольованої децентралізації» з обов'язком призначати юридично відповідальну особу;
- прискорений перегляд статусу NFT і DAO, інакше різночитання BaFin та AMF уже найближчим часом стимулюватимуть відтік проєктів за межі ЄС;
- екологічний модуль, який поєднав би облік вуглецевого сліду PoW-ланцюгів із пруденційним дисконт-фактором для активів, що використовують енергоємні алгоритми. Для національних регуляторів слід запровадити спільний «pool-audit» ESMA/EBA, аби зрівняти експертну й технічну спроможність менших NCA та запобігти «гонці донизу» у сфері наглядових стандартів.

У контексті України оптимальним бачиться поетапний сценарій імплементації. На першому етапі (2025–2026 рр.) –привести Закон «Про віртуальні

активи» та проєкт № 10225-д у відповідність до обов’язкових норм MiCA щодо ліцензування, white paper і базових AML-процедур. Далі, протягом перехідного дворічного циклу, – запровадити знижені капітальні вимоги для малого бізнесу й створити регуляторну «пісочницю» під координацією НКЦПФР й Мінцифри за участі експертів ESMA/EBA, що дозволить стартапам поступово нарощувати власні кошти без втрати доступу до ринку Союзу. Паралельно необхідно укласти меморандум про обмін наглядовою аналітикою з ЕВА та приєднатися до проєктної групи ESMA з оцінки DeFi-ризиків, забезпечивши методологічну конвергенцію ще до офіційного вступу. Лише така поєднана стратегія – плавна фазована гармонізація внутрішнього законодавства і рання інтеграція у європейську супервізорську екосистему – гарантує, що потенційні вигоди MiCA для українських інновацій (доступ до капіталу, підвищення довіри інвесторів) перевищать початкові регуляторні витрати, а сама Україна зможе ввійти до єдиного ринку цифрових фінансів на рівних.

Висновки до Розділу 3

Узагальнення результатів дослідження генезису та сучасного стану правового регулювання віртуальних активів у європейському просторі дозволяє констатувати фундаментальну зміну парадигми, що полягає у переході від фрагментарних національних експериментів до побудови уніфікованої наднаціональної архітектури нагляду. Проведений аналіз засвідчив, що еволюція нормативного ландшафту Європейського Союзу відбулася шляхом трансформації політики стимулювання інновацій через так звані регуляторні пісочниці у модель жорсткого пруденційного контролю, спрямованого передусім на забезпечення фінансової стабільності та захист прав споживачів. Встановлено, що прийняття профільного регламенту стало відповіддю на неефективність розрізнених національних підходів, які створювали підґрунтя для регуляторного арбітражу та не могли забезпечити цілісність внутрішнього ринку.

Важливим теоретичним і практичним наслідком запровадження уніфікованого європейського режиму є інституціоналізація механізму паспортування, який надає авторизованим постачальникам послуг можливість діяти на всій території Союзу без необхідності проходження повторних адміністративних процедур. Доведено, що такий підхід не лише знижує трансакційні витрати для бізнесу, але й вирівнює конкурентне поле, усуваючи переваги юрисдикцій з історично більш лояльним законодавством. Водночас дослідження виявило, що гармонізоване європейське законодавство наразі залишає поза межами прямого регулювання сегменти децентралізованих фінансів та невзаємозамінних токенів, що створює тимчасову правову невизначеність та потребує подальшого нормативного вдосконалення на рівні технічних стандартів профільних європейських органів.

Компаративний аналіз правових систем юрисдикцій поза межами Європейського Союзу, зокрема Швейцарії та Ліхтенштейну, дозволив виокремити альтернативну модель легалізації віртуальних активів. Її специфіка полягає в глибинній інтеграції цифрових сутностей у тканину приватного права через надання токенам статусу об'єктів цивільного обігу та цінних паперів на рівні кодифікованих актів. Такий досвід демонструє, що ефективне регулювання не обмежується лише встановленням адміністративних вимог до посередників, а вимагає створення надійного цивільно-правового фундаменту, який би гарантував захист майнових прав власників активів незалежно від технологічної форми їх вираження.

У контексті євроінтеграційних прагнень України імплементація європейського *acquis communautaire* формує складний дуалістичний виклик. З одного боку, повна гармонізація вітчизняного законодавства з нормами ЄС є безальтернативною умовою для доступу українських проектів до європейського ринку капіталу та інтеграції у єдиний цифровий простір. З іншого боку, механічна трансляція високих пруденційних стандартів щодо власного капіталу та організаційної структури на ранньому етапі розвитку національного ринку несе

ризика монополізації галузі великими міжнародними гравцями та витіснення локальних стартапів у тіньовий сектор або інші юрисдикції.

Відтак стратегія правового регулювання в Україні повинна базуватися на диференційованому підході, що передбачає поетапне запровадження регуляторного навантаження. На початковому етапі пріоритетним вбачається забезпечення прозорості структури власності та дотримання стандартів фінансового моніторингу, що дозволить легалізувати ринок без створення надмірних бар'єрів для входу. Подальша імплементація жорстких вимог до капіталу та ліквідності має відбуватися синхронно з наданням українським постачальникам послуг реального доступу до механізму європейського паспортування. Таким чином, правове регулювання віртуальних активів в Україні має еволюціонувати від формальної адаптації текстів європейських актів до створення дієвої інституційної екосистеми, здатної забезпечити баланс між публічними інтересами фінансової стабільності та приватними інтересами розвитку інноваційної економіки.[64].

Для України, яка перебуває на етапі активної євроінтеграції, критично важливо сформулювати збалансовану правову політику у сфері віртуальних активів, що базується на імплементації кращих європейських практик. Ізоляціонізм у цій глобалізованій індустрії є контрпродуктивним і загрожує виникненням правових колізій, тоді як гармонізація національного законодавства з регламентами ЄС (зокрема МіСА) стане каталізатором інноваційного розвитку та гарантією захисту інтересів держави.

Аналіз європейського досвіду дозволяє виокремити ключові напрями адаптації українського правового поля до *acquis communautaire*:

По-перше, уніфікація термінології та класифікації. Чинний Закон України «Про віртуальні активи» (2022) потребує узгодження з категоріальним апаратом МіСА, зокрема в частині чіткого розмежування активів на токени електронних грошей (ЕМТ), токени з прив'язкою до активів (ART) та інші криптоактиви. Це забезпечить правову визначеність та технологічну нейтральність регулювання.

По-друге, запровадження повноцінного ліцензійного режиму. Існуюча модель декларативної реєстрації постачальників послуг (VASP) має бути трансформована у систему пруденційного нагляду за зразком європейських юрисдикцій. Критично важливим є встановлення для криптобірж та кастодіанів чітких вимог щодо достатності капіталу, структури власності та систем внутрішнього контролю. Повноваження щодо ліцензування та нагляду доцільно закріпити за Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) у співпраці з НБУ, що відповідає архітектурі фінансового регулювання ЄС.

По-третє, імплементація стандартів AML/CFT. Всі оператори ринку повинні набути статусу суб'єктів первинного фінансового моніторингу з обов'язком виконання процедур KYC та «Travel Rule» відповідно до рекомендацій FATF. Це є необхідною умовою для інтеграції українського ринку в глобальну фінансову систему та мінімізації ризиків відмивання коштів.

Стратегічна мета України полягає у побудові ефективної правової рамки, яка поєднує швейцарську концепцію правової визначеності, гнучкість скандинавських моделей та жорсткі стандарти відповідальності, притаманні турецькому підходу. Такий синтез дозволить створити прозорі «правила гри», що стимулюватимуть легальний бізнес та забезпечать належний рівень фінансової безпеки держави.

РОЗДІЛ 4

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ І СМАРТ-КОНТРАКТІВ В УКРАЇНІ: ДЕФІНІЦІЇ, МОДЕЛЬНІ НОРМИ ТА ДОРОЖНЯ КАРТА ГАРМОНІЗАЦІЇ.

4.1. Цивілістична парадигма та дефінітивна база регулювання криптоактивів і смарт-контрактів в Україні

Узагальнюючи попередні результати дослідження, вихідною засадою є технологічна нейтральність опису явища: блокчейн постає як різновид технології розподіленого реєстру, що забезпечує незмінність записів, криптографічну верифікацію та відтворювану послідовність транзакцій у децентралізованій мережі; саме ця архітектурна конструкція (ланцюжки блоків, часові мітки, криптографічні хеші) формує «тверде ядро» довіри без посередника й уможливорює оборот цифрових активів поза класичними інституціями. Таке техніко-правове підґрунтя є вирішальним для подальшої кваліфікації криптоактивів, оскільки поєднання розподіленого зберігання, правил консенсусу та публічної верифікованості даних зумовлює специфічну доказову силу подій ланцюга та розмежування повноважень учасників мережі.

Вказане підґрунтя доповнюється аналізом протоколів консенсусу як механізмів забезпечення єдності стану реєстру за недовіреного середовища. Різні моделі – від Proof-of-Work із його енерговитратною, але криптоекономічно робастною безпекою, до Proof-of-Stake із вищою пропускнуою здатністю та іншими вразливостями (еквівокація, long-range) – демонструють, що правове регулювання не може бути одномірним: вибір консенсусу впливає на розподіл ризиків, стандарти належної обачності провайдерів і очікування користувачів щодо фінальності розрахунків та відшкодування шкоди. Саме тому імплементаційна частина спиратиметься на функціональну, а не формальну модель кваліфікації, у якій технічні властивості блокчейну (фінальність, масштабованість, запобігання

несанкціонованій зміні інформації) слугують індикаторами для встановлення нормативних обов'язків, рівня нагляду та процедур аудиту коду.

У доктрині смарт-контрактів, відбитій у тексті дисертації, приймається трирівнева перспектива: приватноправова (смарт-контракт як різновид електронного правочину з потребою у фіксації волевиявлення та визначенні співвідношення між текстом і кодом), інтелектуально-правова (смарт-контракт як охоронюваний комп'ютерний код, що виконує функцію автоматизованої ліцензії та royalty-enforcement), а також інфраструктурно-публічна (смарт-контракт як модуль регуляторної технічної інфраструктури із вимогами до безпеки, аудиту, “safe termination” та інтероперабельності). Ця триєдина рамка дозволяє узгодити приватноправові способи укладення та виконання з публічно-правовими вимогами до програмних компонентів, що взаємодіють із даними та грошовими потоками. Саме вона визначає подальшу логіку рекомендацій: мінімально змінюючи загальні приписи ЦК щодо форми та дійсності правочинів, водночас встановити спеціальні технічні стандарти для коду, що здійснює автоматизоване виконання.

Відповідно, авторське бачення правової природи криптовалют є функціональним і багатошаровим. Криптоактив не є «назавжди» визначеною категорією; його юридична характеристика похідна від економічної функції та режиму обігу в конкретній архітектурі мережі. Якщо цифровий токен виконує платіжну функцію з підтриманням стабільності вартості за рахунок резервів або механізмів прив'язки, обґрунтованим є режим, близький до е-грошей чи asset-enclosed токенів; якщо токен дає доступ до цифрової послуги чи інфраструктури, превалюють правила споживчого захисту та вимоги до розкриття інформації; якщо ж токен наділений очікуванням прибутку від зусиль інших осіб і виконує інвестиційну функцію, такому активу належить режим фінансового інструмента із застосуванням пруденційних і прозорісних стандартів. У межах позабіржових децентралізованих протоколів (DeFi) правова кваліфікація зумовлена роллю провайдера (CASP-подібний суб'єкт чи чистий протокол), ступенем контролю над

кодом і наявністю централізованих диспетчерських повноважень, що від цього залежить інтенсивність нагляду та коло відповідальних осіб.

Типологія токенів у такій моделі вибудовується як «рухома матриця», де центральною є функція, а не назва. Платіжні токени орієнтуються на вимоги до стабільності, ліквідності та управління резервами; утилітарні токени – на прозорість умов користування, інтероперабельність і захист користувача від односторонньої зміни логіки доступу; інвестиційні (security-подібні) токени – на правила емісії, перспективні стандарти, запобігання маніпулюванню ринком і належний облік прав вимоги; NFT – на розмежування прав на код, токен та «упакований» твір, фіксацію ліцензійних умов у коді та допустимість автоматизованого стягнення роялті; governance-токени – на тест контролю та підзвітності розробників щодо впливу на протокол і наслідків для споживачів. Усі ці виміри «прив’язуються» до розглянутих технічних основ: фінальність і незмінність – до надійності виконання зобов’язань, публічність журналів – до доказування правочинів, механізми призупинення – до мінімізації шкоди в разі дефектів коду, інтероперабельність – до можливості міграції даних і забезпечення конкуренції сервісів.

З огляду на це, імплементаційна частина спиратиметься на двох пов’язаних принципах. По-перше, технологічна: будь-яке нормативне втручання має бути сумісним із базовими властивостями розподіленого реєстру (незмінність, перевірюваність, можливість аудиту, контрольована зупинка виконання), а перевірка відповідності здійснюється через поєднання внутрішньої документації, незалежного аудиту коду та оцифрованих журналів подій. По-друге, функціональна: правовий режим визначається за фактичною економічною функцією токена і ступенем контролю людини над кодом, а не лише за самоназвою активу; від цього залежать рівень ліцензування провайдера, обсяг розкриття інформації та інтенсивність нагляду. Саме така логіка дозволяє узгодити приватноправові дефініції з публічно-правовими стандартами надійності й безпеки смарт-контрактів, закладеними в попередніх розділах дослідження, і забезпечити

внутрішню узгодженість майбутніх пропозицій щодо змін до законодавства України.

Базовий Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX ухвалено та підписано у 2022 році, однак він досі не набрав чинності через відсутність внесених змін до Податкового кодексу, на які прив'язано введення його в дію. Паралельно діє оновлений Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом...» № 361-IX, який уже закріплює категорію «постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів», що дозволяє застосовувати до таких суб'єктів мінімальні вимоги фінансового моніторингу за стандартами FATF. Нормативне поле платіжної інфраструктури сформоване Законом «Про платіжні послуги» № 1591-IX та актами НБУ щодо електронних грошей і допуску провайдерів на ринок; ці акти надають визначення е-грошам, категорії постачальників та режимам нагляду, але вони не охоплюють криптоактиви як клас. На рівні зовнішньої рамки орієнтиром для гармонізації виступає MiCA. Додатково, у 2025 році в Україні триває підготовка податково-правових змін для запуску ринку віртуальних активів, що відображено у профільних аналітичних матеріалах і повідомленнях щодо парламентських ініціатив.

Наявні прогалини стосуються ключових сегментів ринку і техніко-правових основ. По-перше, відсутня чинна законодавча таксономія криптоактивів за зразком MiCA (EMT/ART/»інші» активи) та пов'язаний із нею ліцензійний режим для провайдерів послуг, на думку автора - це прямий наслідок того, що Закон № 2074-IX не введено в дію. По-друге, українське право не містить кодифікованого визначення смарт-контракту та мінімальних технічних вимог до нього (надійність, можливість контрольованого призупинення, аудит інформації тощо), подібних до «essential requirements» статті 36 Регламенту ЄС 2023/2854 (Data Act). По-третє, поза належним регуляторним охопленням залишаються DeFi-моделі та пов'язані з ними тести «контролю або достатнього впливу» на протокол, які FATF уже пропонує використовувати для визначення відповідальної особи, а також практичні

аспекти імплементації «travel rule». По-четверте, відсутній речово-правовий режим для цифрових об'єктів на кшталт американської конструкції «controllable electronic record», що ускладнює застави, відступлення прав вимоги та захист добросовісного набувача в обігу токенів. По-п'яте, нерозв'язаними залишаються спеціальні питання податкового обліку операцій з віртуальними активами, споживчого захисту та режиму розкриття (white paper), сегрегації та неплатоспроможності клієнтських криптоактивів, а також NFT-похідних прав; це системно фіксують огляди про «перехідний стан» українського режиму та експертні гіди.

Для системного вирішення окреслених проблем у дисертації обґрунтовується доцільність застосування гібридної моделі рецепції, яка поєднує нормативну рамку Європейського Союзу з інструментарієм країн загального права. Такий підхід зумовлений тим, що Регламент ЄС MiCA (*Markets in Crypto-Assets*) створює ефективну адміністративну надбудову (ринковий нагляд), проте залишає поза увагою фундаментальні приватноправові питання власності та цифрових прав на цифрові активи, віддаючи їх на розсуд національних законодавств. Водночас саме в юрисдикціях загального права (США, Велика Британія) розроблено концепцію «контролю» (*control*) як функціонального аналога володіння для нематеріальних об'єктів, що вже знайшло відображення у Принципах UNIDROIT 2023 року [249]. Відтак, пропонується дворівнева архітектура: імплементація стандартів ЄС для публічно-правового регулювання ринку та адаптація конструкцій Комерційного кодексу США (UCC Article 12) для приватноправового захисту активів.

З огляду на наведене, логіка подальших кроків є двокомпонентною і збігається з попередніми напрацюваннями. По-перше, необхідне оновлення і введення в дію закону про віртуальні активи з врахуванням принципів та положень MiCA; повний перелік послуг постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів із режимом допуску та нагляду; вимоги до розкриття, управління ризиками, зберігання і сегрегації активів, а також інтеграція стандартів FATF щодо ліцензування даних постачальників. По-друге, доцільне ухвалення окремого закону щодо регулювання блокчейн технологій і смарт-контрактів, який

імплементує «essential requirements» Data Act як технічні норми для коду включно з доказовою цінністю журналів подій та вимогами до «safe termination», а також запроваджує функціональний тест для DeFi за підходом FATF і речово-правову конструкцію «контрольованого електронного запису» за зразком UCC Article 12. Така архітектура усуває розрив між ринковим і технологічним регулюванням, забезпечує сумісність із правом ЄС та створює передумови для узгодженого податково-правового запуску ринку віртуальних активів в Україні.

Враховуючи вище викладене, автором пропонується внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи» шляхом включення нових визначень та понять, зокрема: **Криптоактив** – цифрове відображення вартості та/або сукупності майнових чи немайнових прав, яке може зберігатися і передаватися електронно з використанням технології розподіленого реєстру або споріднених технологій, і не є фінансовим інструментом чи електронними грошима за спеціальним законом.

Дефініція гармонізується з рамкою Регламенту (ЄС) 2023/1114 (MiCA). У чинній українській нормативній термінології базовим є поняття «віртуальний актив», закріплене в ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» як нематеріальне благо у формі сукупності електронних даних, що може посвідчувати майнові права й обіг якого забезпечується спеціальною системою обороту віртуальних активів. У праві ЄС ядровим терміном є «crypto-asset», визначений MiCA як «цифрове представлення вартості або права, що може передаватися і зберігатися електронно з використанням технології розподіленого реєстру або подібної технології».

З огляду на гармонізацію з правом ЄС, «криптоактив» доцільно не вводити як нову, відмінну категорію поруч із «віртуальним активом», а використовувати як гармонізований термін-еквівалент, що замінює чинне поняття у дефініційному блоці закону. Такий підхід усуває двозначність і термінологічний дуалізм, дозволяє дзеркально імплементувати MiCA-класифікацію (EMT, ART, «інші» криптоактиви) та безпосередньо підв'язати ринкові режими до європейських норм. Технічно це реалізується через оновлення ст. 1 із формулою MiCA та через

перехідну норму про тотожність уживаних у попередніх актах згадок «віртуальний актив» і «криптоактив» (для безперервності правозастосування).

Якщо з міркувань законодавчої техніки збереження назви закону або посилань у суміжних актах є критично важливим, допустима альтернативна модель: у ст. 1 залишити заголовкове «віртуальний актив», але чітко визначити, що для цілей цього закону «віртуальний актив» є термінологічним відповідником «криптоактиву» у значенні MiCA; далі класифікацію та спеціальні режими вибудовувати виключно в термінах MiCA (EMT/ART/інші). Обидві моделі забезпечують єдине понятійне поле з правом ЄС; перша – більш чиста в науковому та гармонізаційному сенсі, друга – м'якша у впровадженні.

Водночас, нами обстоюється пріоритетність саме першої («жорсткої») моделі. Збереження дуалізму назв («віртуальний актив» у законі та «криптоактив» у підзаконних актах НКЦПФР) створює ризик розмивання правового режиму та ускладнює процедуру паспортного доступу українських компаній на ринок ЄС у майбутньому. Як свідчить практика Суду ЄС, єдність термінології є передумовою єдності правозастосування, тому повна заміна терміна на «криптоактив» є безальтернативною для реальної, а не декларативної євроінтеграції [164]

Як логічний наслідок реалізації цієї моделі, необхідно внести зміни і до назви самого базового акту, виклавши його у новій редакції: Закон України «Про ринки криптоактивів». Це не лише приведе назву у відповідність до змісту, але й символізуватиме остаточний перехід України до європейського правового поля.

У науковому вимірі така уніфікація відповідає функціональному розумінню об'єкта регулювання: українське визначення фіксує «нематеріальне благо» як об'єкт цивільних прав, тоді як європейське – акцентує на цифровому представленні цінності/права та технології їх передання і зберігання; обидва підходи конвертуються без втрати змісту, якщо прийняти MiCA-формулу як базову й від неї будувати підкатегорії та режими нагляду.

Електронно-грошовий токен (або е-грошовий токен) – це вид криптоактиву, вартість якого має підтримуватися стабільною шляхом посилання на

вартість однієї офіційної валюти. Така конструкція відтворює підхід MiCA, де відповідне визначення закріплено у якості electronic money token (EMT) у статті 3 пункті 1 підпункті 7.

Для узгодження з правом ЄС доцільно прямо зафіксувати, що електронно-грошові токени у правовому сенсі прирівнюються до електронних грошей; відповідно емітентами можуть бути лише банки або установи електронних грошей, а власники мають невід'ємну грошову вимогу до емітента з правом викупу у будь-який час і за номінальною вартістю у валюті прив'язки. Така конструкція впливає з норм MiCA про «визнання електронними грошима», режим емісії та викупу, і має бути відтворена в українському законі.

Під «офіційною валютою» варто розуміти валюту, емітовану центральним банком або іншим монетарним органом держави, у точній відповідності до термінів MiCA; це дозволяє уникнути колізій з поняттями іноземної валюти та електронних грошей у національному праві. Запропонована дефініція дослівно наближена до формули MiCA і супроводжується матеріальним режимом (право викупу за номіналом у валюті прив'язки, статус електронних грошей, вимоги до емітента, заборона відсотків, розкриття у білому папері, вимоги до зберігання/інвестування коштів), що забезпечує функціональну еквівалентність з правом ЄС та усуває прогалини чинного українського законодавства у частині стабільних платіжних tokenів.

Токен забезпечений активами, – це різновид криптоактиву, який не є е-грошовим токеном і який створений для підтримання стабільної вартості шляхом посилання на іншу вартість або майнове право чи їх поєднання, зокрема на одну або кілька офіційних валют. Така формула відтворює зміст пункту 6 частини 1 статті 3 MiCA та логіку відмежування від е-грошового токена, що підтримує стабільність шляхом посилання виключно на одну офіційну валюту (п. 7 ч. 1 ст. 3 MiCA).

На рівні доктрини та законодавчої техніки ключовим є критерій референсу: якщо стабільність забезпечується виключно однією офіційною валютою – це е-

грошовий токен; якщо стабільність досягається посиленням на кошик валют, інші цінності або права (включно з товарами, індексами, іншими криптоактивами) – це токен, забезпечений активами. Така дихотомія закріплена в дефініціях МіСА і є системоутворювальною для всього подальшого режиму.

З огляду на системні елементи МіСА, дефініція токена, забезпеченого активами, у Законі України має виконувати подвійну функцію:

- 1) чітке відмежування від е-грошового токена за критерієм референсу;
- 2) прив'язку до комплексу імперативів захисту утримувача – постійного погашення, резервування, кастодіального зберігання, обмеженого інвестування резерву та заборони процентної винагороди за факт володіння токеном.

Саме така конструкція зберігає технологічну нейтральність, але водночас унеможливорює регуляторний арбітраж між платіжними інструментами та інвестиційними продуктами, що і є ціллю європейської моделі.

Таким чином, токен, забезпечений активами, доцільно закріплювати у вітчизняному законодавстві через дефініцію, гармонізовану з п. 6 ч. 1 ст. 3 МіСА, і водночас одразу пов'язувати її з матеріальними вимогами до емітента та резерву, режимом погашення і інформаційними обов'язками, включно з можливістю запровадження «значимого» режиму для системно важливих випусків під посиленням наглядом.

Платіжний токен – це різновид криптоактиву, основною та заявленою функцією якого є використання як засобу обміну, розрахунків або передання вартості між учасниками обігу; такий токен сам по собі не надає прав на дохід від діяльності інших осіб і не забезпечує доступу до конкретної цифрової послуги чи ресурсу, а також не є електронно-грошовим токеном та токеном, забезпеченим активами у значенні законодавства.

Ця формула виконує роль «функціонального фільтра»: вона відмежовує платіжні токени від стабільних платіжних інструментів у сенсі Регламенту ЄС про ринки криптоактивів (далі – МіСА), де спеціально врегульовано електронно-грошові токени (прив'язані до однієї офіційної валюти) та токени, забезпечені

активами (посилання на кошик валют, товари чи інші права), а всі інші токени, що не підпадають під ці категорії, належать до ширшої групи «інших» криптоактивів. Такий підхід узгоджується з текстом МіСА та його системою дефініцій у статті 3 і преамбулі.

Українська наукова думка підтримує саме таку логіку розмежування. У працях вітчизняних дослідників послідовно простежується потреба класифікації криптоактивів за їх економічною функцією та місцем у системі об'єктів цивільних прав, що унеможлиблює довільне ототожнення з грошима чи цінними паперами та усуває колізії правозастосування. Цей висновок простежується як у статтях В. Логойди щодо правового статусу криптовалюти та перспектив її врегулювання, так і в дисертаційних дослідженнях про фінансово-правове регулювання ринку криптовалют і в сучасній монографії з адміністративно-правових аспектів обігу віртуальних активів.

Відмежування платіжного токена від суміжних категорій впливає з матеріальних прав та механізмів стабілізації. Якщо утримувач має безумовне право на погашення за номіналом у валюті прив'язки, то йдеться про електронно-грошовий токен у сенсі МіСА; якщо стабільність забезпечується посиланням на сукупність активів або прав, ідеться про токен, забезпечений активами. Платіжний токен, який не використовує таких механізмів стабілізації та не надає спеціальних майнових прав, належить до «інших» криптоактивів і регулюється як інструмент обміну, з ризиками, що впливають із волатильності та мережевих характеристик. Це розмежування чітко окреслює текст МіСА (преамбула та стаття 3), а практичні межі підтверджують настанови європейських наглядових органів.

Нормативний наслідок для української імплементації полягає в тому, що у статті з термінами закону слід закріпити платіжний токен як самостійну функціональну категорію в межах «інших» криптоактивів із прямою вказівкою на відмежування від електронно-грошових токенів і токенів, забезпечених активами за зразком МіСА. Така редакційна техніка збереже гармонізацію з правом ЄС і водночас дозволить у національному законі коректно описати «класичні»

криптовалюти платіжного призначення (без механізмів стабілізації), поклавши на провайдерів ринкових послуг щодо таких токенів вимоги фінансового моніторингу та належного розкриття ризиків. Наукове підґрунтя цієї пропозиції відповідає висновкам українських авторів про пріоритет функції над формою в класифікації криптоактивів і узгоджується з європейською практикою.

Утилітарний токен - це різновид криптоактиву, єдиним призначенням якого є надання доступу до товару або послуги, що постачаються його емітентом; такий токен не спрямований на підтримання стабільної вартості шляхом посилення на офіційну валюту чи сукупність активів і сам по собі не надає прав, притаманних фінансовим інструментам.

Утилітарні токени належать до групи «інших» криптоактивів, на які поширюються загальні вимоги щодо пропозиції до публіки та допуску до торгів, включно з обов'язком підготовки та повідомлення білого паперу. МіСА прямо оперує цією категорією у нормах про винятки та процедури пропозиції: коли утилітарний токен надає доступ до товарів або послуг, що фактично існують і функціонують, допускаються окремі полегшення; якщо ж доступ стосується товарів або послуг, які ще не існують чи не введені в експлуатацію, строк пропозиції обмежується, а в білому папері має бути чітко зазначено ризики неможливості обміну токена на обіцяний товар чи послугу. Наведені положення визначають обсяг інформаційних і поведінкових обов'язків емітента при публічній пропозиції утилітарного токена.

По-перше, утилітарний токен не є електронно-грошовим токеном, оскільки останній підтримує стабільність вартості шляхом посилення виключно на одну офіційну валюту. По-друге, він не є токеном, забезпеченим активами, адже такий токен підтримує стабільність, посиляючись на іншу вартість або право чи їх поєднання (зокрема на кошик валют або товарів). Обидві згадані категорії мають спеціальні пруденційні режими, відсутні для «інших» криптоактивів, до яких належить утилітарний токен. Відповідні критерії розмежування впливають безпосередньо з дефініцій статті 3 МіСА.

Запропоноване визначення доцільно закріпити в дефініційному блоці оновленого закону про криптоактиви як окрему підкатегорію в межах «інших» криптоактивів із прямою відсилкою до матеріальних вимог МіСА щодо розкриття інформації, повідомлення білого паперу та спеціальних застережень для токенів, що надають доступ до товарів або послуг, які ще не функціонують на момент пропозиції. Такий підхід забезпечує термінологічну сумісність із правом ЄС і унеможливорює змішування утилітарних токенів із платіжними або стабілізаційними моделями.

Інвестиційний токен - це різновид криптоактиву, який закріплює для його утримувача майнові права чи інтереси, притаманні інвестуванню, зокрема права вимоги до емітента, корпоративні або боргові права, а також права на участь у розподілі доходу чи активів.

У разі відповідності ознакам фінансового інструмента у значенні Директиви 2014/65/ЄС (MiFID II) такий токен кваліфікується як фінансовий інструмент і регулюється законодавством про ринки фінансових інструментів; якщо не відповідає - належить до групи «інших» криптоактивів і підпадає під загальний режим пропозиції та розкриття за Регламентом ЄС про ринки криптоактивів (MiCA). Цим забезпечується сумісність із підходом ЄС, за яким MiCA не застосовується до криптоактивів, що кваліфікуються як фінансові інструменти.

Згідно регламентів ЄС межа між «інвестиційним токеном» і «іншими» криптоактивами проходить через тест фінансового інструмента за MiFID II (насамперед через категорію «передавальні цінні папери»). Якщо токен утілює права, властиві акціям/облігаціям або іншим фінансовим інструментам, він виходить за периметр MiCA і підпадає під режими ринків фінансових інструментів; такий підхід конкретизовано у висновках Європейського управління з цінних паперів та ринків (ESMA) й у настановах 2024–2025 років щодо кваліфікації криптоактивів як фінансових інструментів.

Доктринальне обґрунтування ґрунтується на функціональному підході: визначальною є не назва токена, а економіко-правова функція та характер прав, що

ним утілюються. У межах європейської практики саме наявність прав, еквівалентних правам за акціями чи облігаціями, зумовлює вихід активу з-під MiCA і його підпорядкування режимам MiFID II; такий критерій деталізовано у керівних документах ESMA, де підкреслено неможливість одночасної класифікації токена і за MiCA, і як фінансового інструмента.

Порівняльно-правові орієнтири підтверджують наведений підхід. Британський регулятор кваліфікує security tokens як такі, що утілюють права, подібні до «specified investments», і відносить їх до периметра фінансового регулювання; натомість обмінні та утилітарні токени загалом перебувають поза ним. Швейцарська модель розглядає asset/investment tokens як цінні папери за наявності прав вимоги або участі, що тягне застосування вимог ринкового права. Обидві моделі функціонально збігаються з європейською дихотомією «MiFID II - якщо фінансовий інструмент / MiCA - якщо інший криптоактив».

Українська наукова думка підтримує таке розмежування через послідовне розташування цифрових активів у системі об'єктів цивільних прав за їх функцією та характером утілених прав, уникаючи механічного ототожнення з грошима чи класичними цінними паперами. Це простежується у працях В. М. Логойди, присвячених правовому статусу криптовалюти у різних правопорядках, а також у дисертаційному дослідженні В. Д. Іванюк та монографії О. В. Бондаренка щодо адміністративно-правового режиму обігу віртуальних активів.

З огляду на наведену аргументацію, запропонована дефініція інвестиційного токена забезпечує термінологічну сумісність з правом ЄС, виключає дублювання режимів MiCA і MiFID II та створює передбачувану базу для правозастосування у вітчизняному праві.

Провайдер послуг у сфері криптоактивів - це юридична особа або інше господарське утворення, чия професійна діяльність полягає у наданні одному чи кільком клієнтам на платній основі щонайменше однієї з визначених законом послуг щодо криптоактивів і яка допущена до такої діяльності в порядку дозволу (авторизації), а саме: кастодіальне зберігання та адміністрування криптоактивів від

імені клієнтів; операційне управління торговельною платформою для криптоактивів; обмін криптоактивів на кошти; обмін криптоактивів на інші криптоактиви; виконання клієнтських замовлень щодо криптоактивів; розміщення криптоактивів; приймання та передавання замовлень щодо криптоактивів; надання інвестиційних рекомендацій щодо криптоактивів; управління портфелями криптоактивів; надання послуг із переказу криптоактивів від імені клієнтів. Таке визначення відтворює конструкцію європейського підходу й ґрунтується на нормі, яка поєднує загальне поняття провайдера з вичерпним переліком «криптоактивних послуг».

Потрібно встановити, що до складу документально підтверджених витрат включаються вартість придбання віртуального активу, а також комісійні винагороди. У разі неможливості надання первинних документів від постачальника послуг через його неплатоспроможність або припинення діяльності, підтвердженням витрат вважається сукупність даних: запис у розподіленому реєстрі про надходження активу на адресу платника та ринкова ціна такого активу на момент транзакції за даними визнаних світових агрегаторів. Застосування такого механізму оцінки за «справедливою вартістю» дозволяє уникнути конфіскаційного оподаткування у випадках втрати доступу до централізованих реєстрів бірж.

Чинне для цілей фінмоніторингу визначення «постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів» охоплює фізичних і юридичних осіб, які здійснюють обмін, переказ, зберігання/адміністрування віртуальних активів чи інструментів доступу до них, а також участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією або продажем віртуальних активів. Це визначення є коротким, функціонально орієнтованим і слугує насамперед цілям ПВК/ФТ (AML/CFT). Запропоноване вище визначення «провайдера послуг у сфері криптоактивів» є більш придатним для матеріального ринкового регулювання з таких причин: по-перше, воно юридично фіксує професійність і дозволовий характер діяльності провайдера та адресує його саме як «підприємство/юридичну особу», що унеможливорює регуляторні лакуни й збігає з європейським підходом до

суб'єктності на ринку; по-друге, воно прив'язане до чітко визначеного, вичерпного переліку послуг, включно з портфельним управлінням, порадою щодо криптоактивів, розміщенням і послугою з переказу, які виходять за межі базових AML-категорій «обмін/зберігання/переказ», завдяки чому підвищується правова визначеність кола регульованих моделей бізнесу; по-третє, таке визначення інкорпорує подальші регуляторні наслідки: вимоги до перехресного надання послуг у державах-членах (паспортинг), до ІКТ-стійкості та безперервності послуг, а також до сегрегації й збереження клієнтських активів та коштів, що безпосередньо підсилює захист клієнтів і цілісність ринку. У підсумку, на відміну від суто «AML-дефініції» у вітчизняному праві, запропонована конструкція є одночасно дефінітивною і «регуляторно-рамковою»: вона відразу вбудовує суб'єкта у систему матеріальних обов'язків ринкової поведінки (допуск, організаційні стандарти, ІКТ-вимоги, правила крос-кордонної діяльності, зберігання клієнтських активів).

Нормативні орієнтири для законодавчої техніки. Перелік послуг, зазначений у наведеному визначенні, і вимога дозволу для їх надання кореспондують європейським нормам щодо «crypto-asset service provider» та «crypto-asset services» і мають бути імплементовані в українське матеріальне регулювання ринку криптоактивів, тоді як чинне «AML-визначення» зберігається для цілей фінмоніторингу. Таким чином досягається системна сумісність: понятійне поле для ринку - у спеціальному «ринковому» законі; понятійне поле для ПВК/ФТ - у законі про фінмоніторинг.

Після опису дефініції провайдера послуг у сфері криптоактивів методологічно необхідним є закріплення у законі точних визначень кожної послуги, оскільки саме вони формують предмет регулювання, окреслюють межі дозволеної професійної діяльності та слугують тригерами матеріальних обов'язків провайдера. МіСА, встановлює родову категорію «криптоактивних послуг» та їх вичерпний перелік: кастодіальне зберігання й адміністрування, операція торговельною платформою, обмін криптоактивів на фіатні кошти та інші

криптоактиви, виконання замовлень, розміщення, приймання та передавання замовлень, поради, портфельне управління, переказ від імені клієнтів. Саме ця визначеність відсутня у чинній редакції українського закону й має бути імплементована для досягнення термінологічної та регуляторної сумісності з Регламентом MiCa.

Надалі наведені дефініції кожної послуги пропонується розміщувати у статті «Терміни» спеціального закону як обов’язкову кодифікаційну рамку, з прямою відсилкою до подальших матеріальних вимог розділу про авторизацію та умови діяльності провайдерів, де деталізовано організаційні стандарти, вимоги до управління, поведінкові обов’язки та порядок нагляду. Така побудова забезпечує принцип юридичної визначеності (*lex certa*) і синхронізує українську модель із європейською практикою застосування MiCA.

Автором пропонується наступний вичерпний перелік послуг з криптоактивами:

Кастодіальне зберігання та адміністрування криптоактивів від імені клієнтів - професійна діяльність, що полягає у зберіганні або контролюванні від імені клієнтів їхніх криптоактивів чи засобів доступу до таких криптоактивів, у разі потреби - у формі приватних криптографічних ключів.

Операція торговельною платформою для криптоактивів - управління однією або кількома багатосторонніми системами, які зводять або сприяють зведенню множинних інтересів третіх осіб щодо купівлі та продажу криптоактивів у межах системи та за її правилами у спосіб, що приводить до укладення договору, включаючи обмін «криптоактиви на кошти» чи «криптоактиви на криптоактиви».

Обмін криптоактивів на фіатні кошти - укладення з клієнтами договорів купівлі-продажу криптоактивів за фіатні кошти із використанням власного капіталу провайдера.

Обмін криптоактивів на інші криптоактиви - укладення з клієнтами договорів купівлі-продажу криптоактивів в обмін на інші криптоактиви із використанням власного капіталу провайдера.

Виконання замовлень щодо криптоактивів від імені клієнтів - укладення, від імені клієнтів, договорів на купівлю чи продаж одного або кількох криптоактивів або оформлення підписки на них, включаючи укладення договорів продажу на момент публічної пропозиції криптоактиву або його допуску до торгівлі.

Розміщення криптоактивів - маркетинг криптоактивів покупцям від імені або за рахунок оферента чи пов'язаної з ним особи.

Приймання та передавання замовлень щодо криптоактивів від імені клієнтів - прийняття від особи замовлення на купівлю, продаж чи підписку на один або кілька криптоактивів і передавання такого замовлення третій особі для виконання.

Надання порад щодо криптоактивів - пропонування, надання або згода надати клієнтові персоналізовані рекомендації щодо однієї або кількох операцій із криптоактивами чи щодо використання послуг у сфері криптоактивів.

Управління портфелями криптоактивів - дискреційне управління портфелями відповідно до наданих клієнтами мандатів на клієнт-до-клієнта основі, якщо такі портфелі включають один або кілька криптоактивів.

Надання послуг із переказу криптоактивів від імені клієнтів - надання від імені фізичної або юридичної особи послуг із переказу криптоактивів між адресами чи рахунками розподіленого реєстру.

Додатково зазначимо, що вичерпний і легально уніфікований перелік «криптовалютних послуг» виконує не лише регуляторну, а й класифікаційну функцію: він створює формалізовану основу для розроблення окремих або уточнених кодів видів економічної діяльності (КВЕД) для відповідних моделей бізнесу та, як наслідок, спростить проєктування й застосування податкових правил до такої діяльності. Наявність чітко описаних послуг зменшує ризик подвійної кваліфікації операцій у правозастосуванні, спрощує статистичний облік і забезпечує передбачуваність податкових наслідків для платників та контролюючих органів.

Фундаментальною передумовою для регулювання є юридичне визнання самого технологічного середовища. Розподілений реєстр, будучи

децентралізованою базою даних, повинен набути статусу надійного джерела правових фактів. Для подолання колізії між традиційними поняттями письмових доказів та цифровими записами у блокчейні, пропонується доповнити Главу 16 «Правочини» Книги першої Цивільного кодексу України новою нормою. [2]

Питання доказової сили записів має подвійну природу: матеріально-правову та процесуальну. Однак, перш ніж запис може бути визнаний доказом у процесі, він повинен отримати статус у матеріальному праві. Тому доцільно розмістити відповідну норму у вигляді статті 207-2 «Юридична сила записів у системі розподіленого реєстру», виклавши її в такій редакції:

«Запис у системі розподіленого реєстру, що здійснений з дотриманням умов консенсусного протоколу відповідної системи, вважається достовірним і має доказову силу, еквівалентну письмовому доказу, доки не доведено протилежне. Умови та критерії, яким повинна відповідати система розподіленого реєстру для надання записам у ній такої доказової сили, визначаються законом».

Такий підхід не створює абсолютної істини із запису в блокчейні, залишаючи простір для судового оскарження, однак він переносить тягар доказування на сторону, яка заперечує автентичність запису. [2], [53, с. 105]

Окремим напрямом імплементації, що впливає з необхідності захисту некваліфікованих інвесторів, є встановлення імперативних вимог до реклами віртуальних активів. В умовах високої інформаційної асиметрії пропонується внести зміни до Закону України «Про рекламу», імплементувавши британський досвід (стандарти FCA). Зокрема, будь-яка реклама послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, повинна містити стандартизоване застереження: "Інвестиції у віртуальні активи пов'язані з високим ризиком повної втрати коштів. Жодні гарантії доходу не допускаються", яке має займати не менше 15% площі рекламного повідомлення [194]. Додатково пропонується запровадити вимогу щодо інтеграції у рекламні матеріали QR-коду, який автоматично перенаправляє користувача на сторінку валідної ліцензії провайдера в офіційному реєстрі, що унеможливить діяльність фішингових сайтів.

Наступним кроком є правова кваліфікація смарт-контрактів. З позиції українського цивільного права, найбільш обґрунтованим є розгляд смарт-контракту як специфічної форми вчинення та/або автоматизованого виконання правочину. Його сутність полягає у тому, що воля сторін імплементується в програмний код, який забезпечує самовиконання договірних умов. [39], [4]

Для інтеграції цього інструменту, Главу 16 «Правочини» доцільно доповнити новою статтею 207-1 «Правочин, вчинений з використанням смарт-контракту». Її розташування одразу після статті 207 «Вимоги до письмової форми правочину» є методологічно виправданим, оскільки це підкреслює, що смарт-контракт є особливим різновидом форми правочину. Пропонована редакція:

«Правочин може бути вчинений з використанням смарт-контракту, що є комп'ютерним алгоритмом, призначеним для автоматизації процесів укладення та виконання зобов'язань у системі розподіленого реєстру. Умови такого правочину визначаються його програмним кодом. Дії сторін, спрямовані на ініціацію виконання смарт-контракту, зокрема шляхом надсилання транзакції з використанням особистого ключа, прирівнюються до волевиявлення, що створює цивільні права та обов'язки».

Важливо наголосити, що така легалізація має супроводжуватися застереженням, що умови смарт-контракту не можуть суперечити актам цивільного законодавства та публічному порядку. [2], [4], [39], [53, с. 105].

Розвиток технологій розподіленого реєстру та їх інтеграція в правову систему України ставить перед цивілістикою низку концептуальних завдань, серед яких ключовим є питання юридичного визнання такого середовища як достовірного джерела правових фактів. У сучасній літературі простежується чітка тенденція до закріплення статусу записів у блокчейні як рівнозначних письмовим доказам. Зокрема, Р. Майданик наголошує, що смарт-контракт є договором, який реалізується у формі комп'ютерної програми та зберігає всі істотні умови у системі електронного реєстру. Це положення підтверджує необхідність нормативного закріплення розподіленого реєстру як юридично значимого середовища фіксації

фактів [52]. У свою чергу, В. Варавка визначає смарт-контракт як цифрову форму цивільно-правового договору, вираженого у програмному коді та такого, що автоматично виконується в децентралізованій мережі, що цілком корелює з уявленням про розподілений реєстр як децентралізовану базу даних [8].

Окрему увагу в науці приділено проблемі подвійної природи доказової сили цифрових записів, яка охоплює матеріально-правовий та процесуальний аспекти. Так, А. Іванов та В. Шмига акцентують на необхідності розмежування технічного й юридичного змісту смарт-контрактів, відзначаючи, що в їх основі завжди лежить правочин у розумінні ст. 202 Цивільного кодексу України [31]. Аналогічної позиції дотримується М. Бернацький, який, аналізуючи форми правочинів відповідно до ст. 205 ЦК України, підкреслює доцільність введення до Глави 16 ЦКУ спеціальної норми, що врегулює особливості смарт-контрактів як форми правочину [2].

Важливим елементом доктринального підґрунтя виступає ідея презумпції достовірності записів у блокчейні. В. Бліхар, досліджуючи правове регулювання застосування технології блокчейн, характеризує її як децентралізовану базу даних, що гарантує неможливість фальсифікації завдяки хронологічності записів та їх публічному підтвердженню. Це обґрунтовує пропозицію щодо перенесення тягара доказування на сторону, яка заперечує автентичність відповідного запису [3].

К. Некіт вважає найбільш виправданим розгляд смарт-контракту не як окремого виду договору, а як особливої форми його укладення, що відповідає концепції форм правочинів у цивільному праві [59, с.87], [62, с.51]. У свою чергу, І. Верес підкреслює, що смарт-контракт має відповідати загальним вимогам дійсності правочину, а також особливостям функціонування децентралізованих баз даних [9].

Окремого значення набуває питання волевиявлення у цифровому середовищі. Дослідження вказують на те, що дії сторін, спрямовані на ініціацію виконання смарт-контракту (наприклад, шляхом надсилання транзакції за допомогою особистого ключа), можуть бути кваліфіковані як волевиявлення, що породжує цивільні права та обов'язки. Цю тезу розвиває А. Жорняк, підкреслюючи

потребу комплексного правового врегулювання використання технології розподілених реєстрів у цивільному обороті [25].

Подальший розвиток правового режиму віртуальних активів вимагає їхньої повноцінної інкорпорації до фундаментальних інститутів цивільного права. Чинні статті 177 та 190 Цивільного кодексу України (ЦК України) містять невичерпний перелік об'єктів цивільних прав та визначення майна, однак не містять прямої згадки про цифрові активи. Це змушує суди та учасників обігу кваліфікувати їх за аналогією як «інше майно» або «майнові права», що створює правову невизначеність та ризики для стабільності правовідносин. Пряме включення до переліку об'єктів цивільних прав легітимізує їхній статус та створює міцний фундамент для подальшого обігу.

Так, автором пропонуються зміни в вигляді доповнення частині першої статті 177 після слів «цінні папери» словами «, крипто активи» та викласти її в такій редакції: *«Об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, крипто активи, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага».*

Також пропонується доповнити частину першу статті 190 після слів «майнові права та обов'язки» словами «та крипто активи» та викласти її в такій редакції: *«Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки та крипто активи».*

Ці мінімальні, але концептуально важливі зміни є наріжним каменем для всієї подальшої системи правовідносин. Вони надають чітку відповідь на питання про правову природу цифрових активів у системі цивільного права, відкриваючи шлях для їх легального включення у спадкову масу, поділ спільного майна подружжя, використання як об'єкта застави та звернення стягнення.

Однак, простого включення до переліку об'єктів недостатньо. Класичне речове право оперує категорією «володіння», яка є фізичною за своєю суттю і непридатною для нематеріальних цифрових активів. Ця концептуальна прогалина

створює непереборні перешкоди для розвитку забезпечувальних правовідносин та захисту добросовісного набувача. Стаття 12 Єдиного торговельного кодексу США (UCC Article 12) пропонує інноваційне та функціональне рішення запровадження еквівалента володіння через концепцію «контролю» над «контрольованим електронним записом». Імплементация аналогічної конструкції в ЦК України може стати вирішальним кроком для цифрової економіки. [338],[107],[110],[112].

Відтак, пропонується введення в положення ЦК України поняття «Контрольованого електронного запису. Таким є запис в електронній формі, який може бути підданий контролю. Контрольований електронний запис є різновидом цифрових активів. *Особа має контроль над електронним записом, якщо система, в якій цей запис існує, дозволяє цій особі та виключає можливість для інших осіб: а) користуватися переважною більшістю вигод від цього запису; б) перешкоджати іншим особам користуватися переважною більшістю вигод від цього запису; в) передавати контроль над цим записом іншій особі. Набувач, який за плату, добросовісно та не знаючи про права третіх осіб, отримує контроль над електронним записом (кваліфікований набувач), набуває права на нього вільним від будь-яких прав та вимог третіх осіб.*

Запровадження концепції «контролю» є не просто технічною правкою, а стратегічним кроком, що відкриває шлях для повноцінної інтеграції цифрових активів у банківський сектор та ринки капіталу України. Вона цілком вирішує проблему застави. Банки та фінансові установи не можуть приймати в заставу активи, щодо яких неможливо встановити надійний правовий режим, аналогічний володінню, та забезпечити пріоритет заставодержателя. Конструкція «контролю» дозволяє кредитору отримати юридично визнаний пріоритет над іншими кредиторами, якщо він отримує «контроль» над цифровим активом (наприклад, через мультипідписний гаманець або кастодіальний сервіс). Це перетворює криптовалюту та інші цифрові активи на прийнятне та ліквідне забезпечення. [30], [82], [94].

Норма про «кваліфікованого набувача» (аналог *holder in due course* у праві обігових документів) захищає покупців на біржах та в інших правочинах. Вони можуть бути впевнені, що куплений ними цифровий актив не буде витребуваний кимось, хто стверджує, що його було вкрадено раніше, за умови, що набувач діяв добросовісно. Цей захист є наріжним каменем будь-якого ліквідного та стабільного ринку. Таким чином, імплементація аналога *UCC Article 12* створює необхідні передумови для розвитку ринку цифрових активів, залучення інвестицій та інтеграції України у глобальну цифрову фінансову систему.

С.О. Грицай, досліджуючи дефініцію «віртуальні активи» в Законі № 2074-IX, обґрунтовує доцільність доповнення статті 200 ЦК України після слів «в електронному вигляді» словосполученням «у тому числі віртуальні активи», а також підтримує запропоновані зміни до статті 177 ЦК України з метою усунення правової невизначеності статусу таких активів у системі приватного права. Тим самим пропонується перенести питання кваліфікації віртуальних активів із рівня спеціального законодавства на рівень кодифікованих норм, що слугуватиме «якорем» для подальшого регулювання їх обігу. [13]

Схожі підходи демонструють А.М. Іванов та В.Є. Кривний, які наполягають на прямому включенні віртуальних (крипто)активів до переліку об'єктів цивільних прав через зміну статті 177 ЦК України та на запровадженні окремої статті 201-1 «Віртуальні активи», що надала б узгоджене легальне визначення і базові презумпції їх обігу. Така конструкція має забезпечити і матеріально-правову визначеність (*throughput* приватного обороту), і процесуальну передбачуваність для доказування прав на цифрові активи у судових спорах. [30]

Є. Савченко пропонує ще один крок систематизації: розміщення положень про «цифрові речі» в окремій главі Розділу III ЦК України з одночасним приведенням у відповідність законодавчої дефініції віртуальних активів, наданої Законом № 2074-IX. Автор також виступає за усунення колізій шляхом відмови від кваліфікації віртуальних активів як «нематеріальних благ», що має практичний

наслідок для режиму набуття, розпорядження та захисту суб'єктивних цивільних прав на такі об'єкти. [82]

Актуальність зазначених пропозицій підтверджують і найновіші академічні праці. Зокрема, В. В. Стечик у дисертаційному дослідженні, присвяченому загальній характеристиці «цифрових речей», обґрунтовує розширення кола об'єктів цивільних прав та необхідність формування цілісної доктрини цифрових активів у межах ЦК України. Пропонується методологічна модель, у якій «цифрова річ/актив» отримує чіткі матеріально-правові ознаки та інструменти захисту, вбудовані у класичні конструкції речових і зобов'язальних прав. [94]

Загалом, аналіз українських наукових робіт дає підстави стверджувати, що українська правова доктрина визнає необхідність внесення змін до Цивільного кодексу України шляхом доповнення його положеннями про смарт-контракти та записи у розподілених реєстрах. Відсутність єдиного визначення «смарт-контракту» у чинному законодавстві та вимог до подібних правочинів свідчить про існування правового вакууму. Умови євроінтеграції лише підсилюють потребу уніфікації правового регулювання, що дозволить інтегрувати Україну у сучасний цифровий правопорядок та забезпечити баланс між технологічними інноваціями й фундаментальними принципами цивільного права.

4.2. Інституційне забезпечення та техніко-юридичні стандарти функціонування децентралізованих технологій

Завершивши аналіз потреби в інтеграції технологічної основи віртуальних активів до цивільного законодавства, логічним є перехід до розробки концепції спеціального рамкового закону, що закріпить правовий режим самої технології. Такий нормативно-правовий акт, умовно названий «Про засади функціонування технології розподіленого реєстру та смарт-контрактів», покликаний стати фундаментом для подальшого розвитку як спеціального законодавства у сфері віртуальних активів, так і для модернізації загальних положень цивільного права.

Нагальність його ухвалення детермінована сукупністю чинників системного характеру. Передусім, це наявний правовий вакуум, за якого функціонування децентралізованих систем в Україні позбавлене будь-якої правової визначеності, що створює ризики для учасників правовідносин та стримує технологічні інвестиції. Окрім того, існує асинхронізація правового регулювання: законодавець вже визнав віртуальні активи як об'єкти цивільних прав, проте технологічна інфраструктура їх створення та обігу залишається поза правовим полем. Це створює логічну колізію та перешкоджає ефективному захисту прав, особливо в контексті вирішення спорів, пов'язаних з функціонуванням самовиконуваних алгоритмів.

В основу такого нормативного акту має бути покладено низку доктринальних принципів, що забезпечать його системність та довгострокову релевантність. Ключовими серед них є: принцип технологічної нейтральності, що унеможливорює надання переваг окремим програмно-апаратним реалізаціям та визначає технологію через її функціональні властивості; принцип функціональної еквівалентності, що прирівнює юридичні наслідки дій у цифровому середовищі (наприклад, запис у реєстрі) до їхніх традиційних аналогів (письмовий документ); та принцип верховенства права над кодом, який безапеляційно встановлює пріоритет імперативних норм законодавства та судового рішення над логікою будь-якого комп'ютерного алгоритму.

Водночас, як зазначає М. Фінк, технологічна нейтральність не повинна тлумачитися як відсутність вимог до архітектури смарт-контракту [214]. Автор обстоює перехід до моделі «функціональної специфікації»: закон визначає необхідний правовий результат (наприклад, можливість зупинки виконання), але залишає розробнику свободу вибору технічного способу його досягнення [214], [215]. Це дозволяє принципу функціональної еквівалентності прирівнювати юридичні наслідки дій у цифровому середовищі до їхніх традиційних аналогів, зберігаючи гнучкість регулювання

Таким чином, розробка зазначеного закону на основі вищевказаних принципів та з урахуванням провідного міжнародного досвіду дозволить створити надійну правову основу для безпечного впровадження технології розподіленого реєстру в національну економіку та правову систему.

У науковій літературі питання спеціального правового регулювання технології блокчейн та смарт-контрактів розглядається як окремий напрям цивілістичних досліджень. Зокрема, В.Ю. Пряміцин та К.І. Ковалик у своїй статті року пропонують розробити окремий законопроект, присвячений правовій природі блокчейну, а також створити спеціальний виконавчий орган для забезпечення розвитку цієї технології. Дослідники також вказують на доцільність внесення змін до Закону України «Про електронну комерцію» із включенням поняття «смарт-контракт» та коригування Закону України «Про електронні довірчі послуги» у частині використання електронного підпису для укладення смарт-контрактів [78, с.165].

О.Кудь запропонував концепцію рамкового спеціального законодавства, яке повинно визначати суб'єктно-об'єктний склад відносин у сфері віртуальних активів, їх класифікацію, види діяльності постачальників послуг, а також закріпити ризик-орієнтований підхід. Практичним втіленням цієї ідеї став розроблений за його участю законопроект № 4328 «Про токенизовані активи та криптоактиви», зареєстрований у Верховній Раді України 5 листопада 2020 року, який уперше запропонував на законодавчому рівні врегулювати цифрові рішення на базі технології блокчейн [44, с.152], [74].

Системні пропозиції щодо впровадження блокчейну в українське законодавство висловив В. Варавка. Він наголошує на необхідності нормативного визнання смарт-контрактів як форми цивільно-правового договору, переведення державних реєстрів на технологію блокчейн із автоматичним внесенням змін у разі виконання смарт-контракту, а також на обов'язковій ідентифікації сторін через цифровий підпис [8].

А. Жорняк акцентує увагу на відсутності єдиного підходу до законодавчого регулювання блокчейн-технологій у світі, підкреслюючи нерівномірність їх впровадження та відсутність уніфікованого стандарту. Автор пропонує розробку комплексних рекомендацій щодо модернізації українського законодавства з метою створення ефективної системи регулювання використання блокчейну [25].

Формування термінологічного апарату для проекту закону «Про засади функціонування технології розподіленого реєстру та смарт-контрактів» є не просто технічною, а системоутворюючою задачею. Від точності та повноти визначень залежить як внутрішня узгодженість самого закону, так і його здатність до органічної інтеграції в загальну систему українського права.

Так, автором на основі попередньо викладеного матеріалу в науковій роботі, пропонуються наступні визначення:

Технологія розподіленого реєстру (TPP): Це поняття має бути визначене максимально технологічно нейтрально як децентралізована електронна інформаційна система, в якій записи про транзакції (зміни) зберігаються, спільно використовуються та синхронізуються між її учасниками (вузлами) за допомогою криптографічних методів для забезпечення цілісності та незмінності даних. Така дефініція не прив'язується до терміну «блокчейн» і є відкритою до майбутніх технологічних розробок.

Вузол (Node): Апаратно-програмний комплекс (учасник мережі), який підключений до системи розподіленого реєстру, підтримує її функціонування шляхом зберігання повної або часткової копії реєстру та бере участь у підтвердженні транзакцій відповідно до механізму консенсусу. Юридичне значення цього терміну полягає у визначенні кола суб'єктів, що забезпечують функціонування мережі, що є важливим для питань юрисдикції та відповідальності.

Механізм консенсусу: Сукупність програмно визначених правил та процедур, за допомогою яких вузли розподіленого реєстру досягають згоди щодо достовірності та правомірності додавання нових записів (транзакцій) до реєстру.

Це визначення є ключовим, оскільки саме дотримання механізму консенсусу має стати юридичною підставою для презумпції достовірності запису в реєстрі.

Наступний блок термінів повинен стосуватись елементів, що функціонують на базі цієї технології.

Смарт-контракт: Комп'ютерний алгоритм, призначений для автоматизованого виконання, контролю або документування юридично значущих дій та подій відповідно до умов, попередньо закладених у його програмний код.

Важливо закріпити, що смарт-контракт є способом виконання правочину, а не самостійним видом договору, що дозволить інтегрувати його в чинне зобов'язальне право.

Цифровий запис (Токен): Ідентифікована одиниця інформації в системі розподіленого реєстру, що є репрезентацією певного майнового або немайнового права, іншої цінності чи активу та контролюється за допомогою цифрового ідентифікатора. Ця дефініція має бути рамковою, дозволяючи подальшому спеціальному законодавству (як-от Закону України «Про віртуальні активи») класифікувати токени на фінансові, утилітарні тощо.

Введення цих термінів до законодавчого поля України стане фундаментом, що дозволить судовій, виконавчій та законодавчій владі оперувати єдиною, чітко визначеною системою координат при регулюванні цієї нової сфери суспільних відносин.

Автоматизоване та незмінне виконання смарт-контрактів є їхньою ключовою перевагою, але водночас і джерелом значних ризиків: помилки в коді, неможливість зупинки виконання навіть за очевидної некоректності та вразливості до хакерських атак. Встановлення мінімальних техніко-юридичних стандартів якості та безпеки коду є необхідним для захисту прав споживачів, забезпечення стабільності правовідносин та надання судам інструментів для ефективного вирішення спорів. Моделлю для таких вимог слугує стаття 36 Регламенту ЄС «Data Act», яка вперше в європейському праві кодифікувала «істотні вимоги» (*essential requirements*) до смарт-контрактів.

На основі цього підходу пропонується для імплементації в українське законодавство наступна стаття, яка встановлює базовий стандарт належної обачності для розробників та операторів смарт-контрактів:

«1. Розробник або особа, що впроваджує смарт-контракт для автоматизованого виконання угод за участю третіх осіб, зобов'язана забезпечити відповідність такого смарт-контракту наступним істотним вимогам:

*1) **Стійкість та контроль доступу:** смарт-контракт має бути розроблений таким чином, щоб забезпечувати високий ступінь стійкості до функціональних помилок та протистояти маніпуляціям з боку третіх осіб, а також містити надійні механізми контролю доступу.*

*2) **Безпечне переривання та зупинка:** смарт-контракт повинен містити внутрішні функції, що дозволяють безпечно перервати або зупинити його виконання для уникнення небажаних наслідків, зокрема в разі виявлення помилок або за рішенням суду.*

*3) **Архівування даних та аудит:** має бути забезпечена можливість архівування транзакційних даних, логіки та коду смарт-контракту для збереження історії операцій та можливості проведення аудиту.*

*4) **Відповідність умовам угоди:** логіка смарт-контракту повинна повністю відповідати умовам тієї угоди, виконання якої він автоматизує».*

Кожна із запропонованих вимог виконує специфічну функцію у збалансуванні технологічної автономії коду та верховенства права.

Вимога щодо стійкості та контролю доступу переносить фокус відповідальності з кінцевого користувача на розробника. Вона встановлює стандарт професійної дбайливості, вимагаючи від творців коду імплементації механізмів, що запобігають передбачуваним збоям, несанкціонованому доступу та іншим маніпуляціям. Юридично це створює підґрунтя для пред'явлення позовів про відшкодування шкоди, завданої внаслідок технічних дефектів програмного

коду, та формує презумпцію вини розробника, якщо такі базові стандарти безпеки не були дотримані.

Припис про безпечне переривання та зупинку є найважливішим елементом для підпорядкування смарт-контрактів дії правосуддя. Цей механізм, відомий як «kill-switch», є прямим запереченням принципу «код є закон». Він надає судам та уповноваженим органам реальний інструмент для примусового виконання забезпечувальних заходів, судових рішень або для зупинки виконання контракту, що порушує публічний порядок. Хоча ця вимога вступає в певну суперечність із принципом незмінності публічних блокчейнів, вона може бути технічно реалізована через архітектурні рішення, такі як тимчасові паузи, ролі з обмеженими повноваженнями або механізми, що вимагають мульти-підпису для активації зупинки.

У сучасній доктрині (зокрема у працях Ф. Гуїллама) підкреслюється, що ця вимога не суперечить принципу незмінності (immutability) розподіленого реєстру [167]. Слід розмежовувати незмінність журналів транзакцій (ledger history), яка залишається абсолютною, та логіку виконання майбутніх станів (execution logic), яка може бути призупинена [167]. Як зазначають П. Філіппі та А. Райт, правова визначеність потребує впровадження «керованої мутабельності» [261]. Технічно це реалізується через архітектурні патерни «Proху» або «Circuit Breakers», де функція зупинки активується через мультипідпис довірених адміністраторів або рішення децентралізованого арбітражу, що дозволяє уникнути ризиків централізації [303], [167, 168]. Таким чином, вимога про «kill-switch» не заперечує принцип незмінності, а інтегрує правовий імператив у технічну архітектуру.

У публічних (permissionless) мережах, де централізована зупинка неможлива, цей обов'язок трансформується у вимогу до розробників інтегрувати архітектурні патерни «Proху» або «Circuit Breakers» на рівні смарт-контракту. Це дозволяє зупинити логіку виконання (execution logic) без втручання в історію транзакцій (ledger history), що зберігає принцип незмінності блокчейну (immutability). Дослідниця Ф.Гуллауме підкреслює, що «safe termination» є не технічним

дефектом, а «цифровим запобіжником», який забезпечує сумісність коду з публічним порядком. Таким чином, вимога щодо kill-switch має тлумачитися як функціональна здатність контракту підкорятися правосуддю, реалізація якої в публічних мережах покладається на мультипідпис (multisig) адміністраторів або децентралізований арбітраж.

Вимога щодо архівування даних та аудиту має критичне значення для доказового права. Вона забезпечує, що логіка та історія операцій смарт-контракту є відтворюваними та верифікованими. У разі виникнення спору, саме архів логів транзакцій та вихідний код слугуватимуть первинними доказами для з'ясування реальної волі сторін та фактичних обставин виконання угоди. Це дозволяє судовим експертам проводити технічний аудит і надавати обґрунтовані висновки, перетворюючи абстрактний програмний код на об'єкт, придатний для судового дослідження.

Нарешті, вимога про відповідність умовам угоди слугує правовим містком між традиційною текстовою формою договору та його алгоритмічною реалізацією. Вона закріплює пріоритет узгодженої волі сторін над можливими помилками чи неточностями в коді. Якщо буде доведено, що логіка смарт-контракту розходиться з умовами, які сторони погодили у текстовій формі (або в інший доказовий спосіб), саме ці узгоджені умови матимуть переважну силу, що дає підстави для визнання наслідків автоматизованого виконання недійсними. [7, с.93], [8], [27], [31], [33, с.240], [41, с.86], [78, с.164].

На думку автора запропоновані норми створюють збалансовану систему, яка, не заперечуючи інноваційного потенціалу смарт-контрактів, підпорядковує їх фундаментальним принципам цивільного права: захисту слабшої сторони, добросовісності та можливості судового захисту порушених прав.

Україна, гармонізуючи своє законодавство з європейським, має унікальну можливість не просто здійснити рецепцію Регламенту MiCA, а й врегулювати ті аспекти, які європейський законодавець свідомо залишив поза поточною рамкою або розглянув лише побіжно. Йдеться про створення глибшого, фундаментального

рівня регулювання, що могло б позиціонувати українську юрисдикцію як одну з найбільш доктринально послідовних у світі.

Ключовим напрямом такої просунутої кодифікації є нормативне охоплення явищ, які не отримали вичерпного регулювання в MiCA. Це стосується децентралізованих фінансів (DeFi) та децентралізованих автономних організацій (DAO). Регламент MiCA свідомо обмежує свою дію суб'єктами з юридичною персоніфікацією, відкладаючи питання регулювання повністю децентралізованих протоколів до майбутнього перегляду. Україна, натомість, могла б розробити спеціальний правовий режим, що включав би тест «контролю або достатнього впливу» для атрибуції відповідальності навіть у децентралізованих проєктах, а також визначив би організаційно-правову форму для DAO, вирішуючи питання їхньої правосуб'єктності та оподаткування. Для повністю децентралізованих протоколів (DeFi), де відсутній єдиний адміністратор, функція безпечного переривання може бути реалізована через механізми децентралізованого управління (Governance), де рішення про зупинку приймається спільнотою власників токенів [309].

Така модель дозволяє гармонізувати гнучкість децентралізованого управління з юридичною стабільністю корпоративної форми. Визнання смарт-контрактів легітимним інструментом корпоративного управління, а голосування токенами – належним способом волевиявлення, дозволяє DAO виконувати регуляторні вимоги щодо безпеки (включаючи зупинку виконання за рішенням спільноти) без створення критичних точок відмови. Це створює безпечний правовий простір для Web3-проєктів в Україні.

Існує прогалина у сфері речово-правового режиму для цифрових об'єктів. MiCA регулює ринки та послуги, не втручаючись у фундаментальні норми цивільного права держав-членів. Імплементація американської конструкції «контрольованого електронного запису» (controllable electronic record) до Цивільного кодексу України дозволила б вирішити питання, які MiCA не охоплює: юридичне визнання контролю над приватним ключем як аналога володіння,

створення чіткого механізму забезпечувальних операцій (застави) та закріплення інституту захисту добросовісного набувача цифрових активів.

Також існує потреба у легалізації елементів технологічної інфраструктури. Окремий закон, що регулював би не ринок, а саму технологічну основу, міг би ввести визначення для критичних компонентів, які MiCA не деталізує. До таких належать Оракул (Oracle), із встановленням режиму відповідальності за достовірність наданої ним інформації, та цифровий ідентифікатор, з прирівнянням транзакції, підписаної особистим ключем, до юридично значущого волевиявлення.

Таким чином, унікальність українського шляху може полягати у створенні дворівневої системи: верхній рівень гармонізується з MiCA, регулюючи ринок, а нижній, фундаментальний рівень, кодифікує цивільно-правовий статус цифрових активів та встановлює правила для ключових технологічних елементів, створюючи більш глибоке та стабільне правове середовище.

Враховуючи вищевикладене, автором пропонується наступні визначення:

Цифровий ідентифікатор: Унікальна пара взаємопов'язаних криптографічних ключів (відкритого та особистого), що використовується для отримання доступу до цифрових записів у розподіленому реєстрі, ініціювання транзакцій та засвідчення волевиявлення особи. Це більш юридично коректний та абстрактний термін, ніж «криптовалютний гаманець». Підписання транзакції особистим ключем має бути юридично прирівняне до власноручного або кваліфікованого електронного підпису для цілей обігу в межах ТРР.

Оракул (Oracle): Зовнішній сервіс або апаратно-програмний комплекс, що надає смарт-контрактам інформацію з джерел поза межами розподіленого реєстру (off-chain) та/або передає інформацію з реєстру до зовнішнього світу. Визначення цього поняття є критичним, оскільки оракули є потенційним джерелом юридичних спорів. Закон має закласти основи для визначення відповідальності постачальників послуг оракулів за достовірність наданої ними інформації.

Для ефективної інтеграції децентралізованих структур у національний правовий простір ключовим є створення передбачуваної та безпечної

організаційно-правової форми. Замість розробки нової, невизначеної та складної для інтеграції конструкції, пропонується імплементувати DAO в існуючу та доктринально зрозумілу модель товариства з обмеженою відповідальністю. Це вимагає введення до спеціального закону наступної норми:

«Децентралізована автономна організація (DAO) – це товариство з обмеженою відповідальністю, особливості створення та діяльності якого визначаються цим Законом, управління яким здійснюється його учасниками переважно через смарт-контракти, що забезпечують автоматизоване виконання рішень, прийнятих шляхом голосування учасників».

Так, Д. Віровець у дисертаційному дослідженні, підкреслює, що DAO потребують «правової оболонки» – офіційної організаційно-правової форми для взаємодії з урядовими інституціями, бізнесом, а також для цілей оподаткування, прозорості та підзвітності. Автор зауважує, що в США товариство з обмеженою відповідальністю (LLC) вважається найбільш придатною формою для DAO через гнучкість у структурі управління. Водночас лише три штати США – Теннессі, Вермонт і Вайомінг – на сьогодні мають спеціальні закони про DAO. При цьому дослідник наголошує, що в Україні правове регулювання DAO фактично не досліджувалося, однак саме Закон України «Про віртуальні активи» може стати підґрунтям для формування спеціального правового статусу DAO [11].

О. Кудь, аналізуючи правову природу DAO, зазначає, що їх поширення у світі створить основу для нових моделей наднаціональної економіки. На його думку, традиційна концепція «юридичної особи» виявляється неспроможною пояснити феномен DAO, оскільки децентралізована архітектура формує нову правову невизначеність [44, с.152].

В.В. Сержанов у публікації 2023 року визначає DAO як новий формат онлайн-спільнот, що дозволяє учасникам взаємодіяти заради спільних інтересів. Він наголошує, що розвиток DAO неминуче призведе до появи спеціальних нормативних актів, покликаних регулювати їхню діяльність, при цьому головною цінністю DAO залишається саме спільнота, а не технологія [89].

Аналіз та обґрунтування пропозиції автора ґрунтується на необхідності вирішення фундаментальної проблеми, що стримує розвиток децентралізованих структур: без спеціального правового статусу DAO, згідно із загальними принципами права, може бути кваліфікована як просте товариство або неінкорпорована асоціація. У таких структурах учасники, як правило, несуть солідарну та необмежену відповідальність за зобов'язаннями організації. Ця загроза була емпірично підтверджена практикою регуляторів США, зокрема у справі CFTC проти Ooki DAO, де суд визнав DAO «особою» для цілей закону, а її учасників – потенційно відповідальними за порушення. Ризик необмеженої персональної відповідальності є величезним бар'єром для інновацій та участі в DAO. [158], [215]

Запропонована норма, яка вводить розуміння DAO як підвид ТОВ, надає їй ключові атрибути юридичної особи: правосуб'єктність (можливість укласти договори, володіти майном, виступати в суді) і, що найважливіше, обмежує відповідальність учасників розміром їхніх внесків (часток, представлених токенами). Така модель, запозичена з прогресивного законодавства штату Вайомінг, США, яке стало піонером у легалізації DAO, дозволяє гармонізувати гнучкість децентралізованого управління з юридичною стабільністю корпоративної форми. Вона визнає смарт-контракти легітимним інструментом корпоративного управління, а голосування токенами – належним способом волевиявлення учасників, що може бути відображено у статуті такої організації. Таким чином, ця норма не просто дає визначення, а створює безпечний та передбачуваний правовий простір для функціонування децентралізованих структур в Україні, стимулюючи розвиток інноваційної економіки та залучення інвестицій у Web3-проекти.[343], [344].

4.3. Оподаткування операцій з віртуальними активами та засади податкового адміністрування

Продовжуючи логіку дослідження, перейдемо до одного з найбільш доктринально складних і практично значущих аспектів правового режиму віртуальних активів їх фіскальної рамки. Незважаючи на ухвалення рамкового Закону України № 2074-IX «Про віртуальні активи» у 2022 році, його дія залишається заблокованою через відсутність відповідних змін до Податкового кодексу України (ПКУ). Цей тривалий правовий вакуум породжує суперечливу та фіскально обтяжливу практику з боку Державної податкової служби, яка, не маючи спеціалізованих норм, змушена керуватися загальними положеннями ПКУ. Такий підхід призводить до того, що контролюючі органи схильні оподатковувати всю суму доходу, отриману фізичною особою від продажу віртуальних активів, за загальною ставкою 18% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та 1.5% військового збору, не враховуючи при цьому документально підтверджені витрати на їх придбання.

Така ситуація є економічно необґрунтованою та створює значні ризики для платників податків. Вона ігнорує інвестиційну природу операцій з віртуальними активами, прирівнюючи їх до отримання безоплатної вигоди, що фундаментально суперечить їхній суті. Це не лише створює надмірне податкове навантаження, що може сягати значної частини капіталу інвестора, а не лише прибутку, але й гальмує розвиток легального ринку та стимулює його подальше перебування в тіні. Відсутність чітких правил гри робить українську юрисдикцію непривабливою для інституційних інвесторів та великих міжнародних гравців, які потребують правової визначеності та передбачуваності.

Основою для розробки проєктних норм слугуватиме критичний аналіз законопроєкту №10225-д, [28] а також глибоке порівняльно-правове дослідження фіскальних моделей Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Португалії та новітніх регуляторних підходів Європейського Союзу.

Фундаментальною передумовою для побудови адекватної системи оподаткування є чітка кваліфікація операцій з віртуальними активами як інвестиційної діяльності. Американська податкова служба (IRS) ще у 2014 році визначила, що криптовалюти для цілей оподаткування є майном (property), а отже, прибуток від їх продажу є приростом капіталу (capital gain). Цей підхід, що дозволяє враховувати витрати на придбання, є домінуючим у провідних юрисдикціях і має бути покладений в основу української моделі. [247] Таким чином, об'єктом оподаткування має бути не валовий дохід, а інвестиційний прибуток, що визначається як позитивна різниця між доходом, отриманим від продажу віртуального активу, та його документально підтвердженою вартістю. Це усуває ризик конфіскаційного оподаткування та відповідає економічній сутності операції.

Щодо адміністрування, то ключовий виклик є верифікація витрат в умовах децентралізованих систем. Досвід Великої Британії, де HM Revenue & Customs вимагає від платників податків ведення детального обліку всіх транзакцій, може бути адаптований для України. Провайдери послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, мають бути наділені функціями податкових агентів, принаймні в частині надання інформації про операції клієнтів за запитом контролюючого органу. [228] Це узгоджується із глобальними стандартами, зокрема з Crypto-Asset Reporting Framework (CARF), розробленим ОЕСР. [289] Як обґрунтовує П.Хакер, такий підхід забезпечує дотримання принципу горизонтальної справедливості: платник не повинен нести надмірний податковий тягар через технічні збої або банкрутство бірж (кейс FTX), якщо факт вибуття коштів може бути верифікований через алгоритми ланцюга транзакцій. [224]

Для усунення ризику нарахування податку на валову виручку пропонується впровадити принцип «пріоритету криптографічних записів». Замість виключно банківських виписок, податкове законодавство має визнавати дані публічних провідників блокчейну (block explorers) як належне підтвердження витрат, за умови верифікації контролю платника над адресою гаманця.

П.Хакер обґрунтовує необхідність «технологічно-орієнтованого адміністрування», де у разі неможливості встановлення точної ціни придбання активу (наприклад, через 5 років після покупки) застосовується методика оцінки за справедливою ринковою вартістю (fair market value) на момент транзакції. Дані світових агрегаторів (CoinMarketCap, CoinGecko) мають отримати статус джерел офіційної індикативної ціни для цілей ПКУ. Такий підхід захищає платника від конфіскаційного оподаткування у випадках, коли посередник зник, але факт витрат об'єктивно зафіксований у розподіленому реєстрі.

Особливої уваги заслуговує питання непрямого оподаткування. Прецедентне рішення Суду ЄС у справі C-264/14 Hedqvist встановило, що операції з обміну криптовалюти на фіатні гроші звільняються від податку на додану вартість (ПДВ), оскільки за своєю суттю є фінансовими послугами. Імплементація цього принципу в українське законодавство є обов'язковою умовою для гармонізації з *acquis communautaire* та усунення подвійного оподаткування, що могло б остаточно зруйнувати ліквідність ринку. [164]

Таким чином, запропонована фіскальна рамка, що базується на визнанні інвестиційної природи прибутку, запровадженні прозорих механізмів адміністрування та імплементації європейських стандартів щодо ПДВ, дозволить не лише розблокувати дію профільного закону, а й створити в Україні конкурентоспроможне та передбачуване податкове середовище для розвитку інноваційної цифрової економіки.

О. Мельниченко у дослідженні фінансово-правових аспектів криптовалют наголошує, що податкове навантаження за певних умов може перевищувати отриманий дохід, що фактично наближає його до конфіскаційного оподаткування. Вона також акцентує на необхідності врахування витрат на придбання активів для правильного визначення податкової бази, що узгоджується з моделлю, яка застосовується у США [54] .

Схожу позицію висловлює Р. Самсін, який критикує відсутність у законодавстві чіткого визначення об'єкта оподаткування при операціях із

віртуальними активами та обґрунтовує, що справедливим є оподаткування лише прибутку, а не валового доходу [85] .

О. Дмитрик підкреслює потребу системного підходу до правового регулювання, що передбачає не лише чітку юридичну кваліфікацію віртуальних активів, але й урахування їхньої інвестиційної природи [23] .

Т. Гудіма вказує відсутність передбачуваної податкової системи у сфері віртуальних активів, що створює бар'єри для інституційних інвесторів, та підтримує необхідність формування зрозумілих і стабільних правил [16].

За умов відсутності спеціального законодавства, Державна податкова служба України виробила власний підхід до оподаткування доходів, отриманих фізичними особами від операцій з віртуальними активами. Цей підхід, відображений у численних індивідуальних податкових консультаціях (ІПК) та офіційних роз'ясненнях, базується на застосуванні загальних норм Податкового кодексу. Дохід від продажу криптовалют трактується як «інший дохід» (якщо джерело виплати знаходиться в Україні) або «іноземний дохід» (якщо виплата здійснюється нерезидентом, наприклад, іноземною криптобіржею). [57]

Ключовим і найбільш проблемним аспектом цього підходу є визначення бази оподаткування. ДПС послідовно наполягає на тому, що оподаткуванню підлягає повна сума коштів, яка отримується платником податків від таких операцій. Це означає, що база оподаткування дорівнює валовій виручці від продажу віртуального активу, а документально підтверджені витрати на його попереднє придбання не враховуються і не зменшують податкову базу.

Такий фіскальний підхід є не лише дискусійним з правової точки зору, але й економічно деструктивним. Він ігнорує економічну суть операцій з віртуальними активами, які за своєю природою є інвестиційними. Оподаткування валового доходу, а не чистого прибутку, призводить до конфіскаційного рівня податкового навантаження, що робить легальну діяльність на ринку практично неможливою та не вигідною.[20]

Застосування загальних норм ПКУ до інвестиційних операцій створює фундаментальну логічну колізію. Коли інвестор купує віртуальний актив за 1000 гривень і продає його за 1100 гривень, його реальний економічний прибуток становить 100 гривень. Однак, згідно з підходом ДПС, податок у розмірі 19.5% (18% ПДФО + 5% військового збору) буде нараховано на всю суму продажу (1100 гривень), що складе 253 гривень. У такому випадку, інвестор не лише не отримує прибутку, але й зазнає прямих збитків у розмірі 153 гривень, що є абсурдним з економічної точки зору.

Ця позиція є предметом гострої критики з боку юридичних та фінансових експертів, які наголошують, що криптовалюта за своєю суттю є інвестиційним активом, а отже, оподатковуватись має саме різниця між ціною купівлі та продажу. Такий підхід не лише відповідає міжнародній практиці (зокрема, підходам США та Великої Британії), але й є єдиним способом стимулювати вихід ринку з тіні та забезпечити реальні надходження до бюджету. Поточна ж практика лише консервує нелегальний статус ринку, роблячи будь-яку спробу легалізації доходів економічно не вигідною для громадян. [20], [21], [57].

Спираючись на іноземний досвід, необхідно чітко розмежувати два фундаментально різні за своєю економічною природою види доходу, пов'язані з віртуальними активами.

Першою і ключовою категорією є *інвестиційний прибуток*, що виникає внаслідок відчуження (продажу, обміну) віртуального активу. Цей дохід за своєю економічною суттю є приростом капіталу, а отже, базою оподаткування для нього має бути виключно позитивна різниця між доходом від продажу та документально підтвердженими витратами на придбання та/або створення цього активу. Такий підхід, що є стандартом для оподаткування операцій на ринках капіталу, адекватно відображає інвестиційну природу більшості операцій з віртуальними активами. Він усуває ризик конфіскаційного оподаткування, коли податкове навантаження лягає на валовий дохід, а не на реальний фінансовий результат, що є критично важливим

для стимулювання легального обігу та інвестиційної привабливості юрисдикції. [104], [262].

Друга категорія охоплює *доходи*, отримані не внаслідок продажу інвестиційного активу, а як винагорода за певну діяльність або участь у функціонуванні мережі. Чітка ідентифікація таких доходів дозволяє застосовувати до них адекватні режими оподаткування, відмінні від оподаткування інвестиційного прибутку. До цієї категорії належать:

- **Майнінг та стейкінг:** Ці доходи є результатом активної або пасивної участі в підтримці функціонування розподіленого реєстру. У міжнародній практиці винагорода, отримана внаслідок цієї діяльності, розглядається як дохід, що підлягає оподаткуванню за ринковою вартістю на момент її нарахування. Ця вартість у фіатній валюті стає «базою» для майбутнього розрахунку інвестиційного прибутку при подальшому продажу цих активів. Законопроект №10225-д визнає складність підтвердження прямих витрат на майнінг, пропонуючи тимчасові рішення, але сама кваліфікація такого доходу як «іншого» є концептуально правильною.
- **Аірдропи та винагороди:** Безоплатно отримані активи внаслідок аірдропів або інших маркетингових чи бонусних програм за своєю природою є доходом, що підлягає оподаткуванню. Базою оподаткування є їхня ринкова вартість на момент отримання контролю над ними, оскільки саме в цей момент у платника податків виникає економічна вигода.
- **Оплата праці або послуг у віртуальних активах:** У цьому випадку віртуальний актив виступає лише як засіб платежу, а не як об'єкт інвестиції. Відповідно, ринкова вартість отриманих активів на момент виплати кваліфікується як дохід від трудової або господарської діяльності та оподатковується за загальними правилами, що застосовуються до заробітної плати чи оплати послуг.

Чітке законодавче розмежування цих видів доходу є критично важливим. Це не лише створює справедливу та логічну систему оподаткування, але й закладає

міцний фундамент для майбутнього розвитку ринку. Наприклад, визнання доходу від стейкінгу «пасивним» доходом (як це зроблено в Португалії) відкриває шлях до розробки спеціалізованих податкових режимів для інструментів децентралізованих фінансів (DeFi). Водночас кваліфікація майнінгу як доходу від діяльності дозволяє в майбутньому застосовувати до нього стандартні правила оподаткування бізнесу, включаючи амортизацію обладнання. Відсутність такого розмежування прирікає податкову систему на постійні спори та правову невизначеність. [28], [104], [262], [346], [35], [67].

На основі проведеного аналізу пропонується внести до Податкового кодексу України такі зміни, що створять чітку та справедливую систему визначення об'єкта та бази оподаткування операцій з віртуальними активами;

Доповнити статтю 165 ПКУ («Доходи, які не включаються до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу») новим підпунктом, який встановлює, що *не є об'єктом оподаткування дохід, отриманий платником податку від операцій з обміну одного віртуального активу на інший віртуальний актив, що здійснюються без його продажу за фіатну валюту.*

Ця норма відповідає найкращим міжнародним практикам, зокрема США, та положенням законопроекту №10225-д.22 Вона стимулює реінвестування капіталу в межах ринку віртуальних активів та відкладає момент оподаткування до моменту фіксації прибутку у фіатній валюті, що є логічним та справедливим.

Також пропонується доповнити Розділ IV ПКУ новою статтею «Оподаткування інвестиційного прибутку від операцій з віртуальними активами», в якій: *Дати чітке визначення «інвестиційного прибутку від операцій з віртуальними активами» як позитивної різниці між доходом, отриманим платником податку від продажу або іншого відчуження віртуального активу, та його вартістю, що визначається із суми документально підтверджених витрат на придбання такого віртуального активу та/або на його створення (майнінг).*

Встановити, що до складу документально підтверджених витрат включаються вартість придбання віртуального активу, а також комісійні

винагороди, сплачені постачальникам послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів. Передбачити, що якщо в результаті розрахунку інвестиційного прибутку виникає від'ємне значення (інвестиційний збиток), його сума переноситься у зменшення фінансового результату від операцій з віртуальними активами наступних звітних (податкових) періодів до його повного погашення. Цей механізм відповідає практиці оподаткування інвестиційних активів та закладений у законопроекті №10225-д.22

Пропонується доповнити статтю 164 ПКУ («База оподаткування») положеннями, що: *До складу загального річного оподатковуваного доходу як «інші доходи» включається вартість віртуальних активів, отриманих платником податку внаслідок майнінгу, стейкінгу, айрдропів, а також як оплата за товари (роботи, послуги).*

Встановити, що базою оподаткування для таких доходів є їхня ринкова вартість, визначена у гривні за офіційним курсом Національного банку України до відповідної іноземної валюти на момент їх нарахування (отримання). Для доходів від майнінгу передбачити, що витрати на створення віртуальних активів можуть бути враховані у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, для уникнення оподаткування валового доходу.

Одним із ключових та стратегічно важливих елементів законопроекту №10225-д є пропозиція щодо запровадження на перехідний період пільгової ставки оподаткування. Зокрема, пропонується, що для віртуальних активів, які були придбані до набрання чинності законом, у разі їх продажу протягом 2026 року фізичні особи матимуть право обрати та застосувати ставку ПДФО у розмірі 5%.

Цю норму слід розглядати не просто як тимчасову податкову пільгу, а як продуманий стратегічний інструмент «одноразового (нульового) декларування» або, по суті, «податкової амністії» для капіталів у віртуальних активах. Ринок віртуальних активів в Україні роками розвивався поза межами правового та фіскального поля. Величезні обсяги активів належать громадянам, які не мають документального підтвердження їх походження та вартості придбання. Мета

запропонованої норми _ створити потужний стимул для таких власників вийти з «тіні», легалізувати свої статки за прийнятною, не обтяжливою ставкою, та зафіксувати їх у правовому полі України. Це дозволить вирішити одразу кілька завдань: провести масштабну «детінізацію» значного сегменту економіки; залучити до бюджету додаткові надходження вже у перший рік дії закону; що не менш важливо, сформувати первинну базу даних про обсяги віртуальних активів, що перебувають у власності українських резидентів, що є необхідною передумовою для подальшого ефективного адміністрування.

Хоча прямі аналоги такої «амністії» в розвинених країнах зустрічаються рідко, її логіка відповідає загальній тенденції створення сприятливих умов для залучення та легалізації капіталу. Наприклад, податковий режим Португалії, який повністю звільняє від оподаткування приріст капіталу від продажу віртуальних активів, що утримувалися понад один рік, також стимулює певну довгострокову інвестиційну поведінку. [333] Запропонована в Україні норма є більш прямолінійною та спрямована на досягнення швидкого одноразового ефекту легалізації, що є виправданим в умовах тривалого правового вакууму.

Після завершення перехідного періоду законопроект №10225-д та коментарі до нього передбачають встановлення стандартної ставки оподаткування інвестиційного прибутку від операцій з віртуальними активами на рівні 18% ПДФО плюс 5% військового збору, що в сумі складає 23%..

Для оцінки адекватності цієї ставки необхідно провести порівняльний аналіз з податковими режимами інших країн.

Таблиця 1: Порівняльна таблиця режимів оподаткування доходів фізичних осіб від операцій з віртуальними активами

Юрисдикція	База оподаткування (інвестиції)	Ставка (короткостроковий прибуток)	Ставка (довгостроковий прибуток)	Оподаткування стейкінгу/майнінгу
------------	---------------------------------	------------------------------------	----------------------------------	----------------------------------

Україна (поточна практика)	Інвестиційний прибуток	18% ПДФО + 5% ВЗ (23%)	18% ПДФО + 5% ВЗ (23%)	Як інший дохід (з повного доходу)
США	Приріст капіталу (Capital Gain)	Ставка звичайного доходу (до 37%)	0%, 15% або 20%	Як звичайний дохід (Ordinary Income)
Велика Британія	Приріст капіталу (Capital Gain)	10% або 20%	10% або 20%	Як інший дохід (Miscellaneous Income)
Португалія	Приріст капіталу (Capital Gain)	28%	0% (якщо володіння > 1 року)	Як дохід від капіталу (28%)
Австрія	Приріст капіталу	27.5%	27.5%	Як дохід від капіталу (27.5%)
Франція	Приріст капіталу	30% (flat tax)	30% (flat tax)	Як дохід (BNC або flat tax)
Болгарія	Приріст капіталу	10% (або 15% як бізнес)	10% (або 15% як бізнес)	Як дохід (10% або 15%)

Таблиця 1: Порівняльна таблиця режимів оподаткування доходів фізичних осіб від операцій з віртуальними активами

Аналіз показує, що запропонована ставка у 23% є цілком конкурентоспроможною в європейському та світовому контексті. Вона є нижчою, ніж в Австрії (27.5%), Франції (30%) та для короткострокових прибутків у Португалії (28%). Водночас вона вища, ніж у деяких країнах Східної Європи, як-от Болгарія (10%). Такий рівень податкового навантаження позиціонує Україну не як «податкову гавань» чи офшор, а як респектабельну юрисдикцію із середнім, збалансованим рівнем оподаткування. У поєднанні з пільговим періодом, чіткими правилами визначення бази оподаткування та звільненням від ПДВ, такий режим може бути вельми привабливим для інвесторів та бізнесу, які шукають насамперед

правову визначеність та стабільність, а не мінімально можливі податки. [333], [253], [303], [271], [266], [261].

Світова практика свідчить, що покладання обов'язку з декларування та сплати податків виключно на фізичних осіб є неефективним. Рівень добровільного дотримання податкових вимог (compliance) залишається низьким, а для податкових органів вкрай складно відстежувати тисячі дрібних транзакцій. Тому глобальний тренд однозначно рухається в бік автоматизації збору податкової інформації та залучення професійних посередників до процесу адміністрування.

Ключовим кроком у цьому напрямку є Директива ЄС про адміністративну співпрацю (DAC8), яка запроваджує нові правила прозорості для операцій з криптоактивами. Ця директива, що має бути імплементована країнами-членами до кінця 2025 року та запрацює з 1 січня 2026 року, є революційною за своїм змістом. Вона зобов'язує всіх постачальників послуг, пов'язаних з криптоактивами (Reporting Crypto-Asset Service Providers, RCASPs), що працюють на ринку ЄС, збирати, перевіряти та автоматично передавати податковим органам країн-резидентства своїх клієнтів детальну інформацію про їхні транзакції.

Обов'язок	Інформація, що підлягає збору та звітуванню
Ідентифікація користувача	- Повне ім'я (для юридичних осіб - повна назва) - Поштова адреса - Країна податкового резидентства - Податковий ідентифікаційний номер (TIN) - Дата та місце народження (для фізичних осіб)
Ідентифікація транзакцій	- Назва та тип віртуального активу - Кількість одиниць - Дата та час транзакції - Тип транзакції (купівля за фіат, продаж за фіат, обмін на інший криптоактив, переказ) - Валова вартість транзакції у фіатній валюті - Адреси гаманців, що використовувались для переказу

Процедури	- Проведення належної перевірки клієнта (due diligence) для верифікації наданої інформації. - Щорічне подання звіту до податкового органу країни реєстрації CASP до 31 січня року, наступного за звітним.
-----------	---

Таблиця 2: Ключові обов'язки постачальників послуг (CASP) згідно з Директивою ЄС DAC8

Імплементація в Україні норми про покладання функцій податкових агентів на ліцензованих українських постачальників послуг (CASP) є не просто питанням зручності адміністрування. Це є стратегічним кроком на випередження та абсолютно необхідною умовою для майбутньої інтеграції України в глобальну систему автоматичного обміну податковою інформацією щодо криптоактивів, яка наразі активно формується на основі стандартів ОЕСР (Crypto-Asset Reporting Framework, CARF) та європейської DAC8. Без створення власного механізму податкових агентів Україна не зможе ані ефективно адмініструвати податки всередині країни, ані стати повноцінним учасником міжнародного обміну, що унеможливить отримання даних про криптоактиви українських резидентів на закордонних платформах. Таким чином, ця норма є критично важливою для забезпечення повноти надходжень до бюджету та фіскального суверенітету в довгостроковій перспективі. [178], [301], [300].

Для реалізації збалансованого підходу до ставок та адміністрування пропонуються такі проєктні норми:

Внести зміни до нової статті ПКУ «Оподаткування інвестиційного прибутку від операцій з віртуальними активами»: *Встановити, що ставка податку на доходи фізичних осіб з інвестиційного прибутку від операцій з віртуальними активами становить 18%. (Військовий збір регулюється підрозділом 10 Розділу XX ПКУ).*

Доповнити Перехідні положення ПКУ тимчасовою нормою такого змісту: *«Тимчасово, до 31 грудня 2026 року включно, платники податку, які до 31 грудня 2025 року володіли віртуальними активами на праві власності, мають право при*

продажу або іншому відчуженні таких активів протягом 2026 року застосувати до інвестиційного прибутку ставку податку на доходи фізичних осіб у розмірі 5% за умови подання річної податкової декларації про майновий стан і доходи».

Доповнити ПКУ новою статтею «Особливості утримання податку податковими агентами при операціях з віртуальними активами»: *Встановити, що постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, який отримав відповідний дозвільний документ (ліцензію) згідно із законодавством України, при здійсненні операції з продажу віртуального активу фізичною особою-резидентом за фіатну валюту, визнається податковим агентом щодо виплати інвестиційного прибутку.*

Покласти на такого податкового агента обов'язок розраховувати, утримувати та сплачувати (перераховувати) до бюджету від імені та за рахунок фізичної особи податок на доходи фізичних осіб та військовий збір із суми інвестиційного прибутку.

Передбачити, що порядок розрахунку інвестиційного прибутку податковим агентом, а також порядок надання платником податку інформації про документально підтверджені витрати на придбання віртуального активу встановлюється Кабінетом Міністрів України. У разі ненадання платником податку такої інформації, податковий агент утримує податки з повної суми виплаченого доходу.

Одним із наріжних каменів у формуванні європейського підходу до регулювання віртуальних активів стало рішення Суду Європейського Союзу (Court of Justice of the European Union, CJEU) від 22 жовтня 2015 року у справі *C-264/14 Skatteverket v David Hedqvist*. Це рішення встановило фундаментальний прецедент щодо оподаткування операцій з віртуальними валютами податком на додану вартість (ПДВ). [164]

Громадянин Швеції Девід Хедквіст мав намір створити компанію, яка б надавала послуги через веб-сайт з обміну традиційних (фіатних) валют на віртуальну валюту Bitcoin і навпаки. Його бізнес-модель передбачала отримання

прибутку за рахунок маржі, тобто різниці між ціною, за якою його компанія купувала біткоїни, та ціною, за якою вона їх продавала клієнтам. Перед початком діяльності пан Хедквіст звернувся до шведських податкових органів за отриманням попереднього рішення (advance ruling) щодо того, чи підлягатимуть такі операції оподаткуванню ПДВ.

Після розгляду справи на національному рівні, Вищий адміністративний суд Швеції звернувся до Суду ЄС з проханням надати попереднє рішення щодо двох ключових питань з інтерпретації Директиви ЄС про ПДВ (2006/112/ЕС):

1. Чи є операції з обміну віртуальної валюти на традиційну валюту (і навпаки) «наданням послуг за винагороду» у розумінні статті 2(1)(с) Директиви?
2. Якщо відповідь на перше питання є позитивною, чи підпадають такі операції під звільнення від ПДВ, передбачене статтею 135 (1) Директиви для фінансових операцій?

Суд ЄС надав чіткі та послідовні відповіді на обидва питання.

Щодо першого питання, Суд підтвердив, що операції, які планував здійснювати пан Хедквіст, є наданням послуг за винагороду. Суд встановив наявність прямого зв'язку між послугою (здійсненням обміну) та винагородою, яку отримував постачальник послуг (маржею, закладеною в обмінний курс). Таким чином, ці операції підпадають під сферу застосування ПДВ.

Щодо другого питання, аналіз Суду був більш глибоким і стосувався суті віртуальної валюти. Суд зосередився на тлумаченні статті 135(1)(е) Директиви, яка звільняє від ПДВ «операції... що стосуються валюти, банкнот та монет, що використовуються як законний платіжний засіб».

Суд визнав, що віртуальна валюта Bitcoin не має статусу законного платіжного засобу в жодній країні. Однак, Суд зазначив, що єдине призначення Bitcoin _ бути засобом платежу, і він приймається для цієї мети певними операторами.

Далі Суд застосував телеологічний (цільовий) метод тлумачення. Він вказав, що мета звільнення фінансових операцій від ПДВ полягає у тому, щоб уникнути

значних труднощів, пов'язаних з визначенням податкової бази та суми ПДВ, що підлягає вирахуванню, які притаманні таким транзакціям.

З огляду на цю мету, Суд дійшов висновку, що інтерпретація, яка б обмежувала звільнення, передбачене статтею 135(1)(e), лише операціями з традиційними валютами, що є законними платіжними засобами, позбавила б цю норму значної частини її ефекту. Оскільки операції з Bitcoin є фінансовими за своєю суттю і створюють ті ж самі труднощі для адміністрування ПДВ, що й операції з традиційними валютами, вони повинні підпадати під це звільнення.

Отже, Суд постановив, що операції з обміну традиційних валют на одиниці віртуальної валюти «Bitcoin» (та навпаки) є операціями, звільненими від ПДВ.

Рішення у справі *Hedqvist* стало обов'язковим для тлумачення та застосування в усіх державах-членах ЄС. Воно встановило єдиний та гармонізований підхід до режиму ПДВ для операцій з обміну криптовалют на фіат, усунувши правову невизначеність та ризик фрагментації регулювання в межах єдиного ринку. Це рішення було імplementоване в національні податкові законодавства та практику країн ЄС, зокрема Франції та Німеччини, які визнали звільнення таких операцій від ПДВ. [164], [214], [323], [328].

Для усунення будь-якої правової невизначеності та повної гармонізації українського законодавства з правом ЄС пропонується внести наступну зміну до ПКУ:

Доповнити статтю 196 ПКУ («Операції, що не є об'єктом оподаткування») новим підпунктом 196.1.XX такого змісту: «Операції з обміну віртуальних активів (у тому числі криптовалют) на національну чи іноземну валюту, національної чи іноземної валюти на віртуальні активи, а також операції з обміну одних віртуальних активів на інші віртуальні активи.»

Запропоноване формулювання є дещо ширшим, ніж висновки у справі *Hedqvist*, яка стосувалася переважно обміну Bitcoin- на фіатні кошти. Воно прямо охоплює не лише ці операції, але й обмін «криптовалюта-криптовалюта». Таке розширення є виправданим, оскільки воно відповідає сучасним реаліям ринку, де

такі операції є надзвичайно поширеними, та логіці звільнення від ПДВ усіх операцій, що за своєю економічною суттю є фінансовими транзакціями.

Висновки до Розділу 4

Завершуючи комплексне дослідження правового режиму віртуальних активів, смарт-контрактів та технології розподіленого реєстру, даний розділ синтезує попередні теоретичні напрацювання та результати порівняльно-правового аналізу в цілісну систему конкретних нормотворчих пропозицій. Метою цього заключного етапу є не просто констатація прогалин у чинному українському законодавстві, а формування дорожньої карти для їх усунення – дорожньої карти, що спирається на найкращі світові практики та водночас враховує унікальний контекст національної правової системи. Незважаючи на ухвалення рамкового Закону України № 2074-IX «Про віртуальні активи», його фактична дія залишається заблокованою, що створює стан «правової латентності» та генерує значну невизначеність для ринку, судової практики та регуляторних органів. Цей стан не є статичним; він активно гальмує інновації, стимулює тінізацію обігу та робить українську юрисдикцію менш привабливою на тлі динамічного розвитку регуляторних режимів у Європейському Союзі та Сполучених Штатах Америки.

Проведене дослідження доводить, що ефективна імплементація вимагає не просто точкових змін, а побудови багаторівневої, концептуально узгодженої архітектури правового регулювання. Ця архітектура має охоплювати як фундаментальні інститути цивільного права, так і спеціалізовані норми, що регулюють ринкову поведінку та технологічні стандарти. Унікальність історичного моменту для України полягає в тому, що, гармонізуючи своє законодавство з європейським, зокрема з Регламентом MiCA, вона має змогу не просто скопіювати готові рішення, а створити більш глибокий, фундаментальний рівень регулювання, усунувши ті прогалини, які європейський законодавець свідомо залишив поза поточною рамкою. Запропонована у цьому розділі модель ґрунтується на

принципах технологічної нейтральності, функціональної еквівалентності та верховенства права над кодом, що дозволяє створити гнучку, але стабільну правову систему, здатну адаптуватися до майбутніх технологічних змін, не втрачаючи при цьому своєї регуляторної дієвості.

Наріжним каменем усієї регуляторної конструкції є легітимація самої технологічної інфраструктури в межах цивільного права. Без цього будь-які норми щодо ринку віртуальних активів залишатимуться надбудовою без міцного фундаменту. Дослідження доводить, що першочерговим кроком має стати внесення змін до Цивільного кодексу України, що закріплять правовий статус ключових елементів технології.

По-перше, пропонується нормативно визнати юридичну силу записів у системі розподіленого реєстру. Запропонована проєктна норма статті 207-2 ЦК України встановлює презумпцію достовірності такого запису, прирівнюючи його за доказовою силою до письмового доказу, доки не доведено протилежне. Ця, на перший погляд, технічна новела має колосальне практичне значення. Вона надає судам чіткий правовий орієнтир для оцінки доказів у спорах, пов'язаних з операціями в блокчейні, переносячи тягар доказування на сторону, що заперечує автентичність запису. Варто зауважити, що статус записів у блокчейні як доказів набуває критичного значення не лише у цивільних спорах, а й у публічно-правових відносинах, зокрема податкових. У випадках припинення діяльності централізованих посередників (наприклад, банкрутства криптобірж), саме дані розподіленого реєстру залишаються єдиним об'єктивним джерелом відновлення історії транзакцій та верифікації юридичних фактів.

По-друге, необхідно інтегрувати в правове поле смарт-контракти. Замість створення нової, чужорідної для українського права категорії, пропонується розглядати смарт-контракт як особливу форму вчинення та/або автоматизованого виконання правочину. Проєкт статті 207-1 ЦК України визначає його як комп'ютерний алгоритм, умови якого визначаються програмним кодом, а дії сторін щодо його ініціації прирівнюються до волевиявлення. Такий підхід дозволяє

органічно вписати смарт-контракти в існуючу доктрину правочинів, підпорядковуючи їх загальним вимогам щодо дійсності та водночас визнаючи їхню технологічну специфіку. Важливо, що ця норма закріплює фундаментальний принцип верховенства права над кодом: умови смарт-контракту не можуть суперечити імперативним нормам законодавства та публічному порядку, що унеможливорює зловживання та захищає слабшу сторону.

По-третє, для забезпечення захисту прав споживачів та стабільності обігу пропонується встановити істотні вимоги до смарт-контрактів, запозичивши модель статті 36 Регламенту ЄС «Data Act». Ці вимоги –стійкість та контроль доступу, безпечне переривання та зупинка («kill-switch»), архівування даних та аудит, а також відповідність умовам угоди –встановлюють мінімальний стандарт належної обачності для розробників та операторів. Впровадження таких стандартів переносить фокус відповідальності на творців коду, створює підґрунтя для відшкодування шкоди внаслідок технічних дефектів та надає судам реальний інструмент для втручання у виконання алгоритму в разі порушення прав чи за рішенням суду.

Наступним кроком є повноцінна інкорпорація цифрових активів до системи об'єктів цивільних прав. Чинна практика кваліфікації їх за аналогією як «іншого майна» створює правову невизначеність[cite: 1815]. Тому пропонується внести прямі зміни до статей 177 та 190 ЦК України, включивши «крипто активи» до переліку об'єктів цивільних прав та до визначення майна. Цей крок легітимізує їхній статус і відкриває шлях для їх легального включення у спадкову масу, поділ спільного майна подружжя, використання як об'єкта застави та звернення стягнення.

Однак простого визнання недостатньо. Класичне речове право оперує категорією «володіння», яка є фізичною за своєю суттю і непридатною для нематеріальних цифрових активів. Ця концептуальна прогалина є головною перешкодою для розвитку ринку забезпечувальних операцій (наприклад, застави криптовалюти) та захисту добросовісного набувача. Для вирішення цієї проблеми

пропонується революційний для українського права крок – імплементація конструкції «контрольованого електронного запису», запозиченої зі статті 12 Єдиного торговельного кодексу США.

Запропонована нова стаття до ЦК України вводить поняття «контролю» як функціонального еквівалента володіння. Особа має контроль над електронним записом, якщо система, в якій він існує, дозволяє цій особі користуватися вигодами від запису, перешкоджати в цьому іншим та передавати контроль іншій особі. Ця юридична фікція вирішує одразу дві стратегічні проблеми. По-перше, проблему застави: конструкція «контролю» дозволяє кредитору (наприклад, банку) отримати юридично визнаний пріоритет над іншими кредиторами, якщо він отримує «контроль» над цифровим активом (наприклад, через мультипідписний гаманець). Це перетворює цифрові активи на прийнятне та ліквідне забезпечення, відкриваючи шлях для їх повноцінної інтеграції в банківський сектор. По-друге, проблему захисту добросовісного набувача: норма про «кваліфікованого набувача» (аналог «holder in due course») захищає покупців на біржах. Вони можуть бути впевнені, що куплений ними актив не буде витребуваний третьою особою, якщо вони діяли добросовісно. Цей захист є наріжним каменем будь-якого ліквідного та стабільного ринку.

На третьому рівні пропонуються норми, що створюють сприятливе та передбачуване середовище для нових форм децентралізованої організації та функціонування ринкової інфраструктури. Це саме та сфера, де Україна може випередити європейське регулювання, заповнивши прогалини, залишені в MiCA.

Ключовою пропозицією є створення спеціального правового режиму для децентралізованих автономних організацій (DAO). Замість створення нової, складної для інтеграції організаційно-правової форми, пропонується інтегрувати DAO в існуючу та зрозумілу конструкцію товариств з обмеженою відповідальністю. Запропонована норма визначає DAO як ТОВ, особливості діяльності якого регулюються спеціальним законом, а управління здійснюється переважно через смарт-контракти. Ця модель, запозичена з прогресивного

законодавства штату Вайомінг, вирішує фундаментальну проблему, що стримує розвиток DAO –ризик необмеженої персональної відповідальності учасників. Без спеціального статусу DAO може бути кваліфікована як просте товариство, де учасники несуть солідарну відповідальність усім своїм майном, що було підтверджено у справі CFTC проти Ooki DAO. «Обгортаючи» DAO у правову оболонку ТОВ, запропонована норма надає їй правосуб'єктність та, що найважливіше, обмежує відповідальність учасників розміром їхніх внесків. Це створює безпечний та передбачуваний простір для функціонування децентралізованих структур, стимулюючи розвиток інноваційної економіки в Україні. [215]

Окрім DAO, для повноти регуляторної картини необхідно легалізувати й інші елементи технологічної інфраструктури. Пропонується ввести в законодавство визначення «цифрового ідентифікатора» як юридично коректного аналога «криптовалютного гаманця», що дозволить прирівняти транзакцію, підписану особистим ключем, до юридично значущого волевиявлення. Також критично важливим є визначення «Оракула (Oracle)» як зовнішнього постачальника даних для смарт-контрактів та закладення основ для встановлення режиму відповідальності за достовірність наданої ним інформації, оскільки саме оракули є потенційним джерелом юридичних спорів.

Запропоновані норми у сукупності формують цілісну, дворівневу систему регулювання. Верхній рівень - ринковий –має бути гармонізований з Регламентом МіСА, встановлюючи правила для провайдерів послуг, вимоги до «білих книг» та режими для стейблкоїнів. Нижній, фундаментальний рівень, що є унікальним внеском даного дослідження, кодифікує цивільно-правовий статус цифрових активів та встановлює правила для ключових технологічних елементів. Саме ця дворівнева архітектура забезпечує глибоке та стабільне правове середовище, якого не може надати лише ринкове регулювання.

Імплементація цієї моделі вимагає послідовних та скоординованих дій. На першому етапі необхідно внести фундаментальні зміни до Цивільного кодексу

України, що легітимізують розподілені реєстри, смарт-контракти та закріплюють статус цифрових активів як майна через концепцію «контрольованого електронного запису». На другому етапі доцільно ухвалити спеціальний рамковий закон «Про засади функціонування технології розподіленого реєстру та смарт-контрактів», який деталізує технічні визначення, істотні вимоги до коду та правовий режим DAO. На третьому, паралельному етапі, слід нарешті ухвалити зміни до Податкового кодексу, що розблокує дію оновленого та гармонізованого з MiCA Закону «Про віртуальні активи».

На завершення слід підкреслити, що запропонований комплексний підхід є не просто набором технічних правок, а стратегічною візією правового майбутнього України. Він дозволяє не лише вирішити поточні проблеми правової невизначеності, а й створити довгострокові конкурентні переваги для української юрисдикції. Інтегруючи найкращі світові практики, але не сліпо копіюючи їх, а адаптуючи та поглиблюючи на рівні фундаментальних інститутів цивільного права, Україна може створити одну з найсучасніших, найбезпечніших та найпривабливіших для інновацій правових систем у світі. Це шлях від наздоганяючої гармонізації до випереджувального розвитку, який забезпечить не лише відповідність європейським стандартам, а й лідерські позиції у глобальній цифровій економіці.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження засвідчило, що правове регулювання криптовалют і смарт-контрактів є одним із найскладніших і водночас найдинамічніших напрямів сучасної правової науки. Швидкість розвитку цифрової економіки, поява нових фінансових інструментів і трансформація традиційних інститутів права створюють безпрецедентні виклики для правотворчої та правозастосовної практики. В Україні ці процеси відбуваються в умовах незавершеності національного законодавства, відсутності усталеної судової практики та значної залежності від європейських інтеграційних зобов'язань. Саме тому комплексний порівняльно-правовий аналіз, проведений у цій дисертації, має особливе значення як для наукової доктрини, так і для правотворчої діяльності.

Передусім варто підкреслити, що визначення правової природи криптовалюти та смарт-контрактів залишається дискусійним не лише в Україні, а й у провідних юрисдикціях світу. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчив різні підходи до правової кваліфікації: у США криптовалюти розглядаються водночас як товари, інвестиційні контракти та майно; в ЄС упроваджено єдину кодифіковану систему на основі Регламенту MiCA; у Великій Британії запропоновано концепцію «digital objects»; у Канаді та Австралії акцент зроблено на регуляторному контролі й захисті споживачів. Жодна з цих моделей не є універсальною, але кожна пропонує інструменти, здатні бути адаптованими до українських реалій.

Дослідження довело, що українська правова система наразі перебуває у стані нормативного вакууму щодо цифрових активів. Закон «Про віртуальні активи», ухвалений ще у 2021 році, не запрацював у повному обсязі, оскільки його імплементація була поставлена у залежність від внесення змін до Податкового кодексу України. Це призвело до ситуації, коли формально визнаний об'єкт права фактично не має регуляторного режиму, а суб'єкти господарювання змушені реєструватися у зарубіжних юрисдикціях. Такий стан речей створює ризики для

інвестиційної привабливості країни, знижує рівень податкових надходжень і віддаляє Україну від глобальних фінансових потоків.

Водночас аналіз європейських правових актів – насамперед Регламенту MiCA та Data Act – засвідчив, що для України відкривається можливість гармонізації законодавства відповідно до стандартів ЄС. Це не лише юридичний, а й стратегічний крок, адже імплементація *acquis communautaire* у сфері фінансових послуг є обов’язковою умовою євроінтеграційних процесів. Відповідно, запропонована у дисертації дорожня карта передбачає поступову інтеграцію ключових положень MiCA, Data Act і майбутньої директиви DAC8 у національне законодавство. Такий підхід забезпечить прозорість ринку, підвищить рівень довіри інвесторів і сприятиме розвитку цифрової економіки.

Особливе місце у дослідженні займає питання дефініційного апарату. Українське законодавство досі не має єдиного визначення понять «криптовалюта», «віртуальний актив», «цифровий токен» чи «смарт-контракт». Натомість зарубіжна практика демонструє, що саме чітке визначення категорій є відправною точкою для подальшого регулювання. Запропоновано закріпити у Цивільному кодексі України та спеціальному законодавстві основні терміни, відображаючи принцип технологічної нейтральності та універсальності. Це дозволить уникнути правових колізій і забезпечити стабільність правозастосовної практики у майбутньому.

Не менш важливим є питання оподаткування операцій із криптовалютами. Україна стикається з проблемою, коли значні обсяги операцій перебувають поза податковим контролем. Відсутність чітких правил призводить до зменшення бюджетних надходжень та створює атмосферу недовіри до держави. У дисертації обґрунтовано доцільність упровадження моделі відкладеного моменту оподаткування, коли об’єктом оподаткування визнається лише конвертація у фіатну валюту. Такий підхід відповідає практиці США та низки європейських країн, стимулює реінвестування й створює баланс між інтересами держави та учасників ринку. Крім того, запропоновано механізм одноразового нульового декларування криптовалют, який має стати формою податкової амністії. Він

дозволить легалізувати значні обсяги капіталу, що наразі перебувають у «тіні», та сформувати первинну базу даних для подальшого адміністрування.

Окремий блок висновків стосується смарт-контрактів. Доведено, що їхня природа виходить за межі суто програмного коду й охоплює юридично значимий механізм виконання зобов'язань. Порівняльний аналіз засвідчив, що у США смарт-контракти прирівнюються до електронних правочинів, у ЄС для них встановлено вимоги щодо прозорості й безпеки, а у Великій Британії вони розглядаються як новий вид цивільно-правових договорів. Для України пропонується інтегрувати смарт-контракти в Цивільний кодекс через введення спеціальних статей, що визначатимуть їхню юридичну силу та умови дійсності. Це дозволить забезпечити передбачуваність судової практики, знизити ризики шахрайства й розширити сферу використання новітніх технологій у господарських і цивільних відносинах.

Правовий аналіз показав, що проблема гармонізації національного законодавства у сфері криптовалют і смарт-контрактів полягає не лише у технічній імплементції зарубіжних практик, але й у необхідності доктринальної переоцінки ролі права у регулюванні інновацій. Українська правова система історично орієнтувалася на постфактум-реагування на нові суспільні явища, тоді як у сфері цифрової економіки превалює принцип випереджального регулювання. Це означає, що право повинно не лише відображати існуючі відносини, але й формувати інституційні рамки для їхнього безпечного розвитку.

У дисертації наголошено, що одним із ключових завдань держави є забезпечення балансу між інноваціями та безпекою. Технологія блокчейн і похідні від неї інструменти мають високий потенціал для модернізації фінансових ринків, системи управління та публічного адміністрування. Водночас вони несуть ризики для стабільності грошово-кредитної політики, захисту прав споживачів, боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Вирішення цих колізій вимагає інтегрованого підходу, що поєднує цивільно-правові, фінансово-правові та інформаційно-правові інструменти.

Аналіз судової практики зарубіжних держав продемонстрував важливість судових рішень у формуванні підходів до кваліфікації криптовалют. Зокрема, у США численні справи за участю SEC та CFTC закріпили тест Гові як базовий критерій для визначення токенів як інвестиційних контрактів. У Великій Британії суди послідовно розвивають концепцію цифрових об'єктів, забезпечуючи спадкову передачу криптоактивів та можливість накладення судових арештів. Для України ці прецеденти можуть слугувати орієнтирами у формуванні судової практики, адже національні суди вже стикаються з першими позовами, пов'язаними з обігом криптовалют, але не мають усталеної доктрини.

У сфері фінансового права ключовим висновком є необхідність адаптації регуляторних механізмів до специфіки крипторинку. Традиційна модель ліцензування фінансових установ виявляється неефективною у відношенні провайдерів послуг у сфері віртуальних активів. У дисертації обґрунтовано доцільність створення дворівневої системи регуляторного контролю: базове ліцензування для всіх суб'єктів, що надають послуги з обігу віртуальних активів, та посилений нагляд для кастодіальних сервісів і платформ із великими обсягами операцій. Це відповідає європейській моделі MiCA та естонському досвіду, який довів свою ефективність у забезпеченні прозорості ринку.

Окремо слід підкреслити, що правове регулювання криптовалют не може обмежуватися національними рамками. Транскордонний характер цих активів вимагає міжнародної координації. Дисертація доводить, що Україна повинна активно долучатися до розробки міжнародних стандартів у межах FATF, OECD та ЄС. Участь у цих процесах дозволить не лише імплементувати готові правила, але й відстоювати національні інтереси, зокрема щодо захисту прав власників і недопущення дискримінаційних умов для українських компаній.

Значна увага приділяється питанню правової кваліфікації майнінгу, стейкінгу та інших форм отримання криптовалют. Доведено, що їхнє регулювання повинно виходити з принципу нейтральності щодо технологічних рішень. І майнінг, і стейкінг, і участь у DeFi-протоколах є способами створення або отримання

вартості, тому вони повинні визнаватися об'єктом оподаткування, але за умови врахування витрат на створення. Такий підхід дозволить уникнути подвійного оподаткування та стимулюватиме розвиток криптоіндустрії в Україні.

Висновки дослідження підтверджують, що смарт-контракти є особливим правовим феноменом, який вимагає спеціальної регламентації. Вони поєднують у собі властивості програмного забезпечення й юридичного договору, що ускладнює їхню правову природу. Запропоновано визнати смарт-контракти особливою формою електронного правочину, передбачивши мінімальні вимоги до їхнього змісту та функціонування: прозорість алгоритмів, можливість аудиту, механізм призупинення й відновлення виконання. Такий підхід відповідає вимогам Data Act і водночас враховує потребу у гнучкості для розвитку інновацій.

У дисертації доведено, що впровадження зарубіжних практик повинно здійснюватися на основі поетапної дорожньої карти. Перший етап має передбачати закріплення у Цивільному кодексі базових понять і визнання смарт-контрактів як форми електронних правочинів. Другий етап – внесення змін до Податкового кодексу, що врегулюють порядок оподаткування операцій із криптовалютами, включно з механізмом одноразового декларування. Третій етап – ухвалення комплексного закону «Про цифрові активи та смарт-контракти», який інтегрує цивільно-правові, фінансові та інформаційні аспекти. Така стратегія дозволить уникнути фрагментарності й забезпечити системний характер правового регулювання.

Дослідження також підкреслює значення розвитку правової освіти та підготовки кадрів. В умовах швидкої цифровізації економіки існує дефіцит фахівців, які здатні поєднувати знання в галузі права, фінансів та інформаційних технологій. Тому практичним результатом імплементації запропонованих норм має стати створення освітніх програм із підготовки юристів нового покоління. Це дозволить забезпечити сталий розвиток правового регулювання та адаптивність правової системи до майбутніх технологічних змін.

У підсумку слід зазначити, що результати дисертації мають подвійне значення: теоретичне та практичне. Теоретичне значення полягає у поглибленні доктринальних підходів до визначення правової природи криптовалют і смарт-контрактів, їхньої класифікації та включення до системи об'єктів права. Практичне значення проявляється у виробленні конкретних законодавчих пропозицій, які можуть стати основою для реформування українського законодавства.

У процесі дослідження було виявлено, що ключовою проблемою українського законодавства є відсутність системності у підході до цифрових активів. Окремі акти, прийняті протягом останніх років, зокрема Закон України «Про віртуальні активи», демонструють спробу реагувати на нові виклики, однак вони залишаються фрагментарними та не узгодженими з іншими галузями права. Наприклад, положення цього закону не інтегровані з Цивільним кодексом України, який не містить категорії «віртуальний актив», а також із Податковим кодексом, де немає спеціальних норм щодо визначення бази оподаткування для таких операцій. Це призводить до ситуації правового дуалізму: формально існує спеціальний закон, але практична його реалізація є неможливою.

Значний аналітичний блок дисертації присвячений порівнянню зарубіжних моделей регулювання. Було доведено, що для України доцільним є комбінований підхід, який поєднує елементи різних правових систем. Американська модель забезпечує гнучкість і здатність адаптуватися до нових форм цифрових активів, проте страждає від фрагментарності та правової невизначеності. Європейська модель, втілена у MiCA, демонструє системність і кодифікацію, але може виявитися надмірно жорсткою для інноваційного середовища. Британський підхід вирізняється концептуальністю й забезпечує вирішення складних доктринальних проблем, однак потребує глибокої інтеграції в контексті англо-саксонської правової традиції. Враховуючи українські реалії, оптимальною стратегією є запозичення кращих елементів кожної з моделей і їх адаптація до умов континентальної системи права.

Окремо варто підкреслити значення *acquis communautaire* у сфері цифрової економіки. Угода про асоціацію з ЄС передбачає зобов'язання України поступово наближати національне законодавство до європейського. Це означає, що імплементація положень MiCA, Data Act та майбутньої директиви DAC8 не є виключно політичним вибором, а стратегічною необхідністю. Водночас важливо забезпечити, щоб цей процес відбувався не механічним перенесенням норм, а з урахуванням національних особливостей та економічних реалій.

У ході дослідження було виявлено, що правове регулювання криптовалют має міжгалузевий характер. Воно охоплює не лише цивільне право, але й фінансове, податкове, банківське, кримінальне та інформаційне право. Наприклад, питання визнання криптовалют як майна безпосередньо стосується цивільного права; кваліфікація токенів як інвестиційних контрактів – фінансового права; встановлення правил обліку доходів – податкового права; регулювання діяльності провайдерів – банківського права; протидія відмиванню коштів – кримінального права. Тому дисертація доводить необхідність міждисциплінарного підходу до правотворчості, який дозволить уникнути суперечностей і забезпечити єдність правової системи.

Висновки також підтверджують, що в Україні існує нагальна потреба у створенні дієвої інституційної бази для регулювання цифрових активів. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України та інші регулятори мають розподілені повноваження, проте відсутній єдиний координуючий орган. У результаті виникає дублювання функцій, а інколи й конфлікт юрисдикцій. Для вирішення цієї проблеми у дисертації запропоновано створення окремого регулятора – Національного агентства з цифрових активів, яке забезпечуватиме координацію, ліцензування, моніторинг і нагляд за всіма суб'єктами ринку.

Окремим висновком є те, що криптовалюти та смарт-контракти не можуть розглядатися як тимчасове явище або технологічна мода. Вони вже стали невід'ємною частиною сучасної економіки та права. Поширення криптовалютних

бірж, платіжних сервісів, DeFi-платформ і NFT підтверджує, що цифрові активи виконують реальні економічні функції. Тому завданням правової науки є не заперечення цього факту, а створення адекватних інструментів для їхнього регулювання та захисту цифрових прав.

Важливим є й соціальний аспект. Дослідження показало, що рівень обізнаності населення про правову природу криптовалют залишається низьким, що створює передумови для шахрайства та зловживань. Тому паралельно з удосконаленням законодавства необхідно розвивати освітні програми для громадян і бізнесу. Це дозволить зменшити кількість правопорушень, підвищити фінансову грамотність і сформувати культуру відповідального користування цифровими активами.

У дисертації також звернуто увагу на перспективи використання блокчейн-технології у публічному адмініструванні. Її застосування може забезпечити прозорість державних реєстрів, ефективність електронного урядування та зниження корупційних ризиків. Досвід Естонії та Грузії підтверджує ефективність таких рішень. Для України впровадження блокчейну у сферу публічних послуг може стати одним із ключових елементів цифрової трансформації держави.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що подальший розвиток українського законодавства у сфері криптовалют повинен спиратися на такі принципи: технологічна нейтральність, системність, гнучкість, прозорість і баланс між інтересами держави та учасників ринку. Лише дотримання цих принципів забезпечить ефективність правового регулювання й сприятиме інтеграції України у глобальний цифровий простір.

Узагальнюючи результати дисертаційного дослідження, можна стверджувати, що правове регулювання криптовалют і смарт-контрактів в Україні перебуває на етапі становлення. Незважаючи на певні спроби унормування, зокрема ухвалення Закону України «Про віртуальні активи», законодавча база залишається фрагментарною і не інтегрованою з іншими галузями права. Це створює значні правові прогалини, які знижують інвестиційну привабливість

країни, ускладнюють захист прав учасників ринку та стимулюють відтік бізнесу за кордон.

Проведений порівняльно-правовий аналіз дозволив виявити низку позитивних зарубіжних практик, які можуть бути імплементовані в українське законодавство. Досвід США демонструє важливість судової практики та адаптивності регулювання, хоча й страждає від надмірної фрагментарності. Європейська модель, уособлена Регламентом MiCA, пропонує системний і комплексний підхід, забезпечуючи прозорість і довіру інвесторів. Велика Британія запропонувала концепт «digital objects», який вирішує глибинні доктринальні проблеми приватного права. Канада та Австралія розробили моделі, зорієнтовані на захист споживачів і гнучке регуляторне втручання. Усі ці підходи свідчать, що універсальної моделі не існує, але кожна з них містить елементи, корисні для України.

У межах дисертації розроблено дорожню карту гармонізації українського законодавства з європейськими та міжнародними стандартами. Вона передбачає три етапи:

- закріплення базових дефініцій у Цивільному кодексі України та внесення поправок до Податкового кодексу;
- інтеграцію положень MiCA, Data Act і DAC8;
- ухвалення комплексного закону «Про цифрові активи та смарт-контракти».

Ця послідовність дає змогу забезпечити системність, уникнути суперечностей і поступово наблизити національне законодавство до *acquis communautaire*.

Окремої уваги заслуговує проблема податкового регулювання. Дослідження підтвердило, що відсутність чітких правил оподаткування криптовалютних операцій створює значний сегмент «тіньової» економіки. Для її вирішення запропоновано модель відкладеного моменту оподаткування, яка базується на визнанні об'єктом лише операцій конвертації у фіатну валюту. Крім того, введення механізму одноразового нульового декларування («податкової амністії») дозволить

легалізувати капітали громадян і створити первинну базу даних для подальшого адміністрування. Це рішення відповідає як інтересам держави, так і потребам громадян у правовій визначеності.

Ще одним ключовим результатом дослідження є висновок про необхідність законодавчого закріплення статусу смарт-контрактів. Вони повинні визнаватися особливою формою електронних правочинів, які мають юридичну силу за умови дотримання загальних вимог до договорів. Для цього слід передбачити вимоги до прозорості алгоритмів, можливості їхнього аудиту та сертифікації. Такий підхід відповідатиме європейським стандартам Data Act і водночас створить передумови для розвитку електронної комерції та цифрових сервісів в Україні.

Практичне значення роботи полягає в тому, що запропоновані норми можуть лягти в основу конкретних законодавчих змін. Їхнє впровадження дозволить:

- сформулювати чіткий правовий статус криптовалют і смарт-контрактів;
- створити прозорий і передбачуваний механізм оподаткування;
- забезпечити захист прав власників цифрових активів;
- розширити інвестиційні можливості;
- сприяти розвитку інноваційної економіки.

Теоретичне значення полягає у розвитку доктрини цивільного, фінансового та інформаційного права, а також у формуванні нових наукових підходів до правової природи цифрових об'єктів. Дисертація інтегрує результати досліджень українських і зарубіжних науковців, створюючи комплексну картину сучасного стану та перспектив регулювання.

Відтак, Україна має унікальну можливість використати зарубіжний досвід для побудови сучасної нормативної системи. Її стратегічна мета полягає у поєднанні гнучкості, прозорості й технологічної безпеки. Це дозволить не лише забезпечити правову визначеність для громадян і бізнесу, але й сприятиме інтеграції України у глобальний фінансовий простір та внутрішній ринок Європейського Союзу.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження можна вважати вагомим внеском у розвиток української правової науки. Вони створюють основу для майбутніх законодавчих реформ, спрямованих на гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, розвиток цифрової економіки та захист прав учасників ринку. Подальші наукові дослідження повинні зосередитися на деталізації окремих аспектів, зокрема процесуального регулювання спорів у сфері криптовалют, удосконаленні механізмів фінансового моніторингу та інтеграції цифрових активів у систему банківського права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксюков С. М. Поняття та природа віртуальних активів як об'єкта правового регулювання в господарській діяльності в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 258–263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.45>. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/299931/292391> (дата звернення: 09.03.2026).
2. Бернацький М. В. Смарт-контракт у системі цивільного права України. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 74–78.
3. Бліхар В. Правове регулювання механізму застосування технології блокчейн у фінансовій системі України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. № 6. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4003> (дата звернення: 09.03.2026).
4. Бондаренко В. В. Електронні документи як докази у цивільному судочинстві. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2020. № 3. С. 62–69.
5. Бондаренко О. В. Адміністративно-правове регулювання обігу віртуальних активів : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2023. 240 с. URL: https://phd.znu.edu.ua/page/dis/05_2023/Bondarenko-1.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
6. Бугай О. Оподаткування віртуальних активів в Україні та світі. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 145–151. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2021/17.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
7. Варавка В. Проблеми правового регулювання смарт-контрактів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2. С. 91–96. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/944> (дата звернення: 09.03.2026).

8. Варавка В. Смарт-контракт як форма цивільно-правового договору. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2019. URL: <http://visnyk.law.knu.ua/images/articles/Варавка.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
9. Верес І. Правова природа смарт-договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/4.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
10. Вирок Київського районного суду міста Харкова від 23 жовтня 2020 року у справі № 953/17852/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92408985> (дата звернення: 09.03.2026).
11. Віровець Д. О. Особливості реалізації правових механізмів інформаційного забезпечення діяльності децентралізованих автономних організацій : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2023. 237 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/48189/1/VIROVETS_Ph.D.%20thesis_DAO_final221223.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
12. Воеводіна Г. І. Наукова дискусія щодо визначення віртуального активу в Україні: від програмного коду і нематеріального блага до цифрової речі. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31, № 3. С. 198–221. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2024-31-3-198>. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprmu-3-2024-r/naukova-diskusiya-shchodo-viznachennya-virtualnogo-aktivu-v-ukrayini-vid-programnogo-kodu-i-nematerialnogo-blaga-do-tsifrovoyi-rechi> (дата звернення: 09.03.2026).
13. Грицай С. О. Правова сутність дефініції «віртуальні активи» у Законі України «Про віртуальні активи»: приватноправовий аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2 (30). С. 244–248. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/47.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

14. Грицай С. О. Правовий аналіз визначення поняття цифрових фінансових технологій (криптовалют) у світі в розрізі міжнародних організацій. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31, № 2. С. 171–186. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2024-31-2-171>. URL: [https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31\(2\)_2024-171-186.pdf](https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31(2)_2024-171-186.pdf) (дата звернення: 09.03.2026).
15. Грудницький В. М. Правове регулювання обігу віртуальних (цифрових) активів в Україні. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 43–50. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.2.6>. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/download/315/301/717> (дата звернення: 09.03.2026).
16. Гудіма Т. В. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в умовах цифровізації економіки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 6. С. 289–297. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/3844/3691> (дата звернення: 09.03.2026).
17. Гудіма Т., Устименко В., Джабраїлов Р. Правове регулювання ринку віртуальних активів в Україні та ЄС: порівняльне дослідження. *Право України*. 2022. № 8. С. 48–61. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2022-08-048>. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Ruslan-Dzhabrailov> (дата звернення: 09.03.2026).
18. Гребер Д. Борг: перші 5000 років / пер. з англ. В. Шовкуна. Київ : Nash Format, 2016. 544 с.
19. Дашутін І. Правова природа криптовалюти: українські реалії. *Громадська думка про правотворення*. 2022. № 10. С. 27–35. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/grom_dumka/Gromadsk_a_dumka_2022_10.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
20. Державна податкова служба України. Індивідуальна податкова консультація № 3436/ІПК/99-00-24-03-03-09 від 06.10.2023.

URL: <https://ipk.vobu.ua/view/31100-3436-IPK-99-00-24-03-03-09> (дата звернення: 09.03.2026).

21. Державна податкова служба України. Індивідуальна податкова консультація щодо оподаткування операцій з криптовалютою. 2023. URL: <https://storage.dtkr.ua/files/Оподаткування/Індивідуальна%20податкова%20консультація.docx> (дата звернення: 09.03.2026).

22. Державна служба фінансового моніторингу України. Річний звіт за 2022 рік. Розд. 2.3: Аналіз ризиків, пов'язаних із віртуальними активами. Київ, 2023. URL: <https://fmu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

23. Дмитрик О. Віртуальні активи і цифрові активи: правове регулювання та оподаткування. *Науковий вісник міжнародних досліджень*. 2021. № 4. С. 45–52.

24. Жогов В. С. Технологія блокчейн як сучасний засіб підвищення ефективності забезпечення реалізації та захисту об'єктів авторських і суміжних прав, виражених у цифровій формі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 209–214.

25. Жорняк А. Законодавче (правове) регулювання технології блокчейн в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2024. URL: <https://legal.bulletin.knu.ua/article/view/2410> (дата звернення: 09.03.2026).

26. Жорняк А. Законодавче (правове) регулювання технології блокчейн: сучасні виклики та міжнародний досвід. *Наука, технології, інновації*. 2024. № 1. С. 77–85. URL: <https://journal.dntb.gov.ua/index.php/dntb/article/view/38> (дата звернення: 09.03.2026).

27. Загнятовська О. О. Проблеми правового регулювання смарт-контрактів : магістерська робота / Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2020.

URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/38499> (дата звернення: 09.03.2026).

28. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами : законопроект України № 56271. Верховна Рада України.

URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271> (дата звернення: 09.03.2026).

29. Золотар А. С. Використання технології Blockchain для покращення захисту інтелектуальної власності в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. Вип. 3 (80). С. 27–33.

30. Іванов А. М., Кривний В. Є. Криптовалюта та цивільне право. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 156–159. URL: http://lsej.org.ua/5_2022/35.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

31. Іванов А. М., Шмига В. О. Смарт-контракти у договірних відносинах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/32.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

32. Іванюк В. Д. Фінансово-правове регулювання ринку криптовалют в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 / Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2021. 232 с.

33. Климович С. В. Смарт-контракти та токенизація як інструменти модернізації фінансових ринків. *Economic Cybernetics*. 2024. Т. 8, № 2. С. 235–242. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/08/8.24._topic_Stanislaw-V.-Klimovych-235-242.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

34. Клімович С. В. Смарт-контракти та токенизація: синергетичний ефект для розвитку фінансової галузі. 2024.

35. Кобець Ж. О. Організація та функціонування криптовалютного ринку : випускна робота / Сумський державний університет. Суми, 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/81279/1/Duplom_Kobec.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

36. Ковбас І. В., Солодан К. В. Криптовалюта як об'єкт правового регулювання в Європейському Союзі. *Академічні візії*. 2025. № 49. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2873> (дата звернення: 09.03.2026).

37. Ковбас І. В., Солодан К. В. Правове регулювання обігу криптовалюти: сучасний стан і перспективи. *Академічні візії*. 2025. № 46. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2874> (дата звернення: 09.03.2026).

38. Ковбас І. В., Ковбас Г. І. Правовий статус криптовалютних бірж та кастодіальних сервісів: досвід ЄС та вектори для України. *Академічні візії*. 2025. № 45. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2872> (дата звернення: 09.03.2026).

39. Красилюк В. В. Електронні докази у цивільному процесі України: проблеми теорії та практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 12. С. 45–50.

40. Красилюк М. О. Криптовалюта як об'єкт оподаткування в Україні. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 19–20 травня 2022 р.). Суми : Сум ДУ, 2022. С. 283–286. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/88106/1/Krasyliuk_kryptovaliut_a.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

41. Кривенко Ю. Щодо поняття та ознак смарт-контракту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 64. С. 85–88.

42. Кудь А. А. Комплексна класифікація віртуальних активів. Харків : ХОГОКЗ, 2021. 34 с.

43. Кудь А. А., Кучерявенко М. П., Смичок Є. М. Цифрові активи та їх правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.

44. Кудь О. О. Правове регулювання децентралізованих автономних організацій. *Теорія та практика державного управління*. 2021. № 2 (73). С. 151–158.
DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.21.2.17>.
URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/download/20541/19287/> (дата звернення: 09.03.2026).
45. Куліковський А. В. Технологія Blockchain як складова інформаційної безпеки. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2019. Т. 4, № 4. С. 85–89.
URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/285/240> (дата звернення: 09.03.2026).
46. Щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin : Лист Національного банку України від 10.11.2014 р. № 29-208/72889.
47. Логойда В. М. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 230 с.
48. Логойда В. М. Перспективи врегулювання правового статусу криптовалюти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 63. С. 152–157.
49. Луценко Р. О. Поведінкова економіка віртуальних активів : дис. ... д-ра філософії : 051 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2025.
50. Майданик Р. А. Розвиток приватного права України : монографія. Київ : Алерта, 2019. 226 с.
51. Майданик Р. А. Розвиток приватного права України. Київ : Алерта, 2021.
52. Майданик Р. Смарт-контракт криптоактивів у цивільному праві України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2024. № 1 (127).
URL: <https://legal.bulletin.knu.ua/article/view/2410> (дата звернення: 09.03.2026).

53. Мамчур Л., Недибалюк О. Смарт-контракти: правова природа та перспективи використання в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 6. С. 102–109.
54. Мельниченко О. В. Проблеми та перспективи розвитку оподаткування віртуальних активів в Україні. *Підприємництво та інновації*. 2022. № 24. С. 68–72. URL: <https://pbo.ztu.edu.ua/article/view/273305/268757> (дата звернення: 09.03.2026).
55. Мішкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків : підручник / пер. з англ. Київ : Основи, 2011. 800 с.
56. Науменкова С. В., Міщенко В. І., Міщенко С. В. Цифрові валюти у контексті суспільної довіри до грошей. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2019. Вип. 4 (205). С. 36–45.
57. Матриця оподаткування віртуальних активів (квітень 2025). *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку*. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/matrytsia-opodatkovannia-va-1.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
58. National Bank participated in Bitcoin Conference Kyiv : прес-реліз від 24 вересня 2015 р. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 09.03.2026).
59. Некіт К. Г. Переваги та недоліки смарт-контрактів як підстави виникнення права власності. *Юридичний вісник*. 2020. № 64. С. 85–90. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc64/16.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
60. Некіт К. Г. Розвиток правового регулювання обігу віртуальних активів (криптовалют) в Україні. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 44. С. 45–50.
61. Некіт К. Г. Цифрові речі як об'єкт цивільних прав. *Часопис цивілістики*. 2020. № 38. С. 48–54. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i38.375>.
62. Некіт К. М. Правовий статус криптовалюти: проблеми визначення та перспективи правового регулювання. *Юридичний вісник*. 2023. № 1. С. 39–45.

63. Овчаренко А. С. Віртуальні активи: теоретико-правова характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/146.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
64. Овчаренко А. С. Правове регулювання віртуальних активів та криптовалют в Україні: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 200–202.
65. Петренко В. О., Фонарьова Т. А. Особливості правового статусу об'єктів авторського права, щодо яких створено NFT – невзаємозамінний токен. *Матеріали наукового заходу* (м. Київ, 26 квіт. 2024 р.). Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2024.
66. Петрук О. М., Новак О. С. Сутність криптовалюти як методологічна передумова її облікового відображення. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки*. 2017. № 4 (82). С. 48–55. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2017-4\(82\)-48-55](https://doi.org/10.26642/jen-2017-4(82)-48-55).
67. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 09.03.2026).
68. Починок О. О. Структура правових відносин, пов'язаних з обігу віртуальних активів. *Вісник НУ «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2023. № 4 (40). С. 219–233. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2023.40.219>. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/dec/32550/231576maket4-221-233.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
69. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20> (дата звернення: 09.03.2026).
70. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20> (дата звернення: 09.03.2026).
71. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення: 09.03.2026).

72. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр> (дата звернення: 09.03.2026).

73. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні : проєкт Закону України від 17.11.2023 № 10225-д. *Верховна Рада України*.
URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43265> (дата звернення: 09.03.2026).

74. Про токенизовані активи та криптоактиви : проєкт Закону України від 05.11.2020 № 4328. *Верховна Рада України*.
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70353 (дата звернення: 09.03.2026).

75. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з криптоактивами : проєкт Закону України від 15.11.2019 № 2461.

76. Про обіг криптовалюти в Україні : проєкт Закону України від 06.10.2017 № 7183.

77. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами : проєкт Закону України від 27.09.2018 № 9083-1.

78. Пряміцин В. Ю., Ковалик К. І. Смарт-контракти як правовий інститут цифрової економіки. *Трибуна молодого науковця*. 2021. № 1. С. 162–169.
URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2021/1/19.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

79. Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 29 квітня 2021 року у справі № 420/4976/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96684321> (дата звернення: 09.03.2026).

80. Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 15 вересня 2021 року у справі № 520/12023/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 09.03.2026).

81. Рябуха Т. М. Правове регулювання сплати податків при використанні віртуальних активів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 435–438. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/87.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
82. Савченко Є. Віртуальні активи: дискусійні питання щодо їх правового режиму в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 301–306. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2023/39.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
83. Савченко Є. Ю. Використання віртуальних активів в якості засобу платежу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 282–284. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/8_2024.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
84. Савченко Є. Ю. Віртуальні активи: нематеріальні блага чи окремі об'єкти цивільних прав? *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 301–310. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.37>. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v6_2023/39.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
85. Самсін Р. А. Оподаткування прибутку/доходів від операцій з віртуальними активами. *Трибуна молодого науковця*. 2021. № 1. С. 217–224. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2021/1/32.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
86. Самсін Р. І. Державне регулювання у сфері обігу віртуальних активів в Україні. *Право та інновації*. 2022. № 4 (40). С. 7–13. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Prav_ta_innov_4_22.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
87. Самсін Р. І. Класифікація віртуальних активів. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 2. С. 112–118.
88. Самсін Р. І. Недоліки законодавчих ініціатив з оподаткування операцій з віртуальними активами. *Академічні візії*. 2023. № 15. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/318> (дата звернення: 09.03.2026).
89. Сержанов В. В. Децентралізовані автономні організації (ДАО) як новий формат онлайн-ком'юніті. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2023. № 4 (90). URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/290506> (дата звернення: 09.03.2026).

90. Сінегубов О. В. Проблеми навколо характеристики блокчейну як об'єкта цивільних прав. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. (Харків, 21 трав. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 117–120.

91. Солодан К.В. Правові принципи оподаткування ІТ-діяльності в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 1. С. 203-207. URL: http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/APP-1_2022.pdf.

92. Спільна заява Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Нацкомфінпослуг щодо статусу криптовалют в Україні від 30.11.2017 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/spilna-zayava-finansovih-regulyatoriv-schodo-statusu-kriptovalyut-v-ukrayini> (дата звернення: 09.03.2026).

93. Старинський М. В., Корощенко К. Р. Проблемні питання визначення поняття «віртуальні активи». *Академічні візії*. 2022. № 12. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/136> (дата звернення: 09.03.2026).

94. Стецик В. Цифрові активи як об'єкт цивільних прав: теоретико-правове дослідження : кваліфікаційна наукова праця / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2025. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/65fbc338-c1cf-4c51-929e-6801f854892f/download> (дата звернення: 09.03.2026).

95. Теремецький В., Маляр С. Місце блокчейну в системі об'єктів авторських прав. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 4. С. 72–78.

96. Устименко О. О., Гудіма І. І., Джабраїлов А. Ш., Черних О. В. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні: де-факто vs де-юре. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2023. № 4 (59). С. 112–127. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/visnyk/04_59/112.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

97. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 23 липня 2020 року у справі № 757/32847/20-к. Єдиний державний реєстр судових

рішень. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/90562184> (дата звернення: 09.03.2026).

98. Ушинкіна О. А. Державно-правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 / ДУ «Київський авіаційний інститут». Київ, 2025.

99. Ушинкіна О. А. Концептуальні підходи до визначення поняття «віртуальні активи» в Україні та у світі. *Юридичний вісник*. 2022. № 3 (64). С. 70–77. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.64.16880>. URL: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/16880/24197> (дата звернення: 09.03.2026).

100. Федоров І. В. Правова природа та класифікація технологій розподіленого реєстру. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 112–115.

101. Федорук Н. С. Регуляторна модель захисту прав споживачів на ринку віртуальних активів: досвід імплементації стандартів MiCA. *Академічні візії*. 2026. № 51. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2835> (дата звернення: 09.03.2026).

102. Федорук Н. С. Tax control over virtual asset transactions: foreign models and prospects for their implementation in ukraine. *Sci. notes of Lviv Univ. of Bus. and Law*. 2025. P. 704–712.

103. Федорук Н. С., Солодан К. В. Використання технології блокчейн у публічному адмініструванні: правові засади та зарубіжна практика. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 21. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19014472>

104. Фінрезультат до оподаткування. *Журнали online*. URL: <https://online.dtkl.ua/2015/09/46576> (дата звернення: 09.03.2026).

105. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Сутність ІТ-права: пошук парадигми. *Право України*. 2018. № 1. С. 18–29.

106. Цимбалюк А. І. Використання блокчейн-технологій та смарт-контрактів в податкових і фінансових операціях в Україні. Правове регулювання блокчейн-технологій. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах* : матеріали VII Міжнародного правничого форуму (м. Чернівці, 28 травня 2024 р.). Чернівці : Технодрук, 2024. С. 292–295. URL: <https://ccu.gov.ua/library/prava-lyudyny-ta-publichne-vryaduvannya-v-suchasnyh-umovah-materialy-vii-mizhnarodnogo> (дата звернення: 09.03.2026).

107. Цимбалюк А. І. До питання щодо правового регулювання криптовалют, віртуальних активів та технології блокчейн в Україні. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах* : матеріали VI Міжнародного правничого форуму (м. Чернівці, 9 червня 2023 р.). Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 113–117. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/219/5095/11683-1> (дата звернення: 09.03.2026).

108. Цимбалюк А. І. Моделі правового регулювання криптовалют у США: перспективи адаптації в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4, ч. 2. С. 391–397. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.64>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/66-1.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

109. Цимбалюк А. І. Моделі правового регулювання криптовалют у США: перспективи адаптації в Україні. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах* : матеріали VIII Міжнародного правничого форуму (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.). Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 129–133. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi82/0062336.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

110. Цимбалюк А. І. Правове регулювання криптовалют в Україні: аналіз «матриці оподаткування» НКЦПФР та міжнародний контекст. *Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 13–14 червня 2025 р.). Чернівці, 2025. С. 241–

245. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/13233> (дата звернення: 09.03.2026).

111. Цимбалюк А. І. Правові погляди на технології блокчейну та смарт-контрактів в Українській правовій системі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 90, ч. 3. С. 426–433. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.62>. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/09/64-1.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

112. Цимбалюк А. І. Регулювання віртуальних активів і технологій блокчейн в ЄС і Україні: законодавчі новації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 115–118. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/23>. URL: http://lsej.org.ua/1_2024/25.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

113. Цимбалюк А. І. Регулювання віртуальних активів і технологій блокчейн в ЄС і Україні: законодавчі новації // Modern technologies and processes of implementation of new methods : proceedings of the V Intern. Scient. and Pract. Conf. (Madrid, February 06–09, 2024). Madrid, 2024. P. 144–152.

114. Цукан С. В. Міжнародне регулювання обороту віртуальних активів: основні положення та принципи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 81, ч. 2.

115. Цукан С. В. Поняття, правова природа та класифікація віртуальних активів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 613–619. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.94>. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/96.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

116. Шемет Д. С. Правове регулювання віртуальних активів: виклики легалізації та інституційного впровадження в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 87, ч. 3. С. 236–241.

117. Шустрова К. В. Правовий режим криптовалюти в системі цивільного права. *Правова держава*. 2024. № 2. С. 142–147.

118. Яровий К. О., Мартиненко О. В., Шнурко А. М. Поняття криптовалюти та механізм її державного регулювання. *Економіка і управління*. 2022. № 4. С. 82–89.
119. Яроцький В. О. Поняття та види віртуальних активів, що можуть перебувати в обігу за законодавством України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73), № 4. С. 101–107.
120. Яроцький В. О. Правова природа віртуальних активів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. Вип. 16. С. 1–5.
121. Abellán Álvarez I., Gramlich V., Sedlmeir J. Unsealing the secrets of blockchain consensus: a systematic comparison of the formal security of proof-of-work and proof-of-stake. *Blockchain: Research and Applications*. 2023.
122. Akgiray V. The Malta Paradox: A Study of the “Blockchain Island” Strategy. *European Company and Financial Law Review*. 2019. Vol. 16, Issue 4. P. 450–478.
123. Allen H. J. DeFi: Shadow Banking 2.0? *William & Mary Law Review*. 2023. Vol. 64, Issue 4. P. 919–989. URL: <https://scholarship.law.wm.edu/wmlr/vol64/iss4/2/> (дата звернення: 09.03.2026).
124. Arner D. W., Buckley R. P., Zetzsche D. A., Veidt R. Sustainability, FinTech and Financial Inclusion. *European Business Organization Law Review*. 2020. Vol. 21, Issue 1. P. 7–35. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40804-020-00183-y>.
125. Auer R., Farag M., Lewrick U., Orazem L., Zoss M. Banking in the Shadow of Bitcoin? The Institutional Adoption of Cryptocurrencies. *BIS Working Papers*. 2022. No. 1013. URL: <https://www.bis.org/publ/work1013.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
126. Digital Currency Exchange Providers: Regulatory Guide. *AUSTRAC*. URL: <https://www.austrac.gov.au/business/industry-sectors/digital-currency-exchange-providers> (дата звернення: 09.03.2026).

127. Australian Securities and Investments Commission v Block Earner Pty Ltd [2024] FCA 64. *Federal Court of Australia*. URL: [підозріле посилання видалено] (дата звернення: 09.03.2026).

128. Consultation Paper 381 (CP 381): Updates to INFO 225: Digital Assets – Financial Products and Services. *Australian Securities and Investments Commission*. 2024. URL: <https://asic.gov.au/regulatory-resources/find-a-document/consultations/cp-381-updates-to-info-225-digital-assets-financial-products-and-services/> (дата звернення: 09.03.2026).

129. Australian Securities and Investments Commission. Information Sheet 225 (INFO 225): Crypto-assets. October 2021. URL: <https://asic.gov.au/regulatory-resources/digital-transformation/crypto-assets/> (дата звернення: 09.03.2026).

130. Australian Securities and Investments Commission. Updated ASIC Guidance Supports Digital Asset Innovation and Boosts Investor Protection : Media Release 25-250MR. 29.10.2025. URL: <https://www.asic.gov.au/about-asic/news-centre/find-a-media-release/2025-releases/25-250mr-updated-asic-guidance-supports-digital-asset-innovation-and-boosts-investor-protection/> (дата звернення: 09.03.2026).

131. Australian Taxation Office. Taxation Determination TD 2014/26: Income tax – is bitcoin a “CGT asset” for the purposes of subsection 108-5(1) of the Income Tax Assessment Act 1997? 20.08.2014. URL: <https://www.ato.gov.au/law/view/document?docid=TXD/TD201426/NAT/ATO/0001> (дата звернення: 09.03.2026).

132. Autorité des marchés financiers (AMF). Transition from the PSAN regime to MiCA: implementation and impacts for French crypto-asset service providers. 2024. URL: <https://www.amf-france.org/en/news-publications/publications/professional-guides/mica-regulation> (дата звернення: 09.03.2026).

133. Autorité des marchés financiers. The PACTE Law: New Regime for Digital Assets Service Providers. 2019. URL: <https://www.amf-france.org/en/news-publications/news/pacte-law-regime-digital-assets-service-providers> (дата звернення: 09.03.2026).

134. BaFin (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht). Guidance Notice : Guidelines on applications for authorisation for crypto-custody business. 2020. URL: https://www.bafin.de/SharedDocs/Veroeffentlichungen/EN/Merkblatt/mb_200302_kryptoverwahrgeschaefte_en.html (дата звернення: 09.03.2026).

135. Bank for International Settlements (BIS). Crypto-assets: recent developments, regulatory concerns and responses. *FSI Insights on policy implementation*. 2023–2024. URL: <https://www.bis.org/fsi/publ/insights.htm> (дата звернення: 09.03.2026).

136. Bank of England, Financial Conduct Authority. Digital Securities Sandbox : Joint Consultation Paper CP24/5. April 2024. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/financial-stability/financial-market-infrastructure-supervision/digital-securities-sandbox> (дата звернення: 09.03.2026).

137. Bank of England, HM Treasury. The Digital Pound: A New Form of Money for Households and Businesses? : Consultation Paper. February 2023. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/paper/2023/the-digital-pound-consultation-paper> (дата звернення: 09.03.2026).

138. Bank of England. Proposed Regulatory Regime for Sterling-Denominated Systemic Stablecoins : Consultation Paper. 10.11.2025. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/paper/2025/cp/proposed-regulatory-regime-for-sterling-denominated-systemic-stablecoins> (дата звернення: 09.03.2026).

139. Blockchain. *Oxford Learner's Dictionaries*. Oxford University Press. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/blockchain> (дата звернення: 09.03.2026).

140. Blockchain Australia (Digital Economy Council of Australia). Code of Conduct. URL: <https://blockchainaustralia.org/> (дата звернення: 09.03.2026).

141. BlockchainNZ. Code of Conduct for Events and Charter. URL: <https://blockchain.org.nz/code-of-conduct-for-events-hosted-by-blockchainnz/> (дата звернення: 09.03.2026).

142. Bradford A. The Brussels Effect: How the European Union Rules the World. Oxford : Oxford University Press, 2020. 424 p.

143. Bundesfinanzhof (Germany). Judgment of 14 February 2023, IX R 3/22. URL: <https://www.bundesfinanzhof.de/de/entscheidung/entscheidungen-online/detail/STRE202310065/> (дата звернення: 09.03.2026).
144. Buterin V. Ethereum: a next-generation smart contract and decentralized application platform. 2014. URL: https://blockchainlab.com/pdf/Ethereum_white_paper-a_next_generation_smart_contract_and_decentralized_application_platform-vitalik-buterin.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
145. Canada Revenue Agency. Guide for Cryptocurrency Users and Tax Professionals. June 2019. URL: <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/programs/about-canada-revenue-agency-cra/compliance/digital-currency/cryptocurrency-guide.html> (дата звернення: 09.03.2026).
146. Canada Revenue Agency. Technical Interpretation 2013-0514701I7: Bitcoins. 23.12.2013. URL: <https://taxinterpretations.com/cra/severed-letters/2013-0514701i7> (дата звернення: 09.03.2026).
147. Canadian Investment Regulatory Organization. About CIRO. URL: <https://www.ciro.ca/about-ciro> (дата звернення: 09.03.2026).
148. Canadian Securities Administrators, Investment Industry Regulatory Organization of Canada. Staff Notice 21-329 – Guidance for Crypto-Asset Trading Platforms: Compliance with Regulatory Requirements. 29.03.2021. URL: https://www.osc.ca/sites/default/files/2021-03/csa_20210329_21-329_compliance-regulatory-requirements.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
149. Canadian Securities Administrators. CSA Staff Notice 21-327: Guidance on the Application of Securities Legislation to Entities Facilitating the Trading of Crypto Assets. Ontario Securities Commission, 16.01.2020. URL: https://www.osc.ca/sites/default/files/pdfs/irps/csa_20200116_21-327_trading-crypto-assets.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
150. Canadian Securities Administrators. Staff Notice 21-333: Crypto-Asset Trading Platforms: Terms and Conditions for Trading Value-Referenced Crypto Assets with Clients. 05.10.2023. URL: <https://www.osc.ca/sites/default/files/2023->

[10/csa_20231005_21-333_crypto-asset-trading-platforms.pdf](https://www.cftc.gov/sites/default/files/idl/groups/public/@lrenforcementactions/documents/legalpleading/enfmcdonnellorder030618.pdf) (дата звернення: 09.03.2026).

151. CFTC v. McDonnell, 287 F. Supp. 3d 213 (E.D.N.Y. 2018) : Memorandum & Order.
URL: <https://www.cftc.gov/sites/default/files/idl/groups/public/@lrenforcementactions/documents/legalpleading/enfmcdonnellorder030618.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

152. Chaum D. Blind signatures for untraceable payments. 1982.
URL: <https://evervault.com/papers/chaum.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

153. Chavas J.-P., Bromley D. On the origins and evolving role of money. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*. 2008. Vol. 164, No. 4. P. 624–651.

154. Chohan U. W. A History of Bitcoin. *SSRN*. 2017.
URL: <https://ssrn.com/abstract=3047875> (дата звернення: 09.03.2026).

155. Issues of virtual assets legal regulation: possible social and economic consequences / Chystokletov L. et al. *Social and Legal Studios*. 2025. Vol. 8, No. 1. P. 290–298. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals1.2025.290>.

156. Clack C. D., Bakshi V. A., Braine L. Smart Contract Templates: foundations, design landscape and research directions. *ArXiv preprint*. 2016.
URL: <https://arxiv.org/abs/1608.00771> (дата звернення: 09.03.2026).

157. Commodity Futures Trading Commission, Financial Crimes Enforcement Network. CFTC Orders BitMEX to Pay \$100 Million for Illegally Operating a Cryptocurrency Trading Platform : Release No. 8412-21. 10.08.2021.
URL: <https://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/8412-21> (дата звернення: 09.03.2026).

158. Commodity Futures Trading Commission. CFTC Charges Crypto Exchange for Misconduct : press release. 2023.
URL: <https://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/8715-23> (дата звернення: 09.03.2026).

159. Congressional Research Service. Crypto Assets and the SEC's Authority : Legal Sidebar LSB10998. 24.07.2023. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/LSB/LSB10998> (дата звернення: 09.03.2026).
160. Congressional Research Service. Digital Assets and SEC Regulation : Report R46208. 23.06.2021. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46208> (дата звернення: 09.03.2026).
161. Conseil d'État (France). Decision of 26 April 2018, Nos. 417335, 418062, 418063. URL: <https://www.conseil-etat.fr/fr/arianeweb/CE/decision/2018-04-26/417335> (дата звернення: 09.03.2026).
162. Corporations Act 2001 (Australia) : Act No. 50 of 2001. URL: <https://www.legislation.gov.au/C2004A00818/latest/text>(дата звернення: 09.03.2026).
163. Council Directive (EU) 2023/2226 of 17 October 2023 amending Directive 2011/16/EU on administrative cooperation in the field of taxation (DAC8). *Official Journal of the European Union*. 2023. L 2023/2226. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2023/2226/oj> (дата звернення: 09.03.2026).
164. Court of Justice of the European Union. Judgment of 22 October 2015, Case C-264/14, Skatteverket v. David Hedqvist. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0264> (дата звернення: 09.03.2026).
165. CryptoUK. Code of Conduct. URL: <https://cryptouk.io/code-of-conduct/> (дата звернення: 09.03.2026).
166. De Filippi P., Wright A. Blockchain and the Law: The Rule of Code. Cambridge: Harvard University Press, 2018. URL: <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674241596> (дата звернення: 09.03.2026).
167. De Filippi P., Wright A. Blockchain and the Law: The Rule of Code. Cambridge: Harvard University Press, 2018. 312 p.

168. Deirmentzoglou E., Papakyriakopoulos G., Patsakis C. A survey on long-range attacks for proof of stake protocols. *IEEE Access*. 2019. Vol. 7. P. 28712–28725.

169. Delaware General Corporation Law. Title 8. Corporations. Chapter 1. General Corporation Law. *Delaware Code Online*. URL: <https://delcode.delaware.gov/title8/c001/> (дата звернення: 09.03.2026).

170. Dermine P., Rispal S. The French PACTE Law: A New Era for Crypto-Assets? *Columbia Journal of European Law*. 2020. Vol. 26. URL: <https://cjel.law.columbia.edu/preliminary-reference/2020/the-french-pacte-law-a-new-era-for-crypto-assets/> (дата звернення: 09.03.2026).

171. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L0849> (дата звернення: 09.03.2026).

172. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (MiFID II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0065> (дата звернення: 09.03.2026).

173. Durovic M., Janssen A. The Formation of Smart Contracts and Beyond: Shifting from “Code is Law” to “Law is Code”. *European Review of Private Law*. 2022. Vol. 30, Issue 5. URL: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Review+of+Private+Law/30.5/ERPL2022039> (дата звернення: 09.03.2026).

174. Final Report: Draft Regulatory Technical Standards on own funds requirements and liquidity requirements for issuers of asset-referenced tokens and of e-money tokens under MiCAR. *European Banking Authority (EBA)*. 2024. URL: <https://www.eba.europa.eu/publications-and-data/publications/reports-and-papers/final-draft-technical-standards-under-mica> (дата звернення: 09.03.2026).

175. Report with advice for the European Commission on crypto-assets. *European Banking Authority (EBA)*. 2019. URL: https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/documents/files/document_library/Publications/Reports/2019/673111/EBA%20Report%20on%20crypto%20assets.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

176. Opinion of the European Central Bank of 19 February 2021 on a proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937 (CON/2021/4). *European Central Bank*. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021AB0004> (дата звернення: 09.03.2026).

177. Virtual Currency Schemes. Frankfurt am Main: ECB, 2012. 55 p.

178. DAC8. *European Commission*. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/tax-transparency-cooperation/administrative-cooperation-and-mutual-assistance/directive-administrative-cooperation-dac/dac8_en (дата звернення: 09.03.2026).

179. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937 : COM(2020) 593 final. Brussels, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593> (дата звернення: 09.03.2026).

180. Advice: Initial Coin Offerings and Crypto-Assets. *European Securities and Markets Authority (ESMA)*. 2019. URL: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma50-157-1391_crypto_advice.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

181. Consultation paper on the qualification of crypto-assets as financial instruments. 29 January 2024. *European Securities and Markets Authority (ESMA)*. URL: <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-publishes-consultation-paper-under-mica-qualification-crypto-assets> (дата звернення: 09.03.2026).

182. Consultation Paper on the RTS on Notification by Certain Financial Entities of Their Intention to Provide Crypto-asset Services : ESMA74-449133380-424. July 2023. *European Securities and Markets Authority*. URL: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/2023-07/ESMA74-449133380-424_CP1_MiCA.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

183. Press Release: Judgment in Case C-264/14 Skatteverket v David Hedqvist. *European Sources Online*. URL: <https://www.europeansources.info/record/press-release-judgment-in-case-c-264-14-skatteverket-v-david-hedqvist/> (дата звернення: 09.03.2026).

184. Executive Order 14067. Ensuring Responsible Development of Digital Assets. *Federal Register*. 2022. Vol. 87, No. 49. P. 14143–14152. URL: <https://www.federalregister.gov/documents/2022/03/14/2022-05471/ensuring-responsible-development-of-digital-assets> (дата звернення: 09.03.2026).

185. Fabre F. Cryptomonnaies: enjeux juridiques et économiques. Paris: LGDJ, 2019. 296 p.

186. Fairfield J. A. T. Smart Contracts, Bitcoin Bots, and Consumer Protection. *Washington and Lee Law Review Online*. 2014. Vol. 71, No. 2. P. 35–50.

187. Federal Act on the Adaptation of Federal Law to Developments in Distributed Ledger Technology (DLT Act). *Official Compilation of Federal Legislation*. 2021. RO 2021 33. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2021/33/en> (дата звернення: 09.03.2026).

188. Guidance Note on the Classification of Crypto-assets as Financial Instruments pursuant to Section 1(11) sentence 4 of the German Banking Act (KWG). *Federal Financial Supervisory Authority (BaFin)*. 2020. URL: https://www.bafin.de/SharedDocs/Veroeffentlichungen/EN/Merkblatt/mb_200302_kryptowerte_en.html (дата звернення: 09.03.2026).

189. Ferguson N. The Ascent of Money: A Financial History of the World. London: Penguin Books, 2009. 432 p.

190. Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. Paris: FATF, 2019. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/RBA-VA-VASPs.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
191. Virtual Currency: Key Definitions and Potential AML/CFT Risks. *FATF*. 2014. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
192. Financial Promotions Data 2023. *Financial Conduct Authority*. 14.02.2024. URL: <https://www.fca.org.uk/data/financial-promotions-data-2023> (дата звернення: 09.03.2026).
193. Guidance on Cryptoassets : Policy Statement PS19/22. July 2019. *Financial Conduct Authority*. URL: <https://www.fca.org.uk/publication/policy/ps19-22.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
194. Policy Statement PS23/6: Financial Promotion Rules for Cryptoassets. June 2023. *Financial Conduct Authority*. URL: <https://www.fca.org.uk/publication/policy/ps23-6.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
195. Prohibiting the Sale to Retail Clients of Investment Products that Reference Cryptoassets : Policy Statement PS20/10. October 2020. *Financial Conduct Authority*. URL: <https://www.fca.org.uk/publication/policy/ps20-10.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
196. PS19/22 & FS19/4: Guidance on Cryptoassets. London: FCA, 2019. 68 p. URL: <https://www.fca.org.uk/publication/policy/ps19-22.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
197. Application of FinCEN's Regulations to Certain Business Models Involving Convertible Virtual Currencies : Guidance FIN-2019-G001. 09.05.2019. *Financial Crimes Enforcement Network*. URL: <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2019->

[05/FinCEN%20Guidance%20CVC%20FINAL%20508.pdf](https://www.fincen.gov/sites/default/files/shared/FIN-2013-G001.pdf) (дата звернення: 09.03.2026).

198. Application of FinCEN's Regulations to Persons Administering, Exchanging, or Using Virtual Currencies : Guidance FIN-2013-G001. 18.03.2013. *Financial Crimes Enforcement Network*. URL: <https://www.fincen.gov/sites/default/files/shared/FIN-2013-G001.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

199. Application of FinCEN's Regulations to Virtual Currency Mining Operations (FIN-2014-R001); Application of FinCEN's Regulations to Virtual Currency Software Development (FIN-2014-R002). 30.01.2014. *Financial Crimes Enforcement Network*. URL: <https://www.fincen.gov/news/news-releases/fincen-issues-guidance-virtual-currencies-and-regulatory-responsibilities> (дата звернення: 09.03.2026).

200. FinCEN Fines BTC-e \$110 Million for Willfully Violating U.S. Anti-Money Laundering Laws : News Release. 27.07.2017. *Financial Crimes Enforcement Network*. URL: <https://www.fincen.gov/news/news-releases/fincen-fines-btc-e-virtual-currency-exchange-110-million-facilitating-ransomware> (дата звернення: 09.03.2026).

201. FinCEN Fines Ripple Labs Inc. in First Civil Enforcement Action Against a Virtual Currency Exchanger : News Release. 05.05.2015. *Financial Crimes Enforcement Network*. URL: <https://www.fincen.gov/news/news-releases/fincen-fines-ripple-labs-inc-first-civil-enforcement-action-against-virtual> (дата звернення: 09.03.2026).

202. First Bitcoin "Mixer" Penalized by FinCEN for Violating Anti-Money Laundering Laws : Assessment of Civil Money Penalty against Larry Dean Harmon (Helix). 19.10.2020. *Financial Crimes Enforcement Network*. URL: <https://www.fincen.gov/news/news-releases/first-bitcoin-mixer-penalized-fincen-violating-anti-money-laundering-laws> (дата звернення: 09.03.2026).

203. Financial Innovation and Technology for the 21st Century Act (FIT21). H.R. 4763, 118th Congress (2023–2024). URL: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/4763> (дата звернення: 09.03.2026).

204. Cryptocurrencies and ICOs: Guidance. *Financial Markets Authority (New Zealand)*. URL: <https://www.fma.govt.nz/business/services/cryptocurrencies/> (дата звернення: 09.03.2026).

205. FMA Launches “Regulatory Sandbox” Pilot for 2025 : Media Release. 10.12.2024. *Financial Markets Authority (New Zealand)*. URL: <https://www.fma.govt.nz/library/opinion/fma-launches-regulatory-sandbox-pilot-for-2025/> (дата звернення: 09.03.2026).

206. Cryptocurrencies: Guidance. *Financial Markets Authority*. URL: <https://www.fma.govt.nz/business/services/cryptocurrencies/> (дата звернення: 09.03.2026).

207. Financial Markets Conduct Act 2013 (New Zealand) : Public Act 2013 No. 69. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2013/0069/latest/DLM4090315.html> (дата звернення: 09.03.2026).

208. Financial Services and Markets Act 2023. *UK Public General Acts*. 2023. с. 29. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/29/contents> (дата звернення: 09.03.2026).

209. Financial Services and Markets Act 2023 : Explanatory Notes. *UK Public General Acts*. 2023. с. 29. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/29/notes/division/1> (дата звернення: 09.03.2026).

210. High-level Recommendations for the Regulation, Supervision and Oversight of Crypto-Asset Activities and Markets: Final Report. *Financial Stability Board*.

17.07.2023. URL: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P170723-1.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

211. Money Services Businesses (MSBs): Register Your Business : Guidance. *Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada (FINTRAC)*. June 2020. URL: <https://www.fintrac-canafe.gc.ca/msb-esm/register-inscrire/1-eng> (дата звернення: 09.03.2026).

212. Reporting Large Virtual Currency Transactions to FINTRAC : Guidance. *Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada (FINTRAC)*. June 2021. URL: <https://fintrac-canafe.canada.ca/guidance-directives/transaction-operation/lvctr/lvctr-eng> (дата звернення: 09.03.2026).

213. Virtual currency exchange and custodial services : Circular 5/2023. *Finanstilsynet (The Financial Supervisory Authority of Norway)*. Oslo, 2023.

214. Finck M. Blockchain Regulation and Governance in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 215 p.

215. Finck M. Blockchain Regulation and Governance in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. URL: https://assets.cambridge.org/97811084/74757/frontmatter/9781108474757_frontmatter.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

216. Finck M. Blockchains and Data Protection in the European Union. *European Data Protection Law Review*. 2018. Vol. 4, Issue 1. P. 17–35. DOI: <https://doi.org/10.21552/edpl/2018/1/6>.

217. Blockchain and cryptocurrencies: a classification and comparison of architecture drivers / Garriga M. et al. 2020. URL: <https://arxiv.org/pdf/2007.12283> (дата звернення: 09.03.2026).

218. Judgment of the General Court of 19 June 2024. Coinbase v EUIPO. Case T-304/23. ECLI:EU:T:2024:402. *General Court of the European Union*. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=287237&doclang=EN> (дата звернення: 09.03.2026).

219. Gesetz über elektronische Wertpapiere (eWpG) vom 3. Juni 2021 (BGBl. I S. 1423). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/ewpg/> (дата звернення: 09.03.2026).

220. Grayscale Investments, LLC v. Securities and Exchange Commission, No. 22-1142 (D.C. Cir. 2023). *United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit*.

URL: [https://www.google.com/search?q=https://www.cadc.uscourts.gov/internet/opinions.nsf/4CB8775CD1B6251885258A1D0049BFCA/\\$file/22-1142-2014515.pdf](https://www.google.com/search?q=https://www.cadc.uscourts.gov/internet/opinions.nsf/4CB8775CD1B6251885258A1D0049BFCA/$file/22-1142-2014515.pdf) (дата звернення: 09.03.2026).

221. Green S., Fox D. Cryptocurrencies in Public and Private Law. Oxford: Oxford University Press, 2019.

222. Grigg I. The Ricardian Contract. *Proceedings of the First IEEE International Workshop on Electronic Contracting*. 2004. P. 25–31.

223. Guillaume F. Smart Contracts and the Data Act: A Harmonized Legal Framework for Safe Termination. *Journal of European Law*. 2024. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4792574 (дата звернення: 09.03.2026).

224. Hacker P. Taxing Cryptocurrencies: Between Technical Constraints and Horizontal Equity. *Oxford Review of Economic Policy*. 2021. Vol. 37, Issue 2. P. 310–335. URL: <https://academic.oup.com/oxrep/article/37/2/310/6274996> (дата звернення: 09.03.2026).

225. Hacker P. The European Data Act: A Legal and Economic Analysis. *Oxford Review of Economic Policy*. 2023. Vol. 39, Issue 1. P. 101–121. URL: <https://academic.oup.com/oxrep/article/39/1/101/6987157> (дата звернення: 09.03.2026).

226. Haque A. B., Rahman M. Blockchain technology: methodology, application and security issues. Dhaka: North South University, 2020. URL: <https://arxiv.org/pdf/2012.13366> (дата звернення: 09.03.2026).

227. AA v Persons Unknown & Ors, Re Bitcoin, [2019] EWHC 3556 (Comm). Judgment, December 13, 2019. *High Court of Justice (England and Wales)*. URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Comm/2019/3556.html> (дата звернення: 09.03.2026).

228. Cryptoassets Manual (CRYPTO). *HM Revenue & Customs*. London: HMRC, 2021. URL: <https://www.gov.uk/hmrc-internal-manuals/cryptoassets-manual> (дата звернення: 09.03.2026).

229. Cryptoassets Manual. *HM Revenue & Customs*. URL: <https://www.gov.uk/hmrc-internal-manuals/cryptoassets-manual> (дата звернення: 09.03.2026).

230. Revenue and Customs Brief 9 (2014): Bitcoin and Other Cryptocurrencies. 03.03.2014. *HM Revenue & Customs*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/revenue-and-customs-brief-9-2014-bitcoin-and-other-cryptocurrencies> (дата звернення: 09.03.2026).

231. Cryptoassets Taskforce: Final Report. October 2018. *HM Treasury, Financial Conduct Authority, Bank of England*. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/752070/cryptoassets_taskforce_final_report_final_web.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

232. Update on Plans for the Regulation of Fiat-backed Stablecoins. October 2023. *HM Treasury*. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/653bd2ce80884d000d69806a/Update_on_plans_for_the_regulation_of_fiat-backed_stablecoins.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

233. Houben R., Snyers A. Crypto-assets: Key Developments, Regulatory Concerns and Responses. Brussels: European Parliament, 2020. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648779/IPOL_STU\(2020\)648779_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648779/IPOL_STU(2020)648779_EN.pdf) (дата звернення: 09.03.2026).

234. Houben R., Snyers A. Crypto-assets: Key Developments, Regulatory Concerns and Responses : Study for the Committee on Economic and Monetary Affairs. Luxembourg: European Parliament, 2020. P. 34–38.

235. Hussein Z., Salama M. A., El-Rahman S. A. Evolution of blockchain consensus algorithms: a review on the latest milestones of blockchain consensus algorithms. *Future Computing and Informatics Journal*. 2019. Vol. 4, No. 2. P. 1–13.

236. In re Coinflip, Inc., d/b/a Derivabit, and Francisco Riordan. CFTC Docket No. 15-29. 17.09.2015.
URL: <https://www.cftc.gov/sites/default/files/idl/groups/public/@lrenforcementactions/documents/legalpleading/enfcoinfliprorder09172015.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

237. In re Munchee Inc. Securities Act Release No. 10445. 11.12.2017.
URL: <https://www.sec.gov/litigation/admin/2017/33-10445.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

238. In re Paragon Coin, Inc. Securities Act Release No. 10574 ; In re CarrierEQ, Inc. (Airfox) Securities Act Release No. 10575. 16.11.2018.
URL: <https://www.sec.gov/litigation/admin/2018/33-10574.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

239. In the Matter of 3iQ Corp and the Bitcoin Fund, 2019 ONSEC 37. *Ontario Securities Commission*. URL: <https://www.osc.ca/en/securities-law/instruments-rules-policies/4/41-101/matter-3iq-corp-and-bitcoin-fund-re> (дата звернення: 09.03.2026).

240. Infrastructure Investment and Jobs Act, H.R. 3684, 117th Congress (2021).

241. Infrastructure Investment and Jobs Act. Pub. L. No. 117-58, § 80603, 135 Stat. 429 (2021). URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/3684/text> (дата звернення: 09.03.2026).

242. Crypto-assets: Tax Guide. *Inland Revenue Department (New Zealand)*. URL: <https://www.ird.govt.nz/cryptoassets> (дата звернення: 09.03.2026).

243. Innovative Technology Arrangements and Services Act (ITAS Act) : ACT XXV of 2018 (Chapter 592 of the Laws of Malta). URL: <https://legislation.mt/eli/cap/592/eng> (дата звернення: 09.03.2026).

244. Gross Proceeds and Basis Reporting by Brokers and Determination of Amount Realized and Basis for Digital Asset Transactions : Final Regulations (TD 10000). *Internal Revenue Service, U.S. Department of the Treasury*. Federal Register. 2024. Vol. 89, No. 131. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2024-07-09/pdf/2024-14309.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

245. Frequently Asked Questions on Virtual Currency Transactions (Q&A 21–24). *Internal Revenue Service*. URL: <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/frequently-asked-questions-on-virtual-currency-transactions> (дата звернення: 09.03.2026).

246. Instructions for Form 1040 and 1040-SR (2023): Digital Assets. *Internal Revenue Service*. URL: https://www.irs.gov/instructions/i1040gi#en_US_2023_publink100037946 (дата звернення: 09.03.2026).

247. IRS Notice 2014-21: IRS Virtual Currency Guidance. *Internal Revenue Service*. 25.03.2014. URL: <https://www.irs.gov/pub/irs-drop/n-14-21.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

248. Revenue Ruling 2019-24: Virtual Currency Hard Forks and Airdrops. *Internal Revenue Service*. 09.10.2019. URL: <https://www.irs.gov/pub/irs-drop/rr-19-24.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

249. Principles on Digital Assets and Private Law. *International Institute for the Unification of Private Law*. 10.05.2023. URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/08/Unidroit-Principles-Digital-Assets-Private-Law-2023.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

250. Decentralized Finance Report. *International Organization of Securities Commissions*. March 2022. URL: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD699.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

251. Karantias K., Kiayias A., Zindros D. Proof-of-burn. *Financial Cryptography and Data Security. FC 2020*. Springer, 2020. P. 523–540.

252. King S., Nadal S. Ppcoin: peer-to-peer crypto-currency with proof-of-stake. 2012. URL: <https://peercoin.net/assets/paper/peercoin-paper.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

253. Як оподатковувати криптовалюту в Україні? *KPMG International*. 2024. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2024/05/yak-opodatkovuvaty-kryptovalyutu-v-ukrayini.html> (дата звернення: 09.03.2026).

254. Kreditwesengesetz (KWG) : Gesetz über das Kreditwesen in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. September 1998 (BGBl. I S. 2776). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kwerg/BJNR277610998.html> (дата звернення: 09.03.2026).

255. Kuhn H., Meyer C., Schär F. Distributed Ledger Technology and Swiss Law. *CapLaw – Swiss Capital Markets Law*. 2021. No. 1. URL: <https://caplaw.ch/2021/distributed-ledger-technology-and-swiss-law/> (дата звернення: 09.03.2026).

256. Kuiper C., Hogan M. Understanding Proof-of-Work: a nontechnical introduction to bitcoin mining and the implications of proof-of-work for investors. 2018.

257. Lamport L., Shostak R., Pease M. The Byzantine Generals Problem. *ACM Transactions on Programming Languages and Systems*. 1982. Vol. 4, No. 3. P. 382–401. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00196791>.

258. Law Amending the Capital Markets Law No. 7518 [Turkey]. *Official Gazette*. 2 July 2024.

259. Digital Assets: Final Report : Law Com No 412. *Law Commission*. London, 2023. URL: <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11jsxou24uy7q/uploads/2023/06/Digital-Assets-Final-Report-1.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

260. Law on Tokens and TT Service Providers (Token and TT Service Provider Act; TVTG) of 3 October 2019 [Liechtenstein] : LGBI-Nr. 301.

261. Офшор або країна з податковими пільгами – що вибрати? *Lawrange*. URL: <https://lawrange.net/uk/kraina-z-podatkovimi-pilgami-chi-ofshor-shho-obrati/> (дата звернення: 09.03.2026).

262. Як оподатковується інвестиційний прибуток в Україні? *Legal Aid*. 2025. URL: <https://legalaid.ua/ua/yak-opodatkovuyetsya-investytsijnyi-prybutok-v-ukrayini/> (дата звернення: 09.03.2026).

263. Lehmann M. National Conflict of Laws for Distributed Ledger Technology (DLT). *Journal of International Banking Law and Regulation*. 2020. Vol. 35.

264. Lessig L. Code and Other Laws of Cyberspace. New York: Basic Books, 1999. 297 p.

265. BGRA: a reference architecture for blockchain governance / Liu Y. et al. 2022. URL: <https://arxiv.org/pdf/2211.04811> (дата звернення: 09.03.2026).

266. Cryptocurrency taxation in France 2024. *LMD Avocats*. URL: <https://www.lmdavocats.fr/2024/12/05/overview-of-the-taxation-of-cryptocurrencies-in-france/> (дата звернення: 09.03.2026).

267. Loi n° 2019-486 du 22 mai 2019 relative à la croissance et la transformation des entreprises (Loi PACTE). *JORF* n° 0119. 23 mai 2019. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000038496102/> (дата звернення: 09.03.2026).

268. Lummis–Gillibrand Responsible Financial Innovation Act : S. 2281, 118th Congress (2023–2024). URL: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/2281/text> (дата звернення: 09.03.2026).

269. Lummis–Gillibrand Responsible Financial Innovation Act : S. 4356, 117th Congress (2021–2022). URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/4356/text> (дата звернення: 09.03.2026).

270. Malta Digital Innovation Authority Act (MDIA Act) : ACT XXVI of 2018 (Chapter 591 of the Laws of Malta). URL: <https://legislation.mt/eli/cap/591/eng> (дата звернення: 09.03.2026).

271. Податки на криптовалютні доходи. *Manimama*. URL: <https://manimama.eu/uk/podatki-na-kriptovalyutni-dohodi/> (дата звернення: 09.03.2026).

272. Marian O. Are Cryptocurrencies Super Tax Havens? *Michigan Law Review*. 2013. Vol. 112, Issue 1. URL: <https://repository.law.umich.edu/mlr/vol112/iss1/2> (дата звернення: 09.03.2026).

273. Maume P., Maume M. Draft Regulation on Markets in Crypto-Assets (MiCA) and the US Approach: A Comparative Analysis. *European Company and Financial Law Review*. 2021. Vol. 18. P. 235–258.

274. Prop. 1 LS (2024–2025) : Implementation of DORA and MiCA related provisions. *Ministry of Finance (Norway)*. Oslo, 2024.

275. Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act : Act of the Republic of Estonia of 26.10.2017. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/512012023004/consolide> (дата звернення: 09.03.2026).

276. Annual Report on the state of compliance with AML/CFT standards in the European region. *MONEYVAL*. Strasbourg: Council of Europe, 2024.

277. Nakamoto S. Bitcoin: a peer-to-peer electronic cash system. 2008. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

278. Nakamura R., Jimba T., Harz D. Refinement and verification of CBC Casper. *Crypto Valley Conference on Blockchain Technology*. IEEE, 2019. P. 26–38.

279. A generalised logical layered architecture for blockchain technology / Newell J. et al. 2021. URL: <https://arxiv.org/pdf/2110.09615> (дата звернення: 09.03.2026).

280. Proof-of-Stake consensus mechanisms for future blockchain networks: fundamentals, applications and opportunities / Nguyen C. T. et al. *IEEE Access*. 2019. Vol. 7. P. 85727–85745.

281. Crypto-Asset Reporting Framework and Amendments to the Common Reporting Standard. *OECD*. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/06/international-standards-for-automatic-exchange-of-information-in-tax-matters_ab3a23bc/896d79d1-en.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

282. Authority of a National Bank to Provide Cryptocurrency Custody Services for Customers : Interpretive Letter No. 1170. *Office of the Comptroller of the Currency*. 22.07.2020. URL: <https://www.occ.gov/topics/charters-and-licensing/interpretations-and-actions/2020/int1170.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

283. OCC Chief Counsel's Interpretation on National Bank and Federal Savings Association Authority to Hold Stablecoin Reserves : Interpretive Letter No. 1172. *Office of the Comptroller of the Currency*. 21.09.2020. URL: <https://www.occ.gov/topics/charters-and-licensing/interpretations-and-actions/2020/int1172.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

284. OCC Chief Counsel's Interpretation on Authority to Use Independent Node Verification Networks and Stablecoins for Payment Activities : Interpretive Letter No. 1174. *Office of the Comptroller of the Currency*. 04.01.2021. URL: <https://www.occ.gov/topics/charters-and-licensing/interpretations-and-actions/2021/int1174.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

285. Authority of a Bank to Engage in Certain Cryptocurrency Activities; Authority of the OCC to Charter a National Trust Bank : Interpretive Letter No. 1179. *Office of the Comptroller of the Currency*. 18.11.2021. URL: <https://www.occ.gov/topics/charters-and-licensing/interpretations-and-actions/2021/int1179.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

286. OCC Interpretive Letter No. 1174. *Office of the Comptroller of the Currency*. January 2021. URL: <https://www.occ.gov/topics/charters-and-licensing/interpretations-and-actions/2021/int1174.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

287. Omlor S. Kryptowährungen im Geldrecht. *Archiv für die civilistische Praxis*. 2019. Vol. 219. P. 823–856.

288. QuadrigaCX: A Review by Staff of the Ontario Securities Commission. *Ontario Securities Commission*. 14.04.2020. URL: https://www.osc.ca/sites/default/files/2020-04/20200414_quadrigacx-review.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

289. Crypto-Asset Reporting Framework (CARF) and Amendments to the Common Reporting Standard (CRS). *Organisation for Economic Co-operation and Development*. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/crypto-asset-reporting-framework-and-amendments-to-the-common-reporting-standard.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

290. Crypto-Asset Reporting Framework and Amendments to the Common Reporting Standard. *Organisation for Economic Co-operation and Development*. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/crypto-asset-reporting-framework-and-amendments-to-the-common-reporting-standard.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

291. Tokenisation of Assets and Potential Implications for Financial Markets. *Organisation for Economic Co-operation and Development*. Paris : OECD Publishing, 2020. 40 p. URL: <https://www.oecd.org/finance/Tokenisation-of-Assets-and-Potential-Implications-for-Financial-Markets.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

292. Paoletti P. Smart Contracts and Lex Cryptographia. *European Review of Private Law*. 2021. Vol. 29, Issue 4.

293. Bill C-31. Economic Action Plan 2014 Act, No. 1 (assented to 19.06.2014). *Parliament of Canada*. URL: <https://www.parl.ca/DocumentViewer/en/41-2/bill/C-31/royal-assent> (дата звернення: 09.03.2026).

294. Anti-Money Laundering and Countering Financing of Terrorism Act 2009 (reprint as at 01.07.2024). *Parliament of New Zealand*. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2009/0035/latest/DLM2140720.html> (дата звернення: 09.03.2026).

295. Corporations Amendment (Digital Assets Framework) Bill 2025 : Exposure Draft. *Parliament of the Commonwealth of Australia*. 2025.

296. Corporations Amendment (Digital Assets Framework) Bill 2025. *Parliament of the Commonwealth of Australia*. 2025.

297. Petrauskas M. The Legal Regulation of Virtual Assets and Crypto-currency Exchange Operators in Lithuania. *International Journal of Financial Studies*. 2022. URL: https://www.lb.lt/en/news/view_item/id.11545 (дата звернення: 09.03.2026).

298. Report on Stablecoins. *President's Working Group on Financial Markets, Federal Deposit Insurance Corporation, Office of the Comptroller of the Currency*. November 2021. URL: https://home.treasury.gov/system/files/136/StableCoinReport_Nov1_508.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

299. Proceeds of Crime (Money Laundering) and Terrorist Financing Act (S.C. 2000, с. 17). *Justice Laws Website (Canada)*. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/p-24.501/page-1.html> (дата звернення: 09.03.2026).

300. DAC8: wider reporting requirements for crypto and other transactions. *PwC Avocats*. 2023. URL: <https://www.pwcavocats.com/fr/ealertes/ealertes-international/2023/november/dac-8-wider-reporting-requirements-for-crypto-and-other-transactions.html> (дата звернення: 09.03.2026).

301. DAC 8 – Tax transparency rules for crypto-asset transactions. *PwC*. URL: <https://www.pwc.com/mt/en/publications/tax-legal/dac8-tax-transparency-rules-for-crypto-asset-transactions.html> (дата звернення: 09.03.2026).

302. Raskin M. The Law and Legality of Smart Contracts. *Georgetown Law Technology Review*. 2017. Vol. 1. P. 305–341.

303. В пошуках податкового крипто Едему. Частина 2. Стара Європа vs Прибалтика. *Rates*. URL: <https://rates.fm/ua-uk/expert-opinion/v-poshukah-podatkovogo-kripto-edemu-chastina-2-stara-yeuropa-vs-pribaltika/> (дата звернення: 09.03.2026).

304. Regulation (EU) 2015/847 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on information accompanying transfers of funds and repealing Regulation (EC) No 1781/2006. *Official Journal of the European Union*. 2015. L 141. P. 1–18. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2015/847/oj> (дата звернення: 09.03.2026).

305. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation). *Official Journal of the European Union*. 2016. L 119. P. 1–88. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (дата звернення: 09.03.2026).

306. Regulation (EU) 2022/2554 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on digital operational resilience for the financial sector (DORA). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2554> (дата звернення: 09.03.2026).

307. Regulation (EU) 2022/858 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a pilot regime for market infrastructures based on distributed ledger technology. *Official Journal of the European Union*. 2022. L 151. P. 1–33. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/858/oj> (дата звернення: 09.03.2026).

308. Regulation (EU) 2023/1113 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on information accompanying transfers of funds and certain crypto-assets and amending Directive (EU) 2015/849. *Official Journal of the European Union*. 2023. L 150. P. 1–39. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1113/oj> (дата звернення: 09.03.2026).

309. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on Markets in Crypto-assets. *Official Journal of the European Union*. 2023. L 150. P. 40–205. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023R1114> (дата звернення: 09.03.2026).

310. Regulation (EU) 2023/2854 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on harmonised rules on fair access to and use of data (Data Act). *Official Journal of the European Union*. 2023. L 2854. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7413-2023-INIT/en/pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

311. Announcement regarding taxation of crypto assets. *Republic of Türkiye Ministry of Treasury and Finance*. Ankara, 2024.

312. Rothbard M. What Has Government Done to Our Money? Auburn, AL : Ludwig von Mises Institute, 2005. 111 p.
313. Ruscoe v Cryptopia Ltd (in liquidation) [2020] NZHC 728. *High Court of New Zealand*. URL: <https://www.courtsofnz.govt.nz/assets/cases/Ruscoe-v-Cryptopia-Ltd-in-liquidation.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
314. Sankagiri S., Wang X., Kannan S., Viswanath P. Blockchain CAP theorem allows user-dependent adaptivity and finality. *Financial Cryptography and Data Security*. Springer, 2021. P. 84–103.
315. Sant’Ana S. Blockchain Evidence: The Legal Nature of Digital Records and Their Admissibility in Court. *International Journal of Digital Evidence*. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/359284752_Blockchain_as_Evidence (дата звернення: 09.03.2026).
316. Schilling de Carvalho P. The Brussels Effect in the Digital Age: The Case of MiCA. *German Law Journal*. 2023. Vol. 24. P. 1320–1335.
317. SEC v. Ripple Labs, Inc., No. 20-cv-10832 (S.D.N.Y. July 13, 2023) : Order on Motions for Summary Judgment. URL: <https://www.nysd.uscourts.gov/sites/default/files/2023-07/SEC%20v%20Ripple%20Labs%20et%20al%20Summary%20Judgment.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
318. SEC v. Telegram Group Inc., 448 F. Supp. 3d 352 (S.D.N.Y. 2020) : Opinion and Order. URL: <https://www.nysd.uscourts.gov/sites/default/files/2020-03/SEC%20v.%20Telegram%20-%20Op.%20%26%20Order.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
319. Framework for “Investment Contract” Analysis of Digital Assets. *Strategic Hub for Innovation and Financial Technology. Securities and Exchange Commission*. 03.04.2019. URL: <https://www.sec.gov/corpfin/framework-investment-contract-analysis-digital-assets> (дата звернення: 09.03.2026).
320. Report of Investigation Pursuant to Section 21(a) of the Securities Exchange Act of 1934: The DAO : Release No. 81207. *Securities and Exchange Commission*.

25.07.2017. URL: <https://www.sec.gov/litigation/investreport/34-81207.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

321. Raport privind evaluarea națională a riscurilor în domeniul activelor virtuale. *Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor (SPCSB)*. Chișinău, 2024.

322. Shi Y. Analysis on blockchain consensus mechanism based on proof of work and proof of stake. Wuhan : Wuhan University, 2018.

323. Skatteverket v. Hedqvist (CJEU). *International Legal Materials*. Cambridge University Press. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-legal-materials/article/skatteverket-v-hedqvist-cjeu/0A4B166AF1542A65B219630CF483FEB8> (дата звернення: 09.03.2026).

324. FINMA authorises first DLT trading facility : Press release. *Swiss Financial Market Supervisory Authority (FINMA)*. Bern, 2025.

325. Guidelines for Enquiries Regarding the Regulatory Framework for Initial Coin Offerings (ICOs). *Swiss Financial Market Supervisory Authority*. Bern : FINMA, 16.02.2018. 12 p. URL: <https://www.finma.ch/en/news/2018/02/20180216-mm-ico-wegleitung/> (дата звернення: 09.03.2026).

326. Szabo N. Bit gold. 2005. URL: <https://nakamotoinstitute.org/library/bit-gold/> (дата звернення: 09.03.2026).

327. Szabo N. Smart contracts: building blocks for digital markets. 1996. URL: https://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_2.html (дата звернення: 09.03.2026).

328. Taxation of individuals holding cryptocurrencies in Europe. *DiVA portal*. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1664749/FULLTEXT01.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

329. Tennessee Code Annotated § 47-10-202. Distributed Ledger Technology (2018). URL: <https://law.justia.com/codes/tennessee/title-47/chapter-10/part-2/section-47-10-202/> (дата звернення: 09.03.2026).

330. The Financial Services and Markets Act 2023 (Digital Securities Sandbox) Regulations 2023 : SI 2023/1398. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2023/1398/contents/made> (дата звернення: 09.03.2026).

331. Token Mapping : Consultation Paper. *The Treasury (Australian Government)*. February 2023. URL: <https://treasury.gov.au/sites/default/files/2023-02/c2023-341659-cp.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

332. Fact Sheet: White House Releases First-Ever Comprehensive Framework for Responsible Development of Digital Assets. *The White House*. 16.09.2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/09/16/fact-sheet-white-house-releases-first-ever-comprehensive-framework-for-responsible-development-of-digital-assets/> (дата звернення: 09.03.2026).

333. Guide to Crypto Taxes in Portugal for 2025. *TokenTax*. 2025. URL: <https://tokentax.co/blog/crypto-tax-portugal> (дата звернення: 09.03.2026).

334. Tulip Trading Ltd v Wladimir van der Laan & Ors [2023] EWCA Civ 83. *Court of Appeal of England and Wales*. URL: <https://www.judiciary.uk/judgments/tulip-trading-ltd-v-wladimir-van-der-laan-ors/> (дата звернення: 09.03.2026).

335. Commodity Futures Trading Commission v. McDonnell, 287 F. Supp. 3d 213 (E.D.N.Y. 2018) : Memorandum and Order, March 6, 2018. *U.S. District Court for the Eastern District of New York*. URL: <https://www.cftc.gov/sites/default/files/idc/groups/public/@lrenforcementactions/documents/legalpleading/enfcoindroporder030618.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

336. Securities and Exchange Commission v. Telegram Group Inc., No. 19-cv-9439 (PKC) : Opinion and Order, March 24, 2020. *U.S. District Court for the Southern District of New York*. URL: https://www.nysd.uscourts.gov/sites/default/files/2020-03/19cv9439_Opinion_and_Order.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

337. Van Loon v. Department of Treasury, No. 1:23-cv-00312-RP : Order, August 17, 2023. *U.S. District Court for the Western District of Texas*.

URL: <https://storage.courtlistener.com/recap/gov.uscourts.txwd.1172749/gov.uscourts.txwd.1172749.55.0.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

338. Uniform Commercial Code, Article 12: Controllable Electronic Records. *Uniform Law Commission*. 2022.

URL: <https://www.uniformlaws.org/committees/community-home?CommunityKey=81bf295d-27f1-49f0-b089-764e63ee7b7c> (дата звернення: 09.03.2026).

339. Virtual Financial Assets Act (VFA Act) : ACT XXIV of 2018 (Chapter 590 of the Laws of Malta). URL: <https://legislation.mt/eli/cap/590/eng> (дата звернення: 09.03.2026).

340. Weatherford J. The History of Money. New York: Crown Publishing, 1997. 304 p.

341. Werbach K. The Blockchain and the New Architecture of Trust. Cambridge: MIT Press, 2018. 344 p.

342. Werbach K., Cornell N. Contracts Ex Machina. *Duke Law Journal*. 2017. Vol. 67. P. 313–382.

343. Senate File 0038. Decentralized Autonomous Organizations. *Wyoming Legislature*. 2021. URL: <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2021/SF0038> (дата звернення: 09.03.2026).

344. DAO Supplement. Article 1 – Provisions 17-31-101. Short title. *Wyoming Secretary of State*. URL: https://sos.wyo.gov/Forms/WyoBiz/DAO_Supplement.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

345. Blockchain-based decentralized trust management in vehicular networks / Yang Z. et al. *IEEE Internet of Things Journal*. 2018. Vol. 6, No. 2. P. 1495–1505.

346. Інвестиційний прибуток 2025: секрети законної оптимізації. *Yankiv & Partners*. 2025. URL: <https://yankiv.com/ua/opodatkuвання-investytsiy-ukraina-pdf-vijskovyj-zbir-ovdp/> (дата звернення: 09.03.2026).

347. The Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA) and the EU digital finance strategy / Zetsche D. A. et al. *Capital Markets Law Journal*. 2021. Vol. 16, No. 2. P. 203–222.

348. Zetsche D. A., Arner D. W., Buckley R. P. Decentralized Finance (DeFi): EU Regulatory Framework. *EBI Working Paper Series*. 2022. No. 131. URL: <https://ssrn.com/abstract=4238537> (дата звернення: 09.03.2026).

349. The ICO Gold Rush: It's a Scam, It's a Bubble, It's a Super Challenge for Regulators / Zetsche D. A. et al. *Journal of Banking Regulation*. 2019. Vol. 63, No. 2. P. 267–316.

ДОДАТКИ

Додаток А(1)

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Цимбалюк А. І. Правові погляди на технології блокчейну та смарт-контрактів в Українській правовій системі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 210, ч. 3.
2. Цимбалюк А. І. Моделі правового регулювання криптовалют у США: перспективи адаптації в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 124, ч. 2..
3. Цимбалюк А. І. Регулювання віртуальних активів і технологій блокчейн в ЄС і Україні: законодавчі новації. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 1. С. 115–118..

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Цимбалюк А. І. Використання блокчейн-технологій та смарт-контрактів в податкових і фінансових операціях в Україні. Правове регулювання блокчейн-технологій. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах* : матеріали VII Міжнар. правн. форуму (м. Чернівці, 28 трав. 2024 р.). Чернівці : Технодрук, 2024. С. 292–295.
5. Цимбалюк А. І. До питання щодо правового регулювання криптовалют, віртуальних активів та технології блокчейн в Україні. *Права людини та*

- публічне врядування в сучасних умовах* : матеріали VI Міжнар. правн. форуму (м. Чернівці, 9 черв. 2023 р.). Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 113–117.
6. Цимбалюк А. І. Моделі правового регулювання криптовалют у США: перспективи адаптації в Україні. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах* : матеріали VIII Міжнар. правн. форуму (м. Чернівці, 30 трав. 2025 р.). Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 129–133.
7. Цимбалюк А. І. Правове регулювання криптовалют в Україні: аналіз «матриці оподаткування» НКЦПФР та міжнародний контекст. *Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 13–14 черв. 2025 р.). Чернівці, 2025. С. 241–245.
8. Цимбалюк А. І. Регулювання віртуальних активів і технологій блокчейн в ЄС і Україні: законодавчі новації. *Modern technologies and processes of implementation of new methods* : proceedings of the V Intern. Scient. and Pract. Conf. (Madrid, February 06–09, 2024). Madrid, 2024. P. 144–152.

Додаток А(2)**Відомості про апробацію результатів дисертації**

1. VI Міжнародний правничий форум «Права людини та публічне врядування в сучасних умовах» (м. Чернівці, 9 червня 2023), форма участі - очна з публікацією тез.
2. V International Scientific and Practical Conference «Modern technologies and processes of implementation of new methods» (Madrid, Spain, February 06–09, 2024), форма участі - дистанційна з публікацією тез.
3. VII Міжнародний правничий форум «Права людини та публічне врядування в сучасних умовах» (м. Чернівці, 28 травня 2024), форма участі - очна з публікацією тез.
4. VIII Міжнародний правничий форум «Права людини та публічне врядування в сучасних умовах» (м. Чернівці, 30 травня 2025), форма участі - очна з публікацією тез.
5. Міжнародна науково-практична конференція «Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції» (м. Чернівці, 13–14 червня 2025), форма участі - очна з публікацією тез.